DÜŞ/DÜŞÜN 18

DİĞER SES

Sandor Ferenczi ve Psikanalitik Tedaviye Katkısı

EMANUEL BERMAN

Türkçesi: **BESSİ MESHULAM**

ARAŞTIRMA DİZİSİ
BAĞLAM

Emanuel Berman, Ph. D. Haifa Üniversitesinde Psikoloji profesörü, İsrail Psikanaliz Enstitüsünde Eğitim Analisti ve New York Üniversitesinde Psikoterapi ve Psikanaliz Doktora Sonrası programında Ziyaretçi Profesördür. *İmkansız Eğitim-Psikanaliz Öğretime İlişkisel Bir Bakış* (Impossible Training- A Relational View of psychoanalytic Education, 2004) kitabının yazarı olan Prof. Berman *Edebiyatta ve Psikanalizde Temel Yazılar*'ın (Essential Papers in Literature and Psychoanalysis, 2003) yanı sıra Freud, Ferenczi, Winnicott, Balint, (Hanna) Segal, Mannoni ve Ogden'in İbranice çevirilerinin editörlüğünü yapar. Prof. Berman *Psikanalitik Diyaloglar: İlişkisel Perspektifler Dergisi*'nin (Psychoanalitic Dialogues: A Journal of Relational Perspectives) Uluslararası editörüdür. *Uluslararası Psikanaliz Dergisine* (International Journal of Psychoanalysis), *Sihot- Dialog İsrail Psikoterapi Dergisi*'ne (Sihot-Dialogue Israel Journal of Psychotherapy) ve birçok başka dergiye sıkça katkıda bulunur.

DÜŞ/DÜŞÜN 18

DİĞER SES

Sandor Ferenczi ve Psikanalitik Tedaviye Katkısı

EMANUEL BERMAN

Türkçesi: BESSİ MESHULAM

BAĞLAM

Bağlam Yayınları 282
İnceleme/Araştırma 195
Düş/Düşün Dizisi 18
ISBN 975-8803-75-1

Düş/Düşün Dizisi Editörü: Ayça Gürdal Küey

Emanuel Berman
Diğer Ses
Sandor Ferenczi ve Psikanalitik Tedaviye Katkısı

Bu kitap Emanuel Berman'ın Sihot - Dialogue Israel Journal of Psychotherapy Vol. XVIII.No.1, November 2003'de yayınlanan İbranice metin esas alınarak çevrilmiştir, ayrıca aynı metin, İbranice yayınlanan Emanuel Berman ve Ilana Shamir'in editörlüğündeki "Sandor Ferenczi Confusion of Tongues Between Adults and the Child Essasys, 1908-1933" (Çocukların ve Yetişkinlerin Dil Karmaşası) kitabının giriş bölümü olarak da yayınlanmıştır.

© Emanuel Berman
© Bağlam Yayıncılık

Birinci Basım: Şubat 2007
Kitap Tasarımı: Canan Suner
Kapaktaki fotoğraflar, Gizella, Sandor Ferenczi ve Elizabeth Severn'e aittir.
Baskı: Önsöz Basım Yayıncılık
Litros Yolu II. Matbaacılar Sitesi / Topkapı

BAĞLAM YAYINCILIK Ankara Cad. 13/1 34410 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (0212) 513 59 68 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Sandor Ferenczi, Freud'u kuşatanların arasında herhangi birisi değildi, o herkesten daha çok göze çarpan, Freud'un talebesi, hastası, yakın arkadaşı ve sırdaşıydı. Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin önde gelen kurucularından biri olmakla birlikte döneminde "istisna" olarak görülen bir psikanalist idi.

"İstisna" çünkü bir analist ve teorisyen olarak uğraştığı dönemlerde hem Freud'un yanında hem psikanaliz camiası içinde en faal ve en yenilikçi fertlerden biri olarak "ayrı" bir yere sahipti. Alışılagelmemiş temalar üzerinde düşünmüştü, yazmıştı, tartışmıştı ve uygulamaya çalışmıştı. Kuşkusuzdur ki Ferenczi kendi kuşağının teorisyenleri arasında güncel psikanalizin yolunu belirleyendi; içselleştirme, tedavinin hizmetinde olan karşı aktarım, travmanın metapsikolojik anlamları ve narsisistik bölünme gibi günümüzde yaygın olan kavramları o dönemde uygulamaya sokmuştur. Bu kavramlar Ferenczi'nin geleneğinden ve ufuk açan düşüncelerinden kaynaklanmaktadır.

Ferenczi canlı iyileştirme arzusuyla, zor hastaların gereksinimlerine duyduğu sorumlulukla; hastalarının güvenme talebine karşı kendisinde uygun yankıyı aradı. 'Mutlak doğru' bir bakış açısına ve kesin bir ideolojiye karşı gelerek psikanalizin hep bir deneme yanılma sürecinde bulunduğunu gösterdi ve doğru tutumun sadece sürekli yaratma işlevinden doğabildiğini öğretti. Hasta-analist etkileşiminde uyanan tüm unsurları dikkatlice fark etmenin ve kapsamlı bir dinleyişin önemini

gösterdi. Aynı zamanda hayranlık uyandıran inatçılığıyla bize eşzamanlı iki farklı özneyi dikkate almanın önemini ve *öznelliği* öğretti.

Ferenczi'nin figürü ve hayat hikâyesi teorik yazılarında iç içe dokunmuştur ve bence bunların arasında 'diğer'e, yabancıya tanıdık olmayana kulak vermenin ve anlamanın simgeselliği de barınmaktadır.

Sürekli bir anlaşılmanın ve anlamanın yoksunluğuna dayanabilirsek eski kavrayışlarımıza halen ihtiyaç duyar mıyız? Karşımızdakinin durumunda tanıdık bir şeyi fark ettiğimizde bile yeniye ve farklı olana kulak vermemiz gerekmez mi?

Ferenczi'nin uğraştığı konuların arasında kendisinde bulunan iki farklı sesin, Ferenczi -annesinin (belki de Freud'un) oğlu ve Ferenczi- hastalarının annesi (belki de babası), arasındaki bariyeri yumuşatmaktı ki ipi iki ucundan tutabildi. O hem anne (ve baba?) hem de çocuktu.*

Psikanalizde ve psikoterapide karşımızdakinde ve kendimizde bu diğer sesi bulmak ve onu dinlemek amacımız değil mi?

'Diğer' sözcüğü 'Öteki'yi andırıyor elbette. Ama öteki dediğimizde yaşadığımız sürecin dışında bir şeyi ima etmekteyiz. Her ne kadar ortak niteliklere sahip olsa ve her ne kadar onu içselleştirsek de onu tamamen içimize kabul etmediğimizi ve sadece iyi ya da kötü, sakinleştirici ya da endişelendirici duygularımızı uyandırdığını, yani hep yabancı kaldığını ima etmiyor muyuz? Halbuki 'diğer' dediğimizde bir sahiplenme işlemini işaretliyoruz. Kendi-

---

* A. Palgi-Hecker (2005) *Mother in Psychoanalysis: A Feminist View.* Tel-Aviv: Am Oved Publishers. İbranice.

mize, yaşadığımız sürece ait bir şeyden söz ediyoruz. Tıpkı bir madalyonun iki yüzü gibi onları birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bu nedenle Ferenczi'nin sesine 'Diğer Ses' demeyi tercih ettim; her ne kadar başlangıçta yabancılaştırılmaya ve dışlamaya çalışılsa da, Ferenczi Psikanalitik kuramın dışında değildir, bu kuramın içinde kulak vermemizi ve dikkatlice dinlememizi gerektiren, hem bağlantısız hem de karşılıklı tamamlama süreci içinde bulunan çeşitli tonlardan biridir.

Psikanaliz bir çeviri işine benzer ve psikanalistler, çevirmen vazifesini üstlenirler. Bir yandan hastanın bilinçli ve olgun özü ile dürtüleri arasında bir köprü kurmasına yardımcı olurlar; diğer yandan ilkel ve çocuksu davranışlarını yetişkin diline çevirip bir anlam kazanmasına olanak tanırlar.

Öyleyse vazife hem çevirmek hem de bilgilendirmek olmaktadır. Bilgilendirmek çünkü hasta analitik durumda olan bitenlerden en azından eksiksiz bir şekilde, tam olarak haberdar değildir. Analist, hastanın konuyla ilgili davranışlarına dikkatini çekmekte ve anlaşılır bir dilde onları hastaya betimlemektedir. Bu da belki Ferenczi'nin en önemli miraslarından biri olmaktadır: Psikanalizi iki insanın arasındaki bir etkileşim olarak görebilmek.

*

Bu noktada yakın arkadaşım ve meslektaşım Nilüfer Güngörmüş Erdem'e; metni Türkçeleştirmekteki, okunabilir ve ele alınabilir hale getirmekteki yardımı ve desteği için, içten teşekkürlerimi iletmek isterim.

Bessi MESHULAM

DİĞER SES: SANDOR FERENCZİ VE PSİKANALİTİK TEDAVİYE KATKISI

Popüler literatürde, hatta profesyoneller arasında bile, çoğu zaman psikanaliz Freud'un yaklaşımıyla tanımlanmaktadır. Psikanalizin yaratılışında Freud'un değeri ve önemi kuşkusuz çok büyüktür, ancak Freud'la psikanalizi bir tutmak bence yanlış olur. Freud 1939'da öldü ve 60 seneden fazladır aramızda olmayan birinin fikirlerini toplumsal, kültürel ve düşünsel açıdan yoğun bir gelişme içinde olan bir çağda harfiyen uygulamak sorunlu görünmektedir. İlaveten, günümüz psikanalizinin niteliklerini - tüm renklerine ve ayrımlarına önem vererek- irdelersek, psikanalizin oldukça heterojen olduğunu hatta çoğu yönlerinin Freud'un düşüncelerinden sapmış olduklarını görürüz. Belli psikanalitik akımlar Freud'un teorik kavramlarından ve terapötik sisteminden birçok hususta ayrılmış bulunuyor. Günümüzün psikanalitik literatürü, Freud'un kör noktaları dahil olmak üzere, kişiliğine yönelik katı eleştirilerle doludur; ve hatta en kurumsal kongrelerde bile (yani Freud'un kurduğu Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin kongrelerinde) teorik ve klinik varsayımlarına ve görüşlerine karşıt fikirler öne sürülmektedir.

Bu ortamda bazen sıkıntılı bir duygu ortaya çıkıverir: Eğer hepimiz Freud'un "çocuklarıysak", nasıl oldu da kendisinden bu kadar çok uzaklaştık? Psikanaliz "tek ebe-

veynli" bir aileyse eğer, çocuklar ebeveyne ihanet mi ettiler acaba? Yoksa yenilikçi teorisyenler genellikle "gayri meşru", ailenin gerçek parçası olmayan yasa dışı çocuklar mı oluyorlar? Geçmişte, Freud'un tutumlarına karşı olan değişik yaklaşımlar "sapma" ya da "hakiki psikanaliz değil" şeklinde nitelendirildiğinde böyle bir atmosfer gerçekten ortaya çıkmıştı.

Benim görüşüm farklıdır. Psikanalizi "tek ebeveynli" bir aile olarak görmüyorum. Yaygın romantik imgelemin tersine, teoriler ille de yalnız ve tek başına duran bir dâhinin aklından, tıpkı Yunan mitolojisindeki Athena Pallas'ın Zeus'un kafasından doğduğu gibi ya da Hıristiyan teolojisinde Meryem'in bir erkekle birlikte olmadan gebe kaldığı gibi, doğmuyorlar. Psikanalizin tarihsel olaylarının temel incelemesi çoğu zaman, önemli fikirlerin tek başına bir kişiden değil, iki kişinin arasındaki verimli ve yoğun buluşmadan ortaya çıktığını ima ediyor. Böyle bir buluşmaya 'Üretici İkili' (Generative Dyad) – dölleyici ikili adını verdim.[1] Bu tür bir ikilide sevgi ve şiddet, çatışma ve yakınlaşma canlı ve hareketli bir biçimde yaşanmaktadır; bu etkileşim saf hayranlığa dayalı değildir. Çift anlamlı İngilizce 'intercourse' kelimesi (cinsel birleşme ve aynı zamanda iki kişinin arasındaki etkileşimli ilişki), üretkenliğin yalnızlığı değil de, temâsı ve ilişkiyi zorunlu kıldığına dair güçlü bir duygu uyandırıyor.

Bazen terapist ile hastası arasında olan bir ilişkidir bu: Breuer ile Bertha Pappenheim ("Anna O"); Freud ile Anna von Lieben ("Fraulein Cicley"); daha sonra sözünü edece-

---

[1] E. Berman, Relational Psychoanalysis: A historical perspective, *American Journal of Psychotherapy*, 51: 185-203, 1997.

ğim Ferenczi ile Elizabeth Severn; Bion ile Samuel Beckett.[2] Başka durumlarda meslektaşların arasındaki buluşmanın duygu ve düşünce açısından ortaya çıkardığı zengin ilişkilerden, hatta zaman zaman çatışmalı ve krizlerle dolu olan ilişkilerden söz edebiliriz: Freud'un gelişme sürecinde Breuer, Fliess ve Jung'la olan ilişkileri gibi, sonradan da, ilerde açıklayacağım gibi ilişkide terapötik bir epizodun dahil olduğu, Ferenczi ile olan ilişkisi. Daha geç ve aynı derecede etkileyici bir örnek, Melanie Klein ile Donald Winnicott'un arasındaki karmaşık ilişkidir.[3]

Tarihsel açıdan Freud'un Breuer, Fliess ve Jung'la olan ilişkisi çok önemliydi. Muhtemelen Freud'un duygusal dünyasında tekrarlanan süreçten kaynaklanan nedenlerden dolayı bu üç ikili ilişki hayal kırıklığı ve uzaklaşmayla sona erdi. Fakat bu ilişkilerdeki yakınlık süreleri oldukça kısaydı ve Freud'un belirgin psikanalitik çalışmalarından önce gelmişti (Breuer ve Fliess ile) ya da onun ilk net psikanalitik adımlarına eşlik etmişti (Jung'la). Öte yandan Freud ile Ferenczi arasındaki yakın ilişki çeyrek yüzyıl sürdü (1908-1933), ve her ikisi için de, psikanalitik tutumun gelişmiş ve karmaşık bir biçim aldığı senelerde çok önemliydi. Bu ilişkinin son aşamalarında hakikaten ortak bir hayal kırıklığı olmasına rağmen, Fliess, Breuer ve Jung'la ortaya çıkan kopukluğun tersine Freud'un Ferenczi ile olan ilişkisi devam etti ve ancak Ferenczi'nin zamansız ölümüyle sona erdi.

---

[2] B. Simon, The imaginary twins: The case of Beckett and Bion. *Int. Rev. of Psychoanal.*, 15: 331-352, 1988.

[3] E. Berman, Relational Psychoanalysis: A historical perspective, *American Journal of Psychotherapy*, 51: 185-203, 1997.

En önemli nokta şudur: Freud ile Ferenczi'nin arasında süregelen diyalogun ana temalarını, o senelerin makalelerinde ve ancak son on yılda yayımlanan;[4] kapsamlı mektuplaşmalarında ifade edildiği gibi inleyecek olursak, günümüz psikanalizinin Freud'un düşüncesinden farklılaştığını çoğu hususlarda daha çok Ferenczi'nin düşünce tarzına yaklaştığını kısa bir süre içinde fark ederiz.

Başka bir deyişle, eğer Freud ile Ferenczi'yi psikanalizin ortak ebeveynleri olarak kabul edersek, hepimize bu hayali ailede yer olacaktır.[5] Aralarındaki iletişimin yarattığı alan hepimizin yaşadığı ve çalıştığı alandır ve iki "ebeveynin" arasındaki diyalektik gerilimin etkisi hepimize kendimize göre yasal bir yerde olma imkânını sağlıyor. İşte bu da iki ebeveynin varlılığının en büyük kazancıdır elbette: ebeveynlerden hiçbiri salt bir özdeşleşme figürü, doğru değerlere ve uygun yaşama biçimine dair tüm gerçeklerin temsilcisi olamaz. İki farklı ama yasal var olma olasılığı varken mutlaka üçüncü olasılığa, yani, çocuğun bağımsızca biçimlenen kimliğine de yer olacaktır.

Tabii ki profesyonel camianın bir aile imgesini taşıyan yaygın ve çok etkileyici bir fantezisinden söz ediyorum. Böyle bir ailede birçok özdeşleşme figürü mevcuttur. Ama Klein ve Bion, Winnicott ve Lacan, Kohut ve Mahler gibi çok etkileyici teorisyenler, fantezide saygın ve değerli ağabeyler ve ablalar olarak görülebilirken, Freud'un yanında bir ebeveyn konumuna yakışmıyorlar çünkü ondan çok

---

[4] E. Flazeder, E. Barabant (Eds.), *The correspondence of Sigmund Freud and Sándor Ferenczi*, 3 Vols., Cambridge, MA, Harvard, 1933, 1996, 2000.

[5] E. Berman, Sándor Ferenczi today: Reviving the broken dialectic. *Am. J. of Psychoanal.*, 59: 303-313, 1999.

gençtiler ve onu ya çok az tanımışlar ya da hiç tanımamışlardı. Ferenczi Freud'dan on yedi yaş gençti ve demin dediğim gibi 25 yıl kadar onun çok yakın arkadaşıydı. Freud'un önceliği apaçıkken ve Ferenczi'yle aralarında baba- oğul nitelikli bir ilişki olmasına rağmen başka anlamlarda ikisi de eşdeğerli meslektaştılar ve hatta ilişkilerinin son senelerinde her biri kendi fikirlerini savunmuştu. Bu yüzden bana kalırsa, Ferenczi'nin eserlerini ve Freud'la olan özellikle terapötik süreç hakkında diyalogu ve polemiği yakından tanımak, günümüz psikanalizini ve dinamik psikoterapisini anlamak için çok gereklidir.

Sandor Ferenczi Kimdi?

Sandor Ferenczi 7 Temmuz 1873'te doğdu ve 22 Mayıs 1933'te öldü. Metaforik anlamda Ernest Jones, 1957'de Freud üzerine yazdığı biyografide[6] Ferenczi'yi bir ruh hastası olarak karaladığında onun katledildiğini de söyleyebiliriz; ve Ferenczi'nin otuz yıl sonra yeniden doğduğunu ekleyebiliriz.

Son zamanların "Ferenczi Rönesansı" büyüleyici bir olaydır ve psikanalizin geçmişin sürekli değiştiğine dair iddiasını kanıtlamaktadır: Psikanalizin geçmişinde marjinal bir olay olarak görünen kişi -yoldan çıkan yetenekli bir meslektaş- günümüzde, Sigmund Freud'un yanında, psikanalizin doğuşunda ikinci bir ebeveyn olarak yer almaktadır.[7]

---

[6] E. Jones, *The life and work of Sigmund Freud*, Vol. 3, New York, Basic Books, 1957.

[7] E. Berman, The Ferenczi renaissance, *Psychoanal Dialogues*, 6: 391-411, 1996.

Ferenczi Macaristan'ın Miskolcz şehrinde doğdu. Ailenin on iki çocuğundan sekizincisiydi.[8,9] Annesi ile Babası Baruch (Bernath) Fraenkel ve Roza Eibenschutz, Krakova kökenli Yahudi'lerdi ve Viyana'da Ferenczi'nin doğumundan on beş yıl önce evlenmişlerdi. Sandor altı yaşındayken aile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndaki, özerklik isteyen milliyetçi Macar hareketiyle özdeşleşerek soyadını Fraenkel'den Ferenczi'ye değiştirdi. Anne ve baba Miskolcz'de başarılı bir kitabevi ile yanındaki matbaayı yönetiyorlardı. Baba aynı zamanda menajerlik de yapıyor ve şehre müzisyen, şair ve konferansçılar getiriyordu.

Sandor 15 yaşındayken çok sevdiği babasını kaybetti. Muhtemelen babasının gözde çocuğu iken, annesi ile ilişkisi gergindi. Arkadaşı Groddeck'e yazdığı mektupta (25.12.1921), annesinden yeterince sevgi görmediğinden hatta tersine ondan oldukça fazla sertlik ve katılık gördüğünden yakınır.[10] Roza kitabevini beceriyle işletti, yakın bir şehirde bir dükkân daha açar ve on bir çocuğunu (sıralamada onuncu olan kız, bir yaşında yaşamını yitirdi) başarılı bir şekilde geçindirdi. Bölgedeki Yahudi kadınların örgüt başkanlığına da seçildi.

Sandor 20-21 yaşlarında Viyana'da amcasının evinde kalarak tıp okudu. Gençliğinden beri iki dillidir; Almanca'ya tamamıyla hakimdi, Fransızca ve İngilizce de biliyordu. Eğitimini başarıyla tamamladıktan sonra Avusturya-Macaristan ordusunda bir sene kadar hekim olarak hizmet

---

[8] M. Stanton, *Sândor Ferenczi Reconsidering active intervention*, Northvale, NJ, Aronson, 1991.

[9] A. Haynal, *The technique at issue*, London, Karnac, 1988.

[10] C. Fortune (Ed.), *The Sândor Ferenczi – George Groddeck Correspondence*, London, Open Gate, 2002.

edip ve Budapeşte'ye yerleşti. O dönemde dikkat çekici bir entelektüel olan ve ilerki senelerde Ferenczi'nin çok sayıda Macarca makalesi yayımlanacak olan *Gyogyaszat* (terapi) dergisinin editörü olan Miksa Schachter Sandor'un hayatında önemli bir yer işgal eder. Kuşkusuz, Sandor için, Schechter, ilerde Freud tarafından doldurulacak olan bir baba figürünün yerini aldı.

Ferenczi nöroloji ve psikiyatri dallarında uzmanlaşır, hipnoz konusunda bilgisi ve deneyimi artar ve zamanın yenilikçi Fransız literatürünü sebatla çalışır. O yıllarda Freud, Charcot (Paris ekolü) ve Bernheim'den (Nancy ekolü) etkilenirken Ferenczi açıkça Bernheim'ı yeğler. Hatırlamamız gerekir ki rakibi Charcot'ya nazaran Bernheim iyileştirici terapötik ilişkiyi vurgular ve hipnozu beynin belirli bir durumu olarak değil, telkin niteliğine sahip olan (psikolojik–duygusal) bir süreç olarak görür. Ferenczi, Freud ve Breuer'in ilk çalışmalarına da rastlar ama başlangıçta bu çalışmalar onun için merkezi bir yere sahip değildir.

Ardından Ferenczi, özel pratiğinin yanı sıra Budapeşte'de yoksulları ve fahişeleri tedavi etmekte uzman olan bir hastanede hekim olarak görevlendirilir. Seçilmesine sosyalist bakış açısı yardımcı olur herhalde ve ilk makalelerinin çoğu günümüzde alt tabaka olarak adlandırdığımız insanların sağlık ve hayat şartlarına ve cinsel sorunlarına adanmıştır. Buna belirgin bir örnek "Kadın Eşcinselliği" makalesidir. Bu makalede erkek kimliğine bürünen, kadınları baştan çıkartmaya çalışan eşcinsel bir kadın "Roza K. Nam-ı Diğer Robert" vakasını ele alır. Ferenczi bu hastanın

akıl hastanesinden taburcu olmasına yardımcı olur.[11] "Aradaki Cinsiyet" makalesinde eşcinselliği idealleştirmekten kaçınmakla birlikte, eşcinselliği, yozlaşma hastalığı olarak gören fikirleri kınar.[12] Berlinli cinsellik araştırmacısı Magnus Hirschfeld 1905'te "Uluslararası Humaniter Eşcinselleri Koruma Komitesi"ni kurduğunda Ferenczi bu düzene dahil olur.

Psikanaliz öncesi ilk makaleleri, çalışmasındaki devamlılığa zaman zaman güzel örnekler sağlar. Örneğin 1899 senesinde yayımlanan "Spiritüalizm" makalesinde şunu der: *"Bu olguların özünde, tarafsız olmayıp şahsi de olsa bir hakikatin bulunduğuna inanıyorum"*.[13] Makale insanlararası gizli etkileşim konusunu ele alıyor ve görünen o ki bu konu sonradan Ferenczi'yi büyüleyen aktarım ve karşı-aktarım konusuna dönüşecektir. 1900 tarihli "Tanıda İki Hata" makalesi bu sözlerle başlar:

"Eski bir tabire göre hatalar öğrenmenin kökenidir. Ama aslında akranlarımıza alim görünebilmemiz için kişisel deneyimimizden aldığımız dersleri şevkle koruyoruz."[14] Burada aslında Ferenczi, ilk olarak, son makalesinde bahsedeceği "Profesyonel İki Yüzlülük"ü imâ ediyor. 1901 tarihli "Bilimdeki Sevgi" ("Love Whithin Science") makalesinde Ferenczi *"kadınlar ile erkekler arasındaki çekimi yalnızca bir cinsel arzudan türemiş gibi açıklamak mümkün değildir"* diye

---

[11] S. Ferenczi (1902) Female homosexuality. In: J. Borossa (Ed.), *Selected writings: Sándor Ferenczi*, London, Penguin, 1999.

[12] S. Ferenczi, The intermediate sex. In: *Les ecrits de Budapest*, Paris, EPEL, 1994.

[13] S. Ferenczi (1899) Spiritism. In: J. Borossa (Ed.), *Selected writings: Sándor Ferenczi*, Penguin, London, 1999, s.7.

[14] S. Ferenczi (1900) Two errors in diagnosis. In: J. Borossa (Ed.), *Selected writings: Sándor Ferenczi*, Penguin, London, 1999, s.9.

belirtir.[15] Sevginin değeri ve psikanalizdeki yeri onu hayatı boyunca meşgul edecektir.

Bu senelerde Ferenczi Budapeşte'nin bohem camiasına katılır, sanatçılar ve entelektüellerle arkadaşlıklar kurar. Aynı zamanda da profesyonel olmayan dergilerde, özellikle yenilikçi *Nyugat* (Batı) dergisinde kültürel ve toplumsal konularda makaleler yayımlar. Arkadaş canlısı oluşu ve hareketliliğiyle meşhur olan Ferenczi Budapeşte'nin kafelerinde eğlenerek vakit geçirir; hayat tarzı Freud'un düzenli ve burjuva ailevi hayatından oldukça farklıdır. Medeni durumunda Ferenczi bekâr kalır fakat 1900 senesinden itibaren, aile dostu olan ve kendisi de Miskolcz kökenli olan Yahudi bir hanımla, Gizella Palos'la (kızlık soyadıyla Altschul) gizli bir aşk ilişkisine girer (Ferenczi-Freud yazışması 17.10.1916). Sandor'dan 7 yaş büyük 29 Ağustos 1866 doğumlu Gizella, sevmediği bir kocayla -Geza Palos'la- evlidir ve çiftin iki kızı vardır; 28 Aralık 1887 doğumlu Elma ve 28 Nisan 1889 doğumlu Magda.

1906'da Jung geliştirdiği çağrışımsal testler ile ilgili kitabını yayımlar. Bu da aslında asırlar sonra gelişen Rorschach ve TAT gibi psikanaliz temelli projektif testlerin ilk örneğidir. Bu yeni yönelimden etkilenen Ferenczi aceleyle onu uygulamaya başlar. Jung, Freud'a kitabın bir nüshasını gönderir ve Freud'un teşekkür mektubu tanışıp yazışmaya başlamalarına yol açar. Mart 1907'de ilk olarak Jung, Freud'u Viyana'da ziyaret ederek Freud ve öğrencilerinin toplantısına katılır (psikanalitik hareketinin kökeni olan 'Çarşamba Akşamı Toplantıları'). Bir sonraki hafta

---

[15] S. Ferenczi (1901) Love within science. In: J. Borossa (Ed.), *Selected writings: Sándor Ferenczi,* Penguin, London, 1999, s.13.

Jung, Budapeşte'ye gider ve kendisine daha önce yazıp işbirliği teklif eden Ferenczi'yle buluşur. Jung, Ferenczi'yi Freud'la da tanışması için cesaretlendirir ve Freud'a 28.6.1907'de yazdığı mektupta şöyle der: *"Dr. Shtein ve ruhsal sorunlarda uzman olan biri daha, Dr. Ferenczi, sizi Viyana'da ziyaret etmek istiyorlar ve benden sizin için uygun olan zamanı sormamı istediler"* .[16]

Bu ziyaret 2 Şubat 1908'de gerçekleşir. Freud ile Ferenczi göz açıp kapayıncaya kadar arkadaşlık etmeye başlarlar. Freud, Ferenczi'yi Nisan ayında Salzburg'daki psikanaliz kongresinde konferans vermek üzere acele davet eder, aynı zamanda da ailesine, Berchtesgaden'de geçirecekleri yaz tatiline onlara katılmasını da önerir. Bu Ferenczi'nin ölümüne kadar, 25 yıl sürecek olan derin ve yoğun arkadaşlığın başlangıcı olur.

Önümüzdeki sayfalarda Ferenczi'nin çalışmasının gelişmesini, özellikle Freud'la olan ilişkisine bağlı makalelerini izlemeye çalışacağım. Aralarında süregiden diyalog içerisinde teorik ve klinik, kişisel ve örgütsel bakış açıları barındırmaktadır; şimdi uzun bir gecikmeden sonra, aralarındaki tüm mektuplaşmalar gün ışığına çıktığında (İngilizce versiyonunda 3 ciltte yayımlanan 1246 mektup) bu katmanların birbiriyle kopmaksızın ne kadar bağlı oldukları anlaşılıyor. Aralarındaki, özellikle başlangıçta ve sonlara doğru çarpıcı olan ilişkinin üzerinde duracağım; düşünsel ve profesyonel düzeydeki karşılıklı etkileşimi ve bahsi gecen günümüzün psikanaliz ve psikoterapi alanını tanımlayan ve biçimlendiren Freud-Ferenczi diyalektiğini saptamaya çalışacağım.

---

[16] W. Mcguire (Ed.), *The Freud/Jung correspondence*, Princeton, 1974.

Freud İle Ferenczi: İlk Yıllar

İlk mektuplarından itibaren Freud'un cinsiyetler arası, kuşaklar arası ve terapist ile hasta arasındaki etkileşimi belirlemeye yarayan (sınırları sağlam olan ve bilginin akıllıca ve dikkatli bir şekilde aktarıldığı) sabit bir hiyerarşik yapıya olan inancı ile Ferenczi'nin eşitlik, açıklık ve karşılıklılık, sınırların bulandırılması, hiyerarşiyi aşma ve bilgiyi serbest bir şekilde paylaşmaktaki heyecanı arasında farklılık görülür. Bu farklı tutumlar ilk etapta hem Freud'un hem de Ferenczi'nin, aralarında arzu edilen ilişkinin niteliğine dair geliştirdikleri zıt imgelerle ortaya çıkar; Ferenczi, Freud'dan daha fazla açıklık bekler, Freud'un terapisti olmayı hayal eder ve böylece savunduğu mutedil tutumun -ki Freud bu tutumu muhafaza etmeyi tercih eder- üstesinden gelmesine yardımcı olmayı arzular. Bu farklılıklar her ikisinin de, daha sonra bahsedeceğim gibi, kadın-erkek ilişkisine dair tutumlarında da görülebilir.

İlk mektuplarında Ferenczi, coşkulu bir idealizasyonu, baba figürü arayışını ve ret edilme tedirginliğini dile getirir. 18.1.1908'de gerçekleşecek olan ziyaretine doğru ilk mektubunu şu sözlerle açar: *"Beni tanımadığınız halde, kabul etmeye hazır olmanıza müteşekkirim"*. Yazın beraber vakit geçirme planının gerçekleşmesine doğru Ferenczi şunları yazar: *"Sizinle birlikte sadece birkaç saat geçirebilirsem kendimi çok şanslı hissedeceğim ve hiçbir şekilde size yük olmayacağım"* (9.5.1908).

"İçselleştirme ve Aktarım" makalesini kaleme aldığında, Freud'a tedirgin bir şekilde yazar:

> *"Eğer mümkünse, sizin eserinizin doğrudan benimkiyle mukayese edilmesinden tabii ki kaçınmayı arzu ediyorum. Benim*

ufacık makalemin kendi başına değerlendirildiğinde gerekçesini kazanacağını gayet iyi bilmekteyim, fakat sizin eserinizin yayımlanmasından sonra benimki gerekçesini kaybedecektir" (2.1.1909).

Freud sakinleştirmeye çalışır:

"Ne sizin ne de başkalarının 'patronu' olduğuma dair hiçbir kanaatim yoktur, bu yüzden de sizin haklı olarak söz ettiğiniz korkularınızı kendime bağl(am)ıyorum" (10.1.1909). Freud "bağlamıyorum" yazmak isterken "bağlıyorum" yazar. Ferenczi cesurca, Freud'un olumsuzluk ekini atlamasına dikkatini çeker, fakat Freud bu 'Freudyen kalem sürçmesini' o akşamki migrenine bağlar! (17.1.1909)

Öncü niteliğini hatırlamamız gereken "İçselleştirme ve Aktarım" makalesi, okunması kolay bir makale değildir. Freud o güne kadar aktarımdan kısaca söz etmişti (Ferenczi, Freud'un makalesinin kendi makalesini gölgede bırakabileceğinden ve öncülüğünü engelleyeceğinden endişe etmiştir, fakat Freud'un bu aktarım incelemesi, ancak 1912'de yayımlanmıştır)[17] ve Freud hep aktarımın patolojik yönlerini ve dirence olan katkısını vurgulamıştır. Buna karşılık içselleştirmeden hiç söz etmemişti; ilk olarak Ferenczi tarafından sözünü ettiğim makalede[18] sunulan içselleştirme terimi ise yansıtma olgusuna paralel olarak kullanılmıştır. Bu yüzden Ferenczi'nin bu makalede içselleştirme ve aktarım olgularını uygulama biçimi bizim bugünkü uygulama şeklimize benzemez. Makalede, "Ahlaki

---

[17] S. Freud (1912) The Dynamics of Transference, *Standart Edition*, 7: 97-109. Hogarth Press, London, 1958.

[18] J. Borossa (Ed.), *Selected writings: Sândor Ferenczi*, Penguin, London, 1999.

figürlere (anne baba veya koca) karşı saygılı davranılması gereken" gibi o dönemin havasına özgü tabirler de hakimdir.

Fakat makalenin özünde çok önemli bir düşünce vardır: Başkasını içselleştirmek kişiliğin gelişiminin temel ilkesidir. Başka bir deyişle, nesne ilişkisi - birincil **'nesne-sevgisi'** ve birincil **'nesne-nefreti'** - duygusal hayatın temelinde yatmaktadır. Freud, Ferenczi'nin içselleştirme fikrini benimsediğinde, bunu çok daha özgül bir şekilde, örneğin, kaybedilen yakın bir kişinin yası tutulduğunda onun içselleştirilmesi, ya da üstbenliğin biçimlenme aşamasında ebeveynlerin yasaklarını ve taleplerini içselleştirme gibi uygulamıştır. Freud için dürtülerin önemi ve merkeziliği, nesne ilişkilerini, bizzat Ferenczi'nin teklif ettiği gibi merkezi bir mevkide konumlandırmayı olanaksız kılmıştır. Sadece Melanie Klein yansıtma ve içselleştirme süreçlerine dikkatli bir şekilde dönüp baktığında ve hayatın başlangıcında aralarındaki diyalektiği geliştirdiğinde (Ferenczi'nin bu makaledeki anlatım biçimiyle: *"yeni doğan bebeğin algılamasında her şey tek bir parça biçimindedir... sadece daha sonra, kendi isteğine tabi olmayan şeyleri, kötü şeyleri, kendi benliğinin dışındaki dünyaya ait olarak algılamaya başlar*) psikanalize, merkezinde nesne ilişkileri olan yeni bir temel yaratabilmişti.

Ferenczi'nin inançları ve dünyaya bakış açısı, kendi benliklerine mümkün mertebe tüm dünyayı almaya çalıştıkları için "cömert, duyarlı, kolaylıkla sevme ve nefret etme heyecanı duyabilen nevrotikler..." ile rahatsız edici dürtüleri kendi benliklerinden kovan "şüpheci, kıskanç... paranoyaklar" karşılaştırıldığında keskin bir biçimde açığa çıkar. Kendisinde de söz ettiği cömertliliği ve duyarlılığı hissettiğinden olsa gerek, nevroz ile normallik arasında

keskin bir ayırım yapmaktan kaçınır. Bahsettiği açıklık da onu hep acı ve yaralanma olasılığı ile karşı karşıya bırakmıştır. Ferenczi, "Sevgi hastalıklara şifa getirebilir" diyen eski inanışı benimsediğini ifade ettiğinde, herhalde kendisi için de aradığı şeyden söz etmektedir.

Makalenin ikinci kısmı, Freud ile Ferenczi'nin esas ilgi alanlarına -hipnoza- yöneliktir. Ferenczi, Bernheim'ın tutumuna sadık kalarak, telkin ile hipnoz ayrımını reddetmekle düşüncelerinin çoğunu, kaçınılmaz telkin unsurunu içinde barındıran herhangi bir psikoterapötik tedaviye uygulanabilir hale getirir. Makalenin bu kısmında en önemli fikir, insanlar arası karşılıklı etkileşimi sağlayan iki ana duygulanımın, sevgi ile korkunun saptanmasıdır. Ferenczi korkuyu 'baba hipnozu'na, sevgiyi ise 'anne hipnozu'na bağlar ve böylece etkili tedaviye yol açan iki yolu kavramlaştırır. Göreceğimiz gibi Ferenczi, bu iki değişik etki biçimi ve analizde merkezi imge olarak yer alan iki ebeveynin değişik rolleri üzerine olan düşüncelerinde çelişkiye düşmüştür; bu konu kendisini son gününe kadar düşündürecektir zaten. İncelemede Ferenczi'nin heyecanlandırıcı erken terapötik deneyiminden örnekler (bu aşamada hipnozcu olarak deneyimi analist olarak deneyiminden fazladır) ve edebiyattan çok etkileyici bir örnek yer alır (D.S. Merezhkovski).

1912'de Ferenczi, "İçselleştirmenin Tanımı" adlı kısa bir makale yayımlar. Makalede, A. Mader'in yaklaşımını tartışarak, nesne sevgisi ile aktarım ve içselleştirme arasındaki benzerliği keskinleştirir:

"Aslında, insan sadece kendini sevebilir; eğer bir nesneyi seviyorsa, onu kendi benliğinin içine alıyordur... Kendi sevgi nes-

nemizin herhangi bir ıstırabını kendi içimizdeymiş gibi hissederiz."[19]

Ferenczi'nin muazzam verimliliği her sene yayımladığı çok sayıda uzunlu kısalı makalede ifade edilir. Burada sadece 1908 ile 1912 seneleri arasında yayımladığı birkaç makaleyi hatırlatacağım: 'İki İnsanın Psikolojisi'nin' erken bir örneği olarak da görülen "Erkeklerde Erken Boşalmanın Kadınlar Üzerindeki Etkisi";[20] "Eğitim ve Psikanaliz";[21] "Psikanalitik Hareketin Düzenlemesi Üzerine";[22] Engellenmeden ifade özgürlüğünü vurgulayan "Müstehcen Kelimeler";[23] "Psikanaliz ve Felsefe" .[24]

Freud ile Ferenczi arasındaki yoğun mektuplaşma devam eder. Freud, kızı Matilda'yı evlendirdikten sonra bir meslektaşına kızının kocası olan adam yerine Ferenczi'yle evlenmiş olmasını tercih ettiğini söyler (7.2.1902). Freud ile Ferenczi özellikle önemli bir ortak yolculuk planlamaya koyulurlar; 20 Ağustos 1909'da Freud, Jung ve Ferenczi Almanya'da – Berman'da buluşup beraber Amerika'ya

---

[19] S. Ferenczi (1912) On the definition of introjection, *Final contributions to the problem and methods of psychoanalysis,* Hogarth, London, 1955, s.316.

[20] S. Ferenczi (1908) The effect on women of premature ejaculations in men. *Final contributions to the problem and methods of psychoanalysis.* Hogarth, London, 1955.

[21] S. Ferenczi (1908) Psycho-analysis and education. Final contributions to the problem and methods of psychoanalysis. London, Hogarth, 1955; In: J. Borossa (Ed.), *Selected writings: Sándor Ferenczi*. London, Penguin, 1999.

[22] S. Ferenczi (1911) On the organization of the psycho-analytic movement. *Final contributions to the problems and methods of psycoanalysis.* Hogarth, London, 1955.

[23] S. Ferenczi (1911) On obscene words. First contributions to psychanalysis, New York, Brunner / Mazel, 1980.

[24] S. Ferenczi (1912) Philosophy and psycho-analysis. *Final contributions to the problems and methods of psyco-analysis.* Hogarth, London, 1955.

gitmek üzere "George Washington" gemisine binerler. Amerika'da, üçü bir hafta New-York'ta kaldıktan sonra, Freud Massachusetts'teki Clark Üniversitesi'nde ünlü 5 konferansını ("Psikanaliz Üzerine")[25] sunar. Deniz yolculuğu süresinde üç meslektaş birbirlerine analiz uygularlar (Jung'un bir sene öncesinde arkadaşı Otto Gross ile denemiş olduğu 'karşılıklı analiz' gibi) ve bu sırada Jung, Freud'un sessizliğinden ve kendini açmaktaki sakınımlı tavrından oldukça incinir. Aslında Freud ile Jung arasında görülen gerginlik başka bir kaynağa daha dayanır. Bu da Jung'un hastası -Sabina Spielrein- ile Freud arasındaki mektuplaşmalardır. Jung'un önemli bir hastası olan Sabina, yolculuktan birkaç ay önce Freud'a yazarak Jung'la olan karmaşık romantik ve cinsel ilişkisini anlatır ve Freud'a danışmak istediğini belirtir.[26] Bu olayın açığa çıkması, Jung'un ilk baştaki yadsıma teşebbüsleri ve Freud'un (diğer şeyler arasında bir Yahudi olduğu için) sömürülmüş Sabina ile özdeşleşmesi, dört yıl sonra çökecek olan ilişkinin kötüye gitmesine yol açar. Freud ile 'veliahtı' Jung arasındaki kopuş, bir anlamda Ferenczi'yi Freud için hayati bir dost ve yoldaş konumuna daha da yaklaştıracaktır.

Ferenczi şimdi Freud'a Gizella'yla olan ilişkisini daha fazla anlatır:

"Bana ve ilişkimize dair samimiyetini ve içtenliğini yaratan o denli zor ve acı çabam çabuk ilerliyor... Ona ettiğim itirafı -bir nevi gönülsüzlükten sonra- durumu olağanüstü doğru bir şekilde kavrayışı ve aramızdaki olası gerçeklik, ona ve kendi-

---

[25] S. Freud (1911) On Psychoanalysis. *Standard Edition*, 12: 205-213. Hogarth Press, London, 1958.

[26] J. Kerr, *A most dangerous method: The story of Jung, Freud and Sabina Spielrein.* Vintage, New York, 1993.

me karşı, başka kadınlara yönelik cinsel arzular duyduğumu itiraf etmeme ve hatta onu yaşından dolayı hor görmeme rağmen benim ***uzun vadede*** *başka bir kadına bağlanma imkânını azaltıyor. Açıkça o bana* ***çok fazla*** *şey kazandırdı: sevgili, dost, anne ve profesyonel konularda talebe yani, çocuk..."* (26.10.1909)

Sonraki mektupta Ferenczi sevgilisine uyguladığı analizden bahseder, ama bu bağlamda yapısal bir terapötik ilişkiden ziyade, aralarındaki derin, içtenlik ve arayış ile dolu sohbetlerden bahsettiği bellidir. Aynı yıl Ferenczi'nin küçük kardeşi, Lajos, Gizella'nın genç kızı Magda'yla evlenir ve Ferenczi, ilerde durumun ne kadar karmaşık bir hal alabileceğinin farkında olmadan bir 'komün durumu'ndan söz eder. Freud, Ferenczi'nin Gizella'yla olan apaçık ilişkisine ilişkin raporlarına karşılık olarak, hayata bakış açısı ve çift olma tarzı bakımından Ferenczi'yle aralarındaki farkı ifade eden endişeli bir yanıt verir (Freud'un eşi Martha'yla uzun yıllardır mesafeli bir ilişkisi olduğu bilinmektedir).

"Erkeklerin ve kadınların cinsel hayatlarındaki bazı farklılıklar, dünyaya bakış açımızın abecesidir ve bunu bir kadından gizlemiş olmamamız o kadına duyduğumuz saygıyı ifade eder. Mutlak dürüstlüğün talebi yararlılık ilkesine ve sevginin niyetine karşı günah işleyip işlememesi doğrultusunda sınırlanmamış bir şekilde olumsuz yanıt vermekten kaçınıyorum, dikkatli olmayı tavsiye ediyorum. Gerçeklik bilimin saf hedefidir, sevgi ise hayatın amacıdır..." (10.1.1910).

Mektubun devamında Freud, Ferenczi'nin, kendisine anlatmış olduğu bir rüyadan yola çıkarak iyileştirme arzusunu yorumlar: *"Bende bu iyileştirme ihtiyacı yok ve nedenini ancak şimdi anlamış bulunuyorum, bu da erken yaşlarımda*

sevdiğim bir insanı kaybetmiş olmamamdan kaynaklanıyor". Başka bir mektupta Ferenczi, işçilerin acımasızca sömürülmelerine ilişkin analizlerin sosyolojik anlamlarını yorumlar ve şöyle der: *"Bireylere yansıyan tüm ikiyüzlülüğü ve törelliği arındırarak analizlerde toplumun değişik tabakalarının gerçek koşullarını inceliyoruz."* (22.3.1910). Ferenczi'nin toplumsal eleştirisi, kendisini sömürülmüş hissettiğinde Freud'a verdiği sert yanıtta da yankılanır. Burada Palermo'da 1910 yazında beraber geçirdikleri yaz tatilinde Freud'un Schreber vakası üzerine beraber çalışmaya niyetlendikleri sırada ortaya çıkan krizden söz ediyorum. Seneler sonra Ferenczi Groddeck'e yazdığı mektupta bu olayı anlatır (25.12.1921):

> *"Bana bir şeyi dikte etmeye başlayınca, isyankârca irkildim ve dikte etmek birlikte çalışmak değildir diye bağırdım. 'Yani siz bu musunuz?' diye geriye çekildi.' Herhalde* ***her şeyi*** *tek başınıza yapmak istiyorsunuz'. Bunu dedikten sonra bütün gece tek başına çalıştı, ben ise dışarıda, dondurucu soğukta kaldım."*[27]

Budapeşte'ye dönüşte, Ferenczi özür diler ve ironik bir şekilde kendisini "şempanze" olarak adlandırır (28.9.1910). Freud, Ferenczi'yi, ona karşı hâlâ sıcak duygular beslediği konusunda rahatlatır ve fantazmatik bir idolden farklı olmasından dolayı Ferenczi'yi hayal kırıklığına uğrattığını varsayar; ona şu kelimelerle hitap eder: *"Bu çocuksu rolden çıkıp, kendinizi yanımda eşit haklara sahip olan bir arkadaş olarak konumlandırdığınızı görmek isterdim fakat siz bunu beceremediniz"* (2.10.1910).

---

[27] C. Fortune (Ed.), *The Sándor Ferenczi – George Groddeck Correspondence*,. London, Open Gate, 2002.

Ferenczi Freud'la hemfikir değildir:

"Sizinle çekinmesiz, neşeli (ki ben patırtıcı bir şekilde bile neşeli ***olabilirim****) kişisel bir arkadaşlığı arzuladım - ve belki de haksız yere - kendimi geriye, çocuksu bir role itilmiş hissettim. İki kişi arasında, düşüncelilikten bir nevi fedakârlık ederek birbirine tüm gerçekleri hiç ödün vermeden anlatan bir arkadaşlık gibi abartılı bir düşüncem olabilirdi tabii. Tıpkı Bayan G. ile olan ilişkimde mutlak bir açıklığa ulaşmaya çabalamam gibi... Bu zalim ama sonuçta faydalı, gün ışığı kadar berrak ve hiçbir şeyi gizlemeyen açıklığın, psikanalizle ilgili iki kişi arasındaki ilişkide mümkün olabildiğine inandım... Ama bu tip olaylar sizi hiç etkilemiyor."* (3.10.1910)

Freud, Ferenczi'yle aralarında başgösteren kriz üzerine konuşmaktan kaçınmasını kendi zafiyetine, *"Karşı aktarımın üstesinden gelememeye"* bağlayarak yanıt verir. Ama *"Kişiliğimi tamamen açmaya artık hiç ihtiyaç duymuyorum"* diye itiraf eder ve Ferenczi'nin ima ettiği nedeni de, yani, bu değişimin kökenin travmatik bir deneyimden -Fliess'le aralarındaki zor, buhranlı ve bir o kadar da derin arkadaşlıktan sonra uğradığı hayal kırıklığından- kaynaklandığını doğrular (6.10.1910). Freud ile Ferenczi, mektuplarında, iki erkek arasındaki arkadaşlığın eşcinsel katmanından söz ederler ve Freud şunu söyler: *"Eşcinsel yatırımın bir kısmı geriye çekildi ve kendi benliğimi genişletmek amacıyla kullanıldı. Paranoyağın başarısız olduğu yerde başarılı oldum"* (burada Freud, eşcinsel dürtülerin türevlerini paranoyaya bağladığı Schreber vakasına gönderme yapıyor). Ama Ferenczi ısrar eder: *"'Dürüstlük idealime' karşı daha fazla anlayış umudundan... ödün vermek istemem. Biliyorsunuz ben şüphe uyandırmayan bir terapistim* (12.10.1910). Ferenczi açıkça, Freud'un

kapalı ve kaçınır duruşunu iyileştirmek için onu tedaviye alma isteğinden bahsetmektedir.

Bakış açılarındaki farklılık gene bir kadınla ilgili bir meselede belirginleşir fakat bu defa odak nokta Gizella'dan kızı Elma'ya geçmiştir. Ferenczi, Gizella ve 23 yaşındaki kızı Elma'yla Viyana'ya Freud'u ziyarete geldiklerinde ona Elma'nın sevgi güçlükleri (hayal kırıklıkları ve ayrılmalarla tekrarlanan buhranları) konusunda danışmak ister. Ortak buluşmadan sonra Freud'un izlenimi, Elma'nın hafif bir Dementia Praecox vakası (günümüz lisanıyla sınırda kişilik vakası mı?) olduğudur ve bu izlenim Ferenczi'yi epey üzer (7.2.1911). Temmuz ayında, endişeli Gizella'nın talebi üzerine, Ferenczi Elma'yı analize kabul eder. Freud şüpheli olmakla birlikte, başarılar diler ama aynı zamanda da uyarır: *"Aşırı iyi niyet uğuruna kendi sırlarınızın çok fazlasını* ***feda*** *etmeyin"* (20.7.1911). Biraz ilerlemeden sonra, Ekim ayında Elma, romantik ilişki yaşadığı kişinin kendisi yüzünden intihar etmesi üzerine ağır bir kriz geçirir. Kısa süre sonra Ferenczi Freud'a anlatır: *"Çok şiddetli bir eylemde bulunmak istedim. İki ebeveynle (yani Freud ve Gizella) hoşnutsuzluktan dolayı bağımsız olmak istedim!"* (14.11.1911). Bu konu Gizella'ya açtığı Elma ile evlenme niyetlerini ifade eder. Cevabında Freud Ferenczi'ye "Sevgili Oğlum" diye hitap eder (eskiden ona "Sevgili Meslektaşım" derdi, son zamanlarda ise "Sevgili Arkadaşım") ve şunu der: *"Bağımsız bir arkadaş olmanızı yeğlerdim, fakat mademki zorluk çıkarıyorsunuz, o zaman zoraki sizi bir evlat olarak kabul edeceğim"* (17.11.1911). Bu konuyla açıkça bağlantılı olan Elma hakkındaki sözleri görmezden gelir.

İki hafta geçer ve dram şiddetlenir:

"Elma ile ilgili olarak analistin soğukkanlı tarafsızlığını koruyamadım ve kendimi açtım, bu da artık bir hekimin ya da babacan bir dostun iyi niyetlilikle gösterdiği yakınlık olarak nitelendirilemeyecek türde bir yakınlığa yol açtı" (3.12.1911).

İlişkiye sürüklenmiş olmasını, intihar olayından sonra Elma'nın geçirdiği sarsıntıdan dolayı desteğe ve yardıma muhtaç olmasıyla ve aynı zamanda Gizella'yla gerçekleşme ihtimali olmayan (Gizella 45 yaşında) çocuk arzusuyla da açıklar. 55 sene sonra Elma, Balint'e yazdığı mektupta olayı betimler (7.5.1966):

"Sandor, arkamda oturduğu koltuktan kalkıp, divanda yanıma oturdu, oldukça heyecanlı bir şekilde her tarafımı öptü ve tutkuyla beni ne kadar sevdiğini söyledi..." Elma kendisini suçlar: "Ateşli bir genç kızdım... Şeytan gibi baştan çıkarıcıydım, sadece kendimi düşündüm ve kurbanlarımı umursamadım. Ama belki hiç de şeytani değildim, sadece doğanın kölesiydim!"[28]

Freud hemen kısaca yanıtlar: *"Her şeyden önce terapiyi kes, birkaç günlüğüne Viyana'ya gel... Şimdilik herhangi bir şey için karar vermeyin."* (5.12.1911)

Gizella, Freud'dan kendisine yazmasını rica eder; Sandor'la yolladığı mektubunda, Freud yaşlılığın trajedisinden ve sevginin gençlere ait olduğundan söz eder. Bununla birlikte, Sandor'un Elma'yla ilişkisini, annesinin kendisinin kelimenin tam anlamıyla sevgilisi olduğu gerçeğini gizleyerek kurmasından endişe duyar (herhalde Elma onları sadece yakın dost olarak görmüştü). Sandor'un çocuk hasretini eşcinselliğe karşı bir tepki olarak yorumlar (17.12.1911).

---

[28] E. Berman, Sándor, Gizella, Elma: A Biographical Journey, *Int. J. of Psychoanal.,* 85: 489-520, 2004.

Ferenczi bildirir: *"Elma'yla evlilikte karar kılındı. Sadece babanın kutsaması noksan"* (18.12.1911), ve aynı zamanda Gizella'nın acısını anlatır. Freud dayanamaz, tebrik etmeye hazırdır, fakat tam o sırada Ferenczi, Elma'nın babasının onda (Elma'da) şüphe uyandırmayı başardığını bildirir ve *"Sorunun evlilik değil, bir hastalığın tedavisi sorunu"* olması gerektiğini anladığını açıklar (1.1.1912). Elma Viyana'ya gidip Freud'la tedaviye girmeye razı olur ve Freud –tereddüt-lerine rağmen- Elma'yı analize alarak, Ferenczi'nin ricasını yerine getirir (aslında geriye bakarak ele alırsak, bu ricayı Ferenczi'nin dolaylı olarak Freud'da analizde olma arzusunun ifadesi olarak görebiliriz).

Burada, başka bir eserimde yaptığım gibi, dramın tüm ayrıntılarını açıklamayacağım,[29] fakat Ferenczi ile Freud'un ilişkisi bakımından hayati önem taşıyan olayları özetleyeceğim. Elma Freud'la dört ay süren bir analizden geçer. Günümüz etik kurallarının tamamen aksine ve de Freud'un o dönemde yazdığı makalelere karşıt biçimde, Freud Ferenczi'ye bu analizdeki tüm olayları detaylı bir şekilde aktarır. Freud, Elma'yı arkadaşı için 'hazırlamaya' çalıştığı günler ile onu ağır bir biçimde dönüp yargıladığı ve Ferenczi'yi onu sevmekten alıkoymaya çalıştığı günler arasında dalgalanır. Bu dönemden sonra Elma Budapeşte'ye döner ve üçgen tekrar canlanır. Gizella, Elma ile Sandor'u evliliğe ikna etmeye çalışır ve bu evlilik gerçekleştiği takdirde her ikisine de sadık kalacağına dair söz verir. Sandor tereddüt eder ve Elma'yı, bu sefer karısı olmaya uygun olup olmadığını incelemek için tekrar analize

---

[29] E. Berman, Sándor, Gizella, Elma: A Biographical Journey, *Int. J. of Psychoanal.*, 85: 489-520, 2004.

almaya karar verir (ki bu bence hikâyenin en korkunç devresi). Şaşırtıcı biçimde Freud bunda bir sakınca görmez; ikisinin de şovenist tarafları belli olan ortak Pigmalion fantezisinin adeta esiri oldukları görülüyor. Sandor Elma'yı kendisine karşı beslediği olumsuz duyguları ifade etmekten kaçındığı için azarlar ve bu da analizi berbat eder. Elma işkence çeker, Gizella kızının acısını çeker ve Freud, kadını baştan çıkarıcı tehlikeli ve yıkıcı olarak gördüğü bakış açısına sadık kalarak Ferenczi'yi destekler:

"Elma'nın karşısında sağlam durmanıza ve onun oyunlarını bertaraf etmenize çok sevindim." (20.7.1912)

Freud'un katılığı, Dora'yla olan empatiden yoksun çalışmasını andırmaktadır ve görünen o ki Ferenczi bu aşamada eşitlikçi feminist inançlarını unutur. İkisi de bu deneyin acımasızlığına ve analitik açıklılığı analistle evlenmek için önkoşul olarak görmenin abesliğine dair hiçbir farkındalık taşımamaktadır. Ferenczi Elma'nın tarihi bilinmeyen yürek parçalayıcı bir mektubundan uzunca bir alıntı yapar:

"Beni gelip almayacağından eminim. Yine de bu konuda korkunç bir endişe duymaktayım... Niçin kendimi dayanma gücümü zorlayan böyle bir sınavdan geçme tehlikesine maruz bırakayım? Yoksa siz bunu mu arzu ediyorsunuz acaba? Ya da siz de mi bundan korkuyorsunuz? Bir kere de kendinizden söz edin; şimdiye kadar sadece benden söz ettiniz!.. Bana bir kere, bir kerecik, bir yetişkinle konuşulduğu gibi, dürüstçe yazın ve hakikaten neler hissettiğinizi söyleyin" (4a, s.385). Mollad'ın yorumladığı gibi: "Elma'nın mektubunda, Ferenczi'nin Freud'a yaptığı çağrıları andıran, sevgi ve yakınlık isteğini ifade eden cümleler var. Elma aralarına hem

gerçekte hem de mektuplaşarak nüfuz ediyor ve gelecekteki analizinin (Freud'un ve Ferenczi'nin) yolunu 'çiziyor''[30]

Elma'nın analizi ve Ferenczi'nin onunla olan aşk macerası 1912 yazında yıkılır. Ferenczi şöyle yazar:

"Elma'nın (neredeyse gerçekleşecek olan) fantezisinden vazgeçmek ve kendi kendime bu fanteziyi yok etmek için üstlendiğim analitik infazcı vazifesi, bana hâlâ çok acı vermekte." (26.7.1912)

Birkaç ay sonra yazar:

*"**Karşılıklı analiz** saçma ve imkânsızdır. Herkesin kendi fevkinde olacak bir otoriteyi kabullenmesi gerekir... Ben de sizin 'tedavi'nize karşı isyankâr bir dönem geçirdim. Fakat şimdi bir içgörü kazandım ve anladım ki her şeyde haklıydınız... Ben de tedaviye muhtaç olan bir vakayım... Geçmişte ve şimdi olduğu gibi kastım, acaba sizinle analize girmem için bana vakit (saatler) ayırabilirseniz..."* (26.12.1912)

Öyleyse daha sonra gerçekleşeceği gibi (ve olaylarından ilerde söz edeceğim) Freud'la analize girmesi, Ferenczi'nin hem teslim olması ve kendisine has inançlarından feragat etmesi hem de Freud'la daha müşterek ve otoriter olmayan bir ilişki arzusundan vazgeçmiş olması anlamına gelir. Seneler sonra bu teslimiyetin geçici olduğu anlaşılacaktır.

Elma'nın hikâyesinin devamı, mektuplaşmaları okuduktan sonra beni oldukça meşgul etmişti. Senelerce hayatı hakkında, başka bir eserde ayrıntılarını verdiğim[31] epey veri topladım. Ama şimdilik Elma hakkında bunlarla yeti-

---

[30] G. Molad, The yearning and the difficulty – the Ferenczi Freud correspondence. *Sihot: Israel Journal of Psychotherapy.*, 13 (2): 148-155, 1999, s. 152. İbranice

[31] E. Berman, Sándor, Gizella, Elma: A biographical journey, *Int. J. of Psychoanal.*, 85: 489-520, 2004.

neceğim: Başarılı olmayan evliliğinin ardından, hayatının büyük kısmını tek başına ya da ablası Magda'yla geçirdi. Herhalde hem Ferenczi'yle hem de Freud'la olan trajik 'dillerin karmaşası' onun yaşantısını ebediyen sarsmıştır. Balint'e yazdığı mektuplar ve başka bulgular, Elma'nın akıllı ve asil bir kadın olduğunu göstermekte. Görünen o ki Freud'un Elma'ya karşı mesafeli tutumunun ve bundan dolayı Elma'nın yaşadığı ergenlik fırtınalarını ağır bir patolojinin kanıtı olarak yorumlamasının tersine Ferenczi'nin Elma'ya âşık olması, onun derin kişiliğini algılamasına çok daha büyük bir imkân sağladı. Paradoksal şekilde Elma, hayatı boyunca psikanalizin değerine olan inancını ve Freud ile Ferenczi'nin anısına olan sıkı sadakatini korudu.

Analiz ve Etkileri

Ferenczi'nin Freud'dan analiz talep etmesi ile bunun gerçekleşmesi arasında aşağı yukarı 21 ay geçmişti. Bu süre içinde yakın bir ilişki içindeydiler ve Ferenczi'nin sık sık rüyalarından, fantezilerinden ve serbest çağrışımlarından söz ettiği, mektuplaşmaları analitik bir nitelik taşıyordu. Teorik düşüncenin yaratıcı ve bütünleyici bir şekilde uygulanmasıyla göze çarpan ve her ikisi de 1913'te yayınlanan "Küçük Horozlar Adamı" ve "Vahşi kısrağı Ehlileştirmek" adlı nispeten kısa makaleler bu dönemde yazıldı. Bunlar Ferenczi'nin edebi yeteneğini aktaran, renkli ve dramatik vaka öykülerden ibarettir. "Küçük Horozlar Adamı"nın kahramanı, Arpad adlı çocuk, elbette Freud'un Küçük Hans'ının hayali küçük kardeşidir.[32] Onun kanatlı-

---

[32] S. Freud (1909) Analysis of a Phobia in Five-Year-Old Boy, *Standard Edition*, 5: 1-149. Hogarth Press, London, 1955.

larla ilgili obsesyonu, Hans'ın atlarla ilgili obsesyonunu andırır ve Ferenczi'nin bu obsesyonu teorik yorumlama yönü, özünde travmatik olaylar, çocuğun gelişen cinselliği, Oedipus nitelikli arzuları ve çocuğu kontrol altına alan kastrasyon korkuları temelinde Freud'un Hans'ı yorumlama yönüyle aynıdır. Bunun yanında, "hasta"nın bir kısrak olduğu "Vahşi Kısrağı Ehlileştirmek", Ferenczi'nin "Aktarım ve İçselleştirme" makalesinde açıkladığı telkin ve hipnoz, anne ve baba otoritesi, korkunun ve sevginin gücüne dair fikirlerini tam anlamıyla gösterir. Ferenczi'nin somut bireye gösterdiği özen, canlı betimlemeleri, güçlü merakı, teorik düşünceyi güya- önemsiz gündelik hayata bağlayabilme kabiliyeti bu iki makalenin canlılığına ve gücüne katkıda bulunur.

Bu noktada Ferenczi'nin 1913-1917 seneleri arasında yazdığı ilginç birkaç makaleyi daha hatırlatmak isterim: Kişiler arası ilişkinin rüya görme üzerindeki etkisini aydınlatan "İnsan Rüyalarını Kimlere Anlatır?";[33] Winnicott'u önceleyen düşüncesiyle "iki ruhsal faaliyetin (fantezi, sanat, cinsellik) ilkelerinin (birincil ve ikincil süreçler) bir arada var oldukları ara alan"dan bahsettiği "Gerçeklik Duygusunun Gelişmesinin Evreleri";[34] "Psikanaliz Seansından Sonra Baş Dönmesi Hissi";[35] "Sükut Altındır".[36]

---

[33] S. Ferenczi (1913) To whom does one relate ones dreams? *Further contributions to the theory and technique of psych-analysis.* Hogarth Press, London, 1926.

[34] S. Ferenczi (1913) Stages in the development of a sense of reality. First contributions to psychoanalysis. In: J. Borossa (Ed.), *Selected writings: Sándor Ferenczi.* London, Penguin, 1999.

[35] S. Ferenczi (1914) Sensations of giddiness at the end of the psychoanalytic session. In: J. Borossa (Ed.), *Selected writings: Sándor Ferenczi.* London, Penguin, 1999.

Planlanan analiz hakkında tereddütler 1913 senesi süresince devam eder. Ferenczi analiz arzusunu duymakla birlikte analizden kaçınır, Freud'un da kaygıları vardır: *"Vazgeçilmez yardımcılarımdan birini analizin yaratabileceği kişisel yabancılığa maruz bırakmaklığım azdır"* (4.5.1913). Ferenczi ondan farklı düşünür, belki de safça ya da yadsıyarak: *"Benim analizimin aramızdaki ilişkiyi sadece iyileştireceğinden eminim"* (12.5.1913) der. Ferenczi, şimdilik ele alınmayan kuvvetli aktarımın bedeline işaret eder: *"Varlığınız bende, tüm hareketlerimi, hatta düşüncelerimi bile bazen felce uğratan türlü engellemeler yaratmakta"* (18.4.1914). Freud'un yaz tatilini tek başına geçirmeyi tercih etmesi Ferenczi'nin ona analize gelme arzusunu yeniden uyandırır: *"En çok arzu ettiğim şey dört hafta kadar Viyana'ya gelip sizinle düzenli analitik seanslar yapmaktır; gerektiği kadar param da var"* (24.8.1914) der. Temmuz sonunda Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ortalığı karıştırır. Freud üç oğlunun askere çağrılmış ve kızı Anna'nın Londra'da takılmış olmasından dolayı tedirgindir; Ferenczi ise kendisi askeri hekim olduğundan askere çağrılmayı beklemektedir. Fakat Eylül sonunda Ferenczi Viyana'ya (treni kaçırdığı için bir gün gecikmeyle...) varır ve analiz başlar.

Ferenczi'nin Freud'la geçirdiği kısa ve aralıklı analiz – günümüzün standartlarına göre tuhaf kaçsa da, çoğu analistin herhangi bir analizden geçmediği o dönemin şartlarında istisna değildi,– Parisli psikanalist, Judith Dupont tarafından ayrıntılı şekilde incelenmiştir.[37] J. Dupont amca-

---

[36] S. Ferenczi (1916) Silence is golden. Further contributions; In: J. Borossa (Ed.), *Selected writings: Sándor Ferenczi.* London, Penguin, 1999.

[37] J. Dupont, Freuds analysis of Ferenczi as revealed by their correspondence. *Int. J. of psychoanal.*, 75: 301-320, 1994.

sı olan Balint'in ölümünden sonra Ferenczi'nin edebi mirasının idaresini üstlendi (Balint'e bu görev için Dupont'u seçmesini teklif eden Elma'ydı). Bu analiz üç kısımda oluşur: Üç hafta süren birinci kısım Ekim 1914'te, ikincisi 14 Haziran-5 Temmuz 1916 arasında, iki hafta süren son kısım ise 26 Eylül 1916'dan itibaren gerçekleşir.

Analiz dönemleri, yazışmalara ara verilmiş olan dönemlerdir ve analizin içeriği hakkında bu dönemlerden sonraki mektuplaşmalardan dolaylı bir sonuç çıkarmak mümkündür. Haftada 6 gün (Freud'un alışık olduğu gibi) ikişer saatlik seanslardan oluşan analizin birinci kısmı Ferenczi'nin askere alınmasıyla acı bir şekilde kesilir. Bu seansları izleyen konular arasında babayla ilişkiler, eşcinsel duygular, mastürbasyon yer alır. Ferenczi analizi mektuplaşarak devam ettirmeye çabalar, Freud şüphelidir ve sonra tekrar denemek üzere Ferenczi teslim olur (*"Fikriniz benim için bir emirdi!"*; 10.11.1914). *"Sıradan bir mektup ile analitik-edebi bir itiraf"* (30.11.1914) arasında gidip gelen tavırlarından dolayı özür diler. Bir sürü ertelemelerden sonra Freud Ferenczi'yi, yerleştirilmiş olduğu şehirde, Ekim 1915'te Papa'da ziyaret eder; bu ziyaret Ferenczi'yi yüreklendirir analizin devam etmesi arzusunu yeniden uyandırıyor.

Ocak 1916'da Ferenczi Budapeşte'ye tayin olur, Gizella'ya ve Elma'ya karşı beslediği duygularla ilişkili rüyalarını yorumlayarak otoanalizine yeniden başlar. Freud yanıtlar:

"Analizin bir eylemden önce ya da sonra gelmesi lazım ve eylemin sürecine karışmaması gerekir... Öyleyse şimdi mümkün olduğu kadar hızla ve azimle harekete geçip şimdilik analizden kaçının ya da onu somut bir etkisi olmayan bir yan eğ-

lence olarak görün" (18.1.1916). Ferenczi'nin görüşü farklıdır: *Faydasız olabilecek olan bir eylemin ardından gelmektense, eylemin süresinde olması daha iyi olur"* (24.1.1916).

Bu karşılıklı sözler analizin devamındaki ana motifi ima etmektedir: Freud, Ferenczi'ye Gizella'yla evlenmesi konusunda ısrarlı davranmaktadır. Freud tanışır tanışmaz Gizella'ya, hayranlık duymuştur ve Sandor'un kaçınmaktaki ısrarını açık bir nevrotik belirti olarak görür. Ferenczi'nin kafası karışır, Gizella'yla evlenme arzusu kendi içinden mi gelmektedir yoksa (belki de bilinçsiz bir isyanı gizleyen; 2.2.1916) Freud'un tavsiyesine karşı kör bir itaat midir. Analize yeniden başlama konusunda gene tereddütler uyanır, Freud da bunları Baba korkusu olarak yorumlar (12.3.1916). Sonunda Ferenczi üç haftalık askerlik izni esnasında, yoğun bir analiz talebinde bulunur Freud buna olumlu cevap verir:

"Madem böyle arzu ediyorsunuz -kaderiniz de buna el verirse- sizin için Haziran ayı ortasından itibaren her gün iki saat ayıracağım. Sizi bu saatler dışında epeyce görmeyi umud ediyorum; bizimle en azından günde bir kere yemeğe kalmanız iyi olur. Ama yönteme göre analiz seansları dışında kişisel konulardan bahsetmememiz gerekir" (1.6. 1916).

Freud, günümüz standartlarına göre tuhaf kaçan, analist, meslektaş ve arkadaş arasında apaçık karışıklık ortamında sınırlar yaratmaya çalışıyor.

Analizin bu kısmından sonra Ferenczi bu üç haftanın hayatında en kritik dönem olduğunu yazar ve Gizella'ya bambaşka birine dönüştüğünü söylediğini anlatır: *"Daha az ilginç ama daha normal. Ona (Gizella'ya) içimde bir şeyin eskiden olduğum o epey kararsız ve değişken ama yine de muazzam bir coşku duyma kabiliyeti olan (ve elbette çoğu kez gereksiz yere*

depresyona kapılan) adamın kaybına acıyor olduğunu da itiraf ettim" (10.7.1916). Gerçekten de son derece çelişkili bir açıklama. Mektubun devamında, analizin kesilmesinin kendisinde bir şok etkisi yarattığını ekler ve hastaların terapistlerine karşı minnettarlık duymalarındaki güçlülüklerini merak eder. Dupont, mektupta ifade edilen çıkmazın, Ferenczi'yi hayatı boyunca meşgul ettiğini belirtir. Gelecek izninde Ferenczi evlilik tereddütleri ve çalışma güçlükleri nedeniyle tekrar analize dönmek ister: Analizin bu kısmının Alplerde beraber geçirecekleri tatilde gerçekleşme ihtimalini araştırır ama ilerde bu kombinasyonun sorun yaratabileceğini kavrar. Freud ise Gizella'nın kendisine yazmış olduğu mektubu yanıtlar ve Elma'nın Budapeşte'ye dönmesini bekleyerek (Amerika'da evliliği bir kriz içindedir) Sandor'la evlenme kararını erteleme isteğinin adeta bir red kararı olacağını yorumlar (31.7.1916). Ferenczi günde üç saatlik bir analiz talep eder (*"Dört saat istemeye cesaret edemiyorum."* 15.9.1916).

Görünen o ki Freud bu aşamada alışılmış teorik ifade tarzını aşar ve Ferenczi'nin sadece Gizella'yla evlendikten sonra kaygılarına dair bir içgörü geliştirebileceğini ve kazanabileceğini ısrarla vurgular (Gizella'ya yazdığı mektupta, güçlü arzusunu- yıllardır Sandor ile onu birleşmiş görmek istediğini- itiraf eder 23.1.1917). Budapeşte'ye dönmesiyle birlikte Sandor Gizella'yla (bundan 16 sene evvel) aşklarının başladığı yerde bir yürüyüşe çıkar ve ona evlenme teklifinde bulunur (7.10.1916), fakat Gizella tereddüt eder. Freud'a oto-analiz nitelikli birkaç mektup daha gönderir, tükenmiş ve ümidini yitirmiş olan Freud Gizella'yla olan ilişkinin geleceği olmayan bir ilişki olduğuna karar kılar (16.11.1916). Ferenczi bu yorumu Freud'un *"Özgür bir*

şekilde karar verebilmem için beni telkin etkisi olan önceki bakış açınızdan (G. ile evlenmem) azad olma" (18.11.1916) çabası olarak yorumlar (günümüzde bunu öznelliklerarası [intrasubjective] bir bakış açısı olarak adlandırabiliriz. Gizella'yla ilişkisi, mektuplaşmalarda belgelenen birkaç çalkantı daha geçirir ve bu süreç içinde Freud'a karşı bir defaya mahsus olmayan negatif duyguların yanı sıra (*"Bende bile mevcut olan, babaya karşı düşmanlık taşıyan bilinçsiz eğilimlere, engellenmeden rahatça akışına izin vermek istiyorum.* 28.11.1916), onun fikirlerine olan ihtiyacı da dile getirilir. En sonunda, Gizella'nın tereddüdünün devam ettiği ortamdan dolayı (Elma'ya tekrar âşık olmasını umut mu ediyor yoksa bundan korkuyor mu?) hüsrana uğrayan Ferenczi, Freud'dan, Gizella'ya kendi durumunu açıklamasını ve onunla evlenmesi için ikna etmesini rica eder (24.3.1917). Freud razı olur ve Gizella'ya yazar:

> *"Dostumuz, kendi nevrotik kararsızlığının sona erdiğini bana yazıyor... Ben de ikiniz için daha iyi bir sonuç düşünemiyorum... Yanıtınızı doğrudan dostumuza vermeniz beni şaşırtmayacaktır"* (25.3.1917).

Gizella Elma'nın hâlâ Sandor'la evlenmek isteyip istemediğini araştırır, yavaş yavaş bundan vazgeçerek, 1917 senesinin sonunda kocası Geza'dan ayrılıp, boşanma işlemlerine başlar. Bu işlemler esnasında Geza'nın ihanet meselesini açıklaması ve böylece Gizella'nın "hem kocasına hem de onunla cinsel ilişkiye girene yasak olmasına karar verilme tehlikesi" endişelerden biri olur* (8.4.1917); fakat bu tehlike gerçekleşmez, parasal çekişmeler hallolur

* Yahudi inancına göre kocasını aldatan kadın hem kocasına "yasaktır" hem de kendisiyle cinsel ilişkiye giren erkeğe "yasaktır"- yani hiçbiriyle ne evlenebilir ne de evli kalabilir (ç.n.).

ve ikisi boşanır. Elma Sandor ile Gizella'nın evlenmesini desteklerken, Magda ve Lajos (Ferenczi'nin erkek kardeşi) karşı çıkar.

Sandor ile Gizella 1 Mart 1919'da evlenirler. Törenden biraz evvel Geza'nın kalp krizi nedeniyle ani ölüm haberi gelir ve bu da sevinçlerini gölgeler. Roazen[38] bir intihardan kuşkulanır ama bu hiçbir şekilde doğrulanmaz. Sandor, Geza'nın düğün tarihini bilmediğini ama gene de sağlığının boşanmadan sonra kötüye gittiğini belirtir (18.3.1919). Sandor ile Gizella'nın evliliği pek çok bakımdan dayanıklı ve başarılıdır ama yine de derin çatışma çözülmemiştir. Ferenczi Freud'a şöyle yazar: *"Elma'nın aleyhinde bana tavsiyenizden itibaren size, bir insan olarak, itirazım vardı"* (23.5.1919). Sonra da yeni arkadaşı Groddeck'e[39] şunları yazar: *"Prof. Freud, sorunun özü olarak gördüğü,* ***kendisine*** *karşı duyduğum nefretin onun (bugün üvey kızım olan) genç bir hanımla evlenmekten beni alıkoyan tavsiyelerine bağlı olduğu düşüncesini ısrarla savunuyor. Ona karşı beslediğim öldürücü niyetlerim bundan kaynaklanıyormuş..."* (27.2.1922). Bu acıklı katmanlara rağmen Ferenczi'nin Freud'la ilişkisi işbirliği ve kabul içeren sağlam bir döneme girer.

Sıradan Teknik İle Aktif Teknik

Ferenczi'nin hem özel hayatında hem de analizinde geçirmiş olduğu dramatik olaylar dizisine paralel olarak bu seneler genellikle Avrupa için ve özellikle Macaristan için fırtınalı senelerdir ve bu dramatik olaylar hem psikanalizi

---

[38] P. Roazen, Elma Laurvick, Ferenczi's stepdaughter. *Am. J. of Psychoanal.*, 58: 271-286, 1998.

[39] C. Fortune (Ed.), *The Sándor Ferenczi – George Groddeck Correspondence*, London, Open Gate, 2002.

hem de Ferenczi'nin kendisini etkilemektedir. Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bölünür ve Macaristan bağımsızlığını kazanır. 1918 Eylül'ünde Uluslararası Psikanaliz Kongresi Budapeşte'de gerçekleşir, Ferenczi İPA'nın başkanı seçilir, ancak bir sene içinde görevini, Budapeşte'deki siyasi koşullar nedeniyle, Londra'daki Jones'a devreder. Bu dönemde Freud ile Ferenczi, psikanaliz hareketine katılan ve bir psikanaliz yayınevi ile psikanalitik terapiler için bir poliklinik kurmayı ve finanse etmeyi teklif eden Macaristanlı zengin ve cömert sanayici, Antoinen Von Freund'e çok umutlar bağlamışlardır; onun kanserden zamansız ölümü bu umutları yıkar ve Ferenczi ile Freud için bu acı bir kayıptır.

Macaristan'da siyasal durum pek sağlam değildir. Mihâly Karoly'nin liberal yönetimi psikanalizi destekler. Kısa bir dönem için, Bela Kun'un idaresinde komünistler yönetime geçer; Budapeşte Üniversitesi'nde tarihte ilk defa psikanaliz kürsüsü kurulur ve başına Ferenczi atanır. Kendisi aktif bir solcu olmamakla birlikte Ferenczi'nin sanatsal ve akademik camiada, psikanalizle ilgilenen solcu gruplarla sıkı bağlantıları vardır. Edebiyat araştırmacısı, George Lukacs devrimci hükümette eğitim komiseridir, psikanalist Geza Roheim antropoloji profesörü olarak görevlendirilir, psikanaliz kürsüsünün kurulmasına yeni yönetimin kişilerinden biri olan ve ilerde New York'taki Colombia Üniversitesi'nin psikanaliz enstitüsünü kuran Sandor Radau önayak olur.

Fakat kısa bir süre içinde karşı devrim gerçekleşir ve iktidara Yahudi aleyhtarı sağcı Admiral Horthy geçer. Ferenczi Freud'a yazar: *"Biz Macaristanlı Yahudiler, Yahudi-*

lere acımasızca zulmedilme döneminin karşısında durmaktayız" (28.8.1919). Profesörlük yürürlükten kaldırılır, psikanaliz kürsüsü kapanır ve bununla birlikte Budapeşte'de (dünyada birinci olan çünkü Viyana'da o dönemde yapısal bir enstitü yoktu) yeni kurulan psikanaliz enstitüsü kapanır. Ancak sonra Berlin'de Abraham ile Eitingon uzun seneler dünya çapında bir model oluşturan, Ferenczi'nin tutumuna uzak duran hatta zaman zaman Freud'un küçümsediği Prusyalı titizliğini yansıtan muteber bir enstitü kurarlar.[40]

Ferenczi'nin klasik makalesi "Psikanaliz Tekniği Üzerine", Macaristan Psikanaliz Derneği'nde 1918 senesinin sonunda sunulur ve 1919'da yayımlanır. Freud'un o senelerde yazdığı teknik makaleleriyle karşılaştırırsak pek çok benzerliğin yanı sıra farklılıkları da gözlemleriz. Serbest çağrışımın suiistimalini ele alan kısım, hastalara karşı otoriter ("bundan hiçbir şekilde sapmamak lazım") ve yargılayıcı ("kötü niyet") tonlar taşımakla birlikte analiz seansları içinde olan bitenleri, Freud'un betimlemelerine nazaran daha canlı bir şekilde açıklar. Örneğin makaledeki birinci dipnot cesaret ve içtenlikle, analistin analiz seansı esnasında uyuyakalma ihtimalini gündeme getirir. Ancak makalenin dikkatli incelenmesi, Ferenczi'nin bile bu -kendisinden önce ve sonra sessizliğe gömülmüş- olguyla oldukça savunmalı bir şekilde uğraştığını ortaya çıkarır. Analistin uyuyakalmasının hastanın çağrışımlarının ilgi uyandırmadığını kanıtladığını ve kuşkusuz anlamlı meseleler ortaya çıkar çıkmaz analistin hemen uyanacağını söyleyerek, aceleyle okuru sakinleştirir. Heinrich Racker'in karşı aktarımı anlamakla ilgili, ışık tutan

---

[40] S. Bernfeld, On Psychanalytic Training, *Psychoanal Quarterly*, 31: 457-482, 1962.

makalesinde Ferenczi'nin bu yorumundan alıntı yaparak,[41] karşı aktarımın karmaşıklığını inkâr etme tehlikesinin bir örneği olarak gösterir; örneğin analistin belki de 'misilleme' mekanizmasının etkisinden soyutlanarak saldırganlıkla tepki vermiş olması ve uyuyakalması bilfiil önemli konuları kaçırmasına neden olmuştur.

Sorular ve kararlarda yardım konusunda olduğu gibi "mesela" sorusuyla somutluğa doğru itmesiyle de Ferenczi'nin becerikli ve deneyimli bir klinikçi olduğunu hissedebiliriz. Bu noktada bir sonraki makalesinde genişleterek ele aldığı aktif terapi konusu ortaya çıkar. Fakat bu makalede en devrimci kısım, Freud'un bu konuda tüm çalışma süresinde yazdıklarından daha geniş ve derin bir şekilde ele aldığı karşı aktarım tartışmasıdır. Bu kısmın başlığı İngilizce'de 'Control of the counter transference' (Karşı aktarımı kontrol etmek) olarak çevrilir, fakat Almanca 'Bewaltigung' kelimesinin 'kontrol' olarak çevrilmesi kelimenin bir anlamını sivrileştirirken diğer anlamlarını köreltir. Bana göre bu kelimeyi 'Başa Çıkmak' olarak çevirmek daha doğru olur. Ferenczi burada açıkça analistin iç dünyasındaki iki zıt boyut taşıyan, iç özgürlük ile denetim arasındaki gerilimle uğraşır:

> *"Fantezilerin serbest oyunu ile eleştirel sınama arasındaki bu sürekli hareket hekimden kısıtlanmamış özgürlük ve esneklik talep etmektedir..."* .

Tartışmanın bir kısmı bana oldukça yenilikçi ve cüretkâr görünüyor. Ferenczi hekimlere karşı hastalar tarafından açılan davalarla uğraşır ve şunları söyler:

---

[41] H. Racker, *Transference and countertransference*, IUP, New York, 1968.

"Davalarında aslında hastalar hekimin bilinçdışını açığa vuruyorlar. İyileştirme ve izah etme dürtüsüyle hastasını sürüklemek isteyen hevesli hekim hastasıyla olan bilinçdışı bağın irili ufaklı işaretlerine dikkat etmiyor; fakat hastalar, hekimin hiç de farkında olmadığını tahmin etmeden bu işaretleri gayet güzel algılıyor ve bunlara göre olayların temelindeki eğilimi çok doğru bir şekilde saptıyorlar. Garip bir şekilde bu tür davalarda her iki taraf da haklı oluyor. Hekim -bilinçli olarak- gaye sadece hastayı iyileştirmektir diye yemin edebilir; fakat hasta da haklı oluyor çünkü bilinçsiz bir şekilde hekim ona bir şövalye ya da onun bir kurtarıcısı olarak görünmüş ve böyle olduğuna dair çeşitli işaretler de belirtmiş oluyor."

Terapistlerin kurtarma fantezilerini ilk olarak ele alan makalenin bu etkileyici kısmında (Freud sadece hastaların bazılarına kurtarıcı fanteziler atfetti)[42] Ferenczi terapistin bilinçdışının etkisine dair; karşı aktarımın aktarımı biçimlendirme şekline derin bir içgörü gösterir; Freud, aktarımı sadece hastanın geçmişine yerleştirerek, analistin kişiliğinden hiç etkilenmeyerek (Bertha Pappenheim'in Breuer'e âşık olmasını bu şekilde yorumlar ve kendi hastalarıyla da aynı şekilde çalışır) böyle bir içgörüden noksan kalır. Hastayı terapistin bilinçdışını yorumlayabilecek kişi olarak vurgulaması, Ferenczi'yi öznel-liklerarası (intersubjektif) yaklaşımın bariz habercisi kılar.

"Teknik Üzerine" makalesi eşsiz katkısına rağmen makale esasında o dönemin tutumuna aitken, aynı sene yayımlanan "Histeri Analizinde Teknik Güçlükler" birçok çekişme uyandıran yenilikçi bir tutumun habercisidir. Bir

---

[42] S. Freud (1910) A Special Type of Choice of Object Made by Men. *Standard Edition,* 11: 163-177. Hogarth Press, London, 1957.

anlamda bu makale tümüyle Freud'un dürtü teorisi ve ondan türeyen enerji (ekonomik) modeli içine sıkıca yerleşmiştir ve libidonun bölünmesinin kaçınılmaz önemi, duygusal hayattaki mastürbasyonun temeli gibi olguları vurgulamaktadır. Bu anlamda zamanı geçmiş gibi algılanabilir. Örneğin çağdaş bir analist, kadın hastasının gizli mastürbasyonunu sadece depresif nitelikli sıkıntı veren duygularını bulandırma teşebbüsüyle ya da kolayca yıkılan bedeninin bütünlüğünü ve dokunulabilirliği hissini kendisine yeniden kazandırmasıyla ilgilenebilir. Fakat başka bir anlamda makale radikal bir değişimin habercisi olur ve o güne kadar psikanalizin özüne dair tüm kabul edilen tutumlara ters düşer; burada kastım analistin daha hareketli, girişimci ve yönlendirici duruşudur. Kadın hastasının analiz saati esnasındaki pozisyonunu ve hareket tarzını kontrol altına aldıktan sonra, Ferenczi dışarıdaki hayatını da kontrol altına alır ("yasaklama günün tüm saatlerini kapsadı"). Ferenczi analistin sırf dinleyici-yorumlayıcı konumunun işini başarısızlığa uğratma olasılığını ortaya koyar.

Burada Freud'un, makalelerinde taslağını çizmiş olduğu ilkelere karşı görünen farklılığa rağmen ve bu yeni yönün uyandırdığı çekişmeye rağmen (örneğin Glover, eyleme dökmeden dolayı aktarımın sarsılacağı konusunda ikaz eder)[43] Freud bu fikri destekler. 1918'de Budapeşte'deki kongrede verdiği konferansına dayalı olan "Psikanalitik Psikoterapinin İlerleme Dizileri" makalesinde, Freud açıkça belirtir:

---

[43] E. Glover, 'Active Therapy' and psycho-analysis: A critical Review. *Int. J. of Psychoanal.*, 5: 269-311, 1924.

"Bu yüzden bizim terapimiz başka yönlerde ilerleyecektir, her şeyden önce, Ferenczi'nin son zamanlarda adlandırdığı analistin 'aktifliği' yönünde."[44]

Ferenczi Freud'a bu yeni yön hakkında babalık bile atfeder ve Hoffer (Freud-Ferenczi mektuplaşmasının İngilizce olan ikinci cildinin Önsözü'nde) önerdiği gibi Ferenczi'nin bu konudaki esas esini, Freud'un kendi analizinde onu Gizella'yla evlenmeye teşvik ederek (Ferenczi'nin adlandırdığı gibi: *"Açıkça biçimlenmiş fakat direnç yüzünden ertelenmiş bir kararı hastaya dayatmak")* uyguladığı aktif hareketliliktir. Fakat aynı zamanda –en zor hastalara yardım etmek amacıyla yeni yollar bulmakta Freud'dan daha hevesli olan Ferenczi- bu yönü yazan ve açıkça bahseden kişi olur ve bundan dolayı meslektaşlarının yıpratıcı eleştirilerine maruz kalması tesadüf değildir.

1920 senesinde Hag'da verdiği konferansa dayalı olan "'Etkin Tekniğin' Ek Bir Gelişmesi" makalesinde Ferenczi bu konuyu çok daha genişletir. Biraz özür dileyerek başlar, klasik tekniğe bağlılık yemini eder ve hatta klasik tekniğe, etkinlik analizdeki durgunluğu yendiğinde geri dönmeyi önerir (Eisller seneler sonra analizde yorumlayıcı olmayan müdahalelere benzer bir formül önerir ve bunları 'Parametreler' diye adlandırır).[45] Örneğin, fobilere yaklaşımında Ferenczi'nin daha geç bir dönemde davranışçı terapi olarak görülecek bazı adımlar önerdiği fark edilebilir; hastaların "endişeleri yüzünden kaçınmaya çalıştıkları o huzursuz edici duruma karşı kendilerini savunmasız bırakmaya

---

[44] S. Freud (1919) Lines of Advance in Psych-Analytic Therapy. Standard Edition, 17: 157-169. Hogarth Press, London, 1955.

[45] K.R. Eissler, Remarks on some variations in psychoanalytic technique. *Int. J. of Psychoanal.*, 39: 222-229, 1958.

çalışmaları" bugün bize "sistematik duyarsızlaştırma"yı hatırlatıyor (daha sonra "Kontrendikasyonlar"da Ferenczi gevşeme egzersizlerinden de bahseder). Ama aslında fark vardır: Davranışçı terapist esas deneyimi, eski kalıbı değiştirecek olan, yeni bir öğrenmeye temel olarak alırken, Ferenczi bu deneyimi, ardından engellenmiş çağrışımların serbestliğe kavuşacağı, belirtinin kökeninde yatan bilinçsiz içeriklerin açığa çıkmalarını sağlayacak ve ancak sonra kalıcı bir değişimin elde edileceği, salt bir aşama olarak görür. Hırvat müzisyenin dramatik vakası bu yönü tam anlamıyla gösterir.

Ferenczi iktidarsızlık sorunuyla karşılaşan hastalarına, yaygın cinsel tedavileri hatırlatırcasına, herhangi bir cinsel ilişkiye girme teşebbüsünden kaçınmalarını önerdiğinde de hafif bir davranışçılık belirtisi de görülüyor. Ama burada da Ferenczi'nin iddiasının özünde daha az kaygılı, dereceli bir yeniden öğrenme yerine güçlüklerin sebebini arayan analitik bir işlem vardır. Aynı zamanda Ferenczi analizin toplumsal yanından söz ettiğinde, analizin güçlü etkisinin bir kısmının sadece içeriğinden dolayı elde edilmesinden ziyade karşılaşma deneyiminden de elde edilmesi açık bir sonuç olarak görünür. Sözü geçen yeni deneyim Ferenczi'nin *"Hastayı derinde gizlenen duygularını sadece sesli bir şekilde itiraf etmeye ikna etmektense, bu duygularını* ***hekimin önünde sergilemesini (eylemli ifade)*** *sağlarsak sözünü ettiğim etki bir parça daha genişler"* iddiasıyla keskinleşir. Burada uzun senelerden beri ACTING OUT-eyleme ifadesini bir kınama biçiminde kullanmış olmamızın ve bu şekilde dışavurumcu oyun fikrinden (acting), duygularla bağlantı kurmaya olanak sağlayan (psikodrama ya da geştalt terapisinde olduğu gibi) sahnede fiilen sergileme fik-

rinden, Freud'un Almanca'da 'agieren' kelimesinde ifade ettiği bu önemli fikrin başından beri gizlendiği düşünceden kopuk olmamızın ne kadar büyük bir kayıp olduğu daha da belirginleşir.

Sözelliği vurgulamaktan uzaklaşması Ferenczi'ye, makalenin sonlarına doğru, bakışını çok eski çocuksu ruhsal içerikler taşıyan, kökenleri *"dilin anlamının henüz gelişmediği döneme dayanan [ve ruhsal içeriklerin] hatırlanmaları ancak yeniden yaşandıklarında yeniden inşa edilmeleri mümkün olan"* yere yöneltmesine olanak sağlar. Bu da tabii ki psikanalizin hem gelecek yıllardaki ana gelişim yönlerinden biri olur hem de terapi odasında, yeniden yaşanan deneyimin çoğunlukla hastanın erken ana deneyimlerini anlamanın kilit öğesi olarak görünen güncel bir konu olur.

Bu motif kısa ve ünlü "'Bilgin Bebek' Rüyası" makalesinde de yankılanır. Çocukların *"bilmek ve 'büyüklerden' bilgelik ve bilgi konusunda üstün olmak"* arzuları bir taraftan güçsüz ve ikinci derecedeki durumlarının tersini oluşturur diğer taraftan da *"küçük çocuk gerçekten daha sonra yüklü bastırmalarla gömülmüş olan şeyleri biliyor"* olması derin bir hakikattir. Burada görünen şu ki hasta-çocuk benzetmesinde adeta bir değişim söz konusudur. Bu benzetmeyi Ferenczi eskiden hastalarını bir nevi küçümsemek için kullanırken (*"sinir hastaları çocuklara benziyor ve çocuk gibi bakılmak istiyorlar"*, *"Teknik Üzerinde" makalesinde*) "Çocukların Yetişkinlerle Olan Analizleri" makalesinde bu noktayı keskinleştirip daha sonra *Klinik Günlük'te*[46] *"Yetişkinler nispeten aptaldırlar. Çocuklar her şeyi bilir"* (30.6.1932) deyip

[46] J. Dupont (Ed.) *The clinical diary of Sándor Ferenczi.* Cambridge, MA, Harvard, 1988.

uç noktaya getirerek, şimdi hem çocuğa hem de hastaya derin bir saygıyla yaklaşır. Birçok yazarın Ferenczi'yi şefkatle 'Bilgin Bebek' ya da 'Akıllı Çocuk' diye adlandırması şaşırtıcı değildir.

Bu noktada aktif teknik üzerine dizi makalelerine dönüyoruz. "Zorunlu Fanteziler Üzerine" makalesinde Ferenczi analistin eylemlerini bir alana daha yayar: Bastırma kalesini yenme denemeleri çerçevesinde hastayı bazı şeyleri hayal etmeye teşvik etmek. Bunun muhakemesini yaparken her bir yorumun telkin yönü üzerinde durur fakat *"kendi yorum önerilerimizi çürütülemeyecek birer açıklama olarak görmezsek"* bir denge tutturmanın mümkün olduğuna inanır.

Burada önerdiği, çeşitli rehberli imgeleme tekniklerine benzetilebilecek teknikte, hastanın kendi bilincinde olmayan (analistin bir teoriye ya da bir içgüdüye dayanarak önerdiği) fanteziden yola çıkarak bilinçli bir fanteziye (bastırılmış özgün fantezinin bilince çıkması) ulaşmasına dair bir umut olduğunu görüyoruz.

Ek bir düzlemde bu makale, hareketli fantezilerin sağladığı canlılıktan yoksun olan belirli bir kişilik kalıbını ele alır. Makalenin sonunda Ferenczi kişiyi çocuklukta cinselliğe, hatta şiddetli acı ve ruhsal bakımdan zarar verme derecesine varmayan ama yine de çocukluk cinselliğinin içsel duygularının gerçekliğe sıkıca bağlanmalarını sağlayan en düşük düzeyde "yaralanmaya" (travmaya) maruz bırakmanın faydasından bahsederken cüretkâr bir tahminde bulunur. Daha sonra bahsedeceğim gibi Ferenczi yıkıcı travmayla ve özellikle cinsel travmayla epey uğraşmış ve böylelikle zamanının öncüsü olmuştur. Fakat burada madalyonun diğer yüzüne de değinir; özellikle zamanımızda cinsel istismar-

dan korkumuz bizi had safhada boğucu bir ahlakçılığa doğru götürmekte iken (flört ile cinsel taciz arasındaki ayırım bulanıklaşıyor, anne babalar çocukların zevkle 'doktorculuk' oynamasından ürküyor, bazı okullar bir çocuğun ötekine dokunmasının yasak olduğunu ilan ediyor) bu oldukça önemli bir hatırlatmadır.

Freud, muhafazakâr yaşam tarzına rağmen ahlakçılıktan uzaktı ve *"Bir nevi ahlaki kültürel cinsel denetim bireylerin sağlığını ve yaşama karşı yeterliklerini engelleyebilir; ... dolaylı şekilde nihai kültürel amacın da tehlikede olması düşüncesi... makul olabilir"*[47] diye iddia etmişti. Aynı yönde Ferenczi de *"fazla terbiyeli olan çocukların fantezi kıtlığı... hiç gerçek bir şey yaşamamış olmayan çocukların (hep cinselliğe karşı olan) eğitim idealleri ortamında umutsuz bir şekilde solmalarına neden olabilir"* diyerek ikaz eder.

Nitekim "Zorunlu Fanteziler Üzerine" makalesinde de Ferenczi bazı kısıtlamaları vurgular (tekniği analizin başında değil ancak sonlarına doğru uygulamak, 'aktif 'olmayan analizlerde bir hayli deneyim kazanmak); bu yön de, 1925 senesinde Bad-Homberg'de, psikanaliz kongresinde sunduğu bu dizideki son makalesi "Psikanalizde Aktif Tekniğe Kontrendikasyonlar"da keskinleşir. Bu makale Ferenczi'nin isabetli öz hesaplaşma kabiliyetine, birikmiş deneyime göre görüşlerini değiştirebilmesine ve savunmacı bir tutuma saplanmamasına dair etkileyici bir örnek oluşturur. Böyle bir özeleştiri ve değişim kabiliyetine sahip çok fazla psikanalist teorisyen yoktur. Makalede Ferenczi aktif tekniğin "aktarımı engelleyen ve mahveden

---

[47] S. Freud (1908) 'Civilized' Sexual Morality and Modern Nervous Illness. *Standard Edition*, 9: 177-205. Hogarth Press, London, 1959.

bir etmen" olma riskini gösterir ve – eğer fazla erken uygulanırsa- terapist hasta ilişkisini de bozabilir der. Ferenczi önerdiği aktifliğin fazla deneyimli olmayan terapistlerin ellerinde "telkine ve pre-analitik otoriter yöntemler kullanmaya gitmesi" riskini göz önüne alarak bundan endişelenir. Otorite ve güç konuları onu özellikle meşgul eder ve *"hekimi, fazla sadakatle ebeveyn-çocuk durumuna dönüp, bu durumu tekrar etmeye, kendi isteklerini hastaya dayatmaya ya da hatta sadist bir öğretmen gibi hareket ettirmeye iten cezbedici"* emirler ve yasaklamalardan kaçınır. Emirler yerine hastaya yönler öneren ve onun onayını almaya çalışan daha eşit bir söylem önerir. Katı tutarlılık yerine (terimi ilk kez kullandığı) elastiki yumuşaklılığı amaçlar.

Bu son yorumlar hem Ferenczi'nin ileriki gelişim çizgisinin habercisi oluyor hem de baskının analizin *"(hastaya) duygularını ifade etme ve çiftdeğerli ve zorlayıcı olmayan biçimde hareket etme kabiliyetini yeniden kazandırmak"* amaçlarıyla uzlaşmadığını gösterir. Aslında Ferenczi *"analizin görevi yumuşak ve canayakın bir tedaviyle hastayı mutlu bir insana dönüştürmek değildir"* derken, analist açısından samimiyet konusunu vurgulamaktadır. Hatalı bir değerlendirme yaptığında, *"hastanın bana karşı beslediği takdir duyguları büyük ölçüde zedelendiğinde, ancak hatamı tam anlamıyla kavrayıp, bana karşı olan zaferini kutlamasına izin verdiğimde onu terapide tutmayı başarabildim"* keşfini dile getiriyor. Burada Ferenczi belli bir hasta karşısındaki ve makale boyunca okurlarıyla olan tartışmasını nitelendiren o narsisist olmayan dürüstlüğü betimler.

İlerde üzerinde duracağım Rank'la olan ortak çalışmasından iki noktada söz eder. Ferenczi şimdi fazla travmatik ve atılgan bulduğu, analize son vermek için rasgele bir

zaman saptama tavsiyesiyle ilgili noktada Rank'ın etkisinden kaçınır. Bu arada, bu yöntemin özgün modeli olan, Freud'un 'Kurt Adam'[48] Sergei Pankejeff'in analizine rasgele bir son verme kararı günümüzde pek başarılı görünmemektedir, hele ki Pankejeff'in, bu analizin bitiminden sonra hayatı boyunca bağımlı ve çaresiz bir şekilde yaşadığını bilince. Buna karşı Ferenczi Rank'ın -günümüz analizlerinde de yankıları duyulan- *"hasta ile analist arasındaki ilişkiyi analitik içeriğin ana ekseni olarak görmek ve her bir rüyayı, her bir davranışı, her bir yanılmayı... aktarım ilişkisinin ve dirençin ifadesi olarak görmek"* tavsiyesini tutmaya devam eder.

Ferenczi'nin bu konuya adadığı son makale olsa da onun aktif tekniği giderek reddedişini izlemek mümkündür. 1928 tarihli "Psikanalitik Tekniğin Esnekliği" makalesinde *"hastanın gizli eyleme dökme eğilimlerini yorumlamakla yetinmek ve şimdiye kadar olan nevrotik engellerini aşmaya yönelik sessiz denemelerini,* ***hiç baskı uygulamadan ya da herhangi bir hareket değişikliği bile önermeden,*** *desteklemek"* önerisini getirir. Halbuki 1933 tarihli "Dillerin Karmaşası" makalesinde *"hastalarımın gizli eleştirileri... benim 'aktif tekniğimin' saldırgan niteliklerini keskin bir bakışla meydana çıkardı"* diye tespit eder.

"Kontrendikasyonlar" makalesinin sonlarına doğru Ferenczi'nin felsefesini yansıtan ilkelerle ilgili önemli bir kısım bulunur ve bu kısımda aynı zamanda da "İçselleştirme ve Aktarım" makalesindeki histerik-paranoyak karşılaştırmanın bir genişletmesi de mevcuttur. Ferenczi burada

---

[48] S. Freud (1918) Wolf Man: From the History of an an Infantile Neurosis, *Standard Edition,* 17- 122. Hogarth Press, London, 1955.

analizdeki yaşantı unsurunu, özellikle analist ile kısıtlanmamış sevgi ilişkisi geliştirme kabiliyetini olayların merkezine yerleştirir. Entelektüel vurgunun hastayı sadece kendisine odaklanmış, solipsist bir konumda bırakabileceği ve böylece hayatındaki diğer insanları "daha az canlı hayaletler ya da yansıtmalar gibi" algılama tehlikesine düşüreceği konusunda uyarıda bulunur. Derin bir ikna duygusunu uyandıran ve diğer insanları (Ferenczi'nin burada hitap ettiği dinleyiciler gibi) "kendileriyle özdeşleşmem mümkün olan gerçek varlıklar" olarak görme kabiliyetini uyandıran gerçekliğin hakiki bilgisine (özellikle insanlararası gerçekliğin bilgisine) ulaşmanın ancak yaşantı, duygulanım, aktarım ve sevgi yoluyla mümkün olduğunu söyler. Gene önümüzde son yılların ilişkisel (relational) psikanalitik yaklaşımlarının erken bir habercisi bulunur.

Rank, Groddeck, Yolculuklar

Ferenczi'nin 20'li senelerindeki çalışmalarını daha kapsamlı anlamak için geriye bir adım atıp Freud'a yakın olan zümrenin içindeki dinamizmi anlamamız gerekir. Adler ve Jung'la olan dramatik ayrılıktan sonra başlangıçta, uluslararası psikanaliz hareketinin işlemlerini yöneten gizli ve gayri resmi bir bünye olan bir "komite" kurulur. Komitenin içinde yavaş yavaş gerilimler ortaya çıkar. Abraham, Eitingon ve Sachs'tan oluşan Berlin grubu daha muhafazakâr ve gelenekçi ucu oluşturur. Onların karşısında birbirilerine Freud'un aktif desteğiyle yaklaşan ve Freud'a şahsen yakın olan Ferenczi ve Rank durmaktadır. Gruptaki İngiliz olan Jones, çoğunlukla Berlin grubundan yana olmaya yönelir ve o dö-

nemde (1913) Ferenczi ile analizdeyken, Freud ile analizden geçmekte olan eşi Lua Kahn'ın bu analiz yüzünden Jones'u terk etmesinden dolayı, Jones'un Ferenczi'yle ilişkisi karmaşıktır.

Otto Rank (Rozenfeld; 1884-1939) bu alanda yoluna parlak bir yoksul delikanlı olarak başlar; Freud onu kendi şahsi sekreteri ve sağ kolu olarak benimser.[49] Freud'un yardımıyla beşeri ilimler alanında (kültürlerin tarihi) akademik eğitim alır, edebiyatı psikanalize bağlayan gözalıcı eserler yayımlamaya başlar ("Dublür", "Bir Kahramanın Doğuş Efsanesi", vb.)[50,51] ve hekimlikten gelmeyen ilk analistlerden biri olur.

Ferenczi ile Rank'ın işbirliği, birlikte Viyana'da 1924'te yayımladıkları ve kısa süre içinde İngilizce'ye çevrilen, 1922-1923 arasında yazdıkları *Psikanalizin Gelişmesi* kitabıyla doruk noktasına ulaşır.[52] Radikal eleştiriler getiren bir kitaptır bu ve bazıları onu alanın tarihçesinde bir dönüm noktası olarak görür. Kitabın özünde, o dönemde Berlin'de hakim olan entelektüel-yorumlayıcı vurgulamaya karşı, terapide değişimi mümkün kılan bir güç olarak yaşantısal-duygusal vurgulamaya bir çağrı vardır. Yazarlar, özel belirtilerle ve karmaşalarla uğraşmanın etkili olmayacağına inanırlar ve analistleri kişiliğin bütününü analiz etmeye çağırırlar (s.30). Yazarlar geçmişin deşifre edilmesine odaklanmak şimdiki zamanı ihmal etmeye yol açabilir diye ikaz

---

[49] E.J. Lieberman, *Acts of will: The Life and Work of Otto Rank*, New York, Free Press, 1985.

[50] O. Rank (1914) *The double*, Univ. of North Carolina, Chapel Hill, 1971.

[51] O. Rank, *The myth of the Birth of the Hero*, New York, Vintage, 1964.

[52] S. Ferenczi, O. Rank, *The Development of Psycho-Analysis*, New York, Dover, 1924.

ederler, oysaki *"neredeyse tüm geçmişin, bilinçdışının tüm çabası... analiste ya da analize güncel tepkilerle, başka kelimelerle- analitik konuma aktarılarak ifade edilir... (hastalar) bilinçdışının var olduğuna ancak güncel analitik bir konumda... bir deneyim geçirdikleri zaman ikna olabilirler"* (s.37). Ferenczi ile Rank, bu görüşleriyle Sandler & Sandler, Betty Josef, Gil ve başkalarının eserlerinden önde gelirler.

Ferenczi ile Rank (özellikle Ferenczi tarafından yazılan bölümde) kişisel temastan aşırı kaçınmanın "analizdeki tüm insani etkenleri doğal olmayan bir şekilde uzaklaştırmaya" sebep olacağı konusunda uyarırlar, ayrıca, analistin hastasının bilinçdışı tarafından kendisine yüklenen rollere girmesi dahil olmak üzere (Sandler'in role karşılık verme -role responsiveness- olarak adlandırdığı) aktarımda mümkün olan karışıklıkları parlak bir biçimde analiz ederler. Mesela *"Narsisist karşıaktarım analizanı, analisti öven birtakım şeyleri ön plana çıkarma konusunda uyarırken, diğer taraftan da onunla ilişkili hoş olmayan sözleri ve çağrışımları bastırmaya iter"* (s.41-42) diyerek karşı aktarımın aktarımı ne şekilde biçimlendirdiğine (Racker'in eserinden seneler evvel) işaret ederler.

1923 Nisan'ında ilk olarak Freud'un, uzun bir ameliyatlar silsilesine yol açan çene kanseri teşhis edilir; Freud kalan 16 senesini sürekli acı içinde ve artan bir güçsüzlükle geçirir, bu da hayata bakışını etkilemiş olabilir. Vaktinin gittikçe azaldığını sezmektedir, takipçilerinin benimseyecekleri yönle fazlasıyla meşgul olur ve onları özgünlüğe ve yaratıcılığa cesaretlendirme isteği ile kendi öz düşüncesinden fazla uzaklaşmaları endişesi arasında dalgalanır gibi görünür; Abraham'ın Ferenczi ile Rank'ı Jung'a benzetme-

si de bu endişeyi iyice alevlendirir. Freud 8 Eylül 1922 tarihli mektubunda Rank'a şöyle yazar:

"Bu canlı ve cüretkâr ortak taslak (Ferenczi ile Rank) girişiminiz gerçekten tatmin edicidir. Yakınlarımın bağımsız tutumlar almalarına engel olmaktan hep korkmuşumdur; durumun böyle olmadığına dair kanıtlar görmek beni sevindiriyor." Aynı zamanda Oedipus kompleksinin ve iğdiş edilme kompleksinin rafa kaldırılmasından endişe duymaktadır.

Kitabın yayımlanmasıyla Freud, Ferenczi'ye yazar: *"Her ne kadar sizin ortak eserinizi çok değerli bulduysam da... tamamen mutabık değilim"* (22.1.1924).

Ferenczi sarsılır ve belki de biraz abartarak *"kısa bir süre içinde dostluk seviyesine yükselen ilişkimizin başından beri, ilk defa sizden hoşnutsuzluk kelimeleri duymaktayım"* (30.1.1924) der. Kitabı yazarken Freud'un mutabık kalmayacağı her şeyden kaçınmaya gayret ettiklerini iddia eder ve Freud'a kitaptaki fikirlere karşı kabul içeren sözlerini hatırlatır. Bu mektuptan anlaşıldığı gibi, onaylanmamayı kabullenmenin güçlüğü acı vericidir.

Freud cevabında şuna işaret eder: *"Benimle hep ahenk içinde bulunma gayretinizi bunu dostluğunuzun ifadesi olması bakımından son derece değerli buluyorum, fakat bir hedef olarak ne gerekli buluyorum ne de kolayca erişilebilir... Niçin bir şeyin benim kastettiğimden başka şekilde yürümediğini görmeye çalışmaya hakkınız olmasın. Bunu yapmakla hata ediyorsanız zaten kendiniz bir vakit bunu fark edersiniz ya da ben size söyleme özgürlüğünü kendime tanırım"* (14.2.1924).

Devamında, Abraham'ın kaba suçlamaları ortamında, Freud şunları yazar: *"Size ve Rank'a olan güvenim sınırsızdır"* (20.3.1924). Freud, Abraham'ın Uluslararası Psikanaliz

Birliği Başkanlığına Rank'ın da sekreterliğe seçilmesini ister. Bu aşamada gerçekçi görünmeyen bir işbirliğidir bu. Ferenczi başkanlığa daha ılımlı ve incelikli olan Eitingon'u önerir (24.3.1924). Abraham 25 Aralık 1925'te ani bir hastalıktan vefat eder, Ferenczi cenaze törenine katılır ve Freud'a bildirir.

Rank'ın etrafında bir karışıklık daha oluşur. Ortak kitabı tamamladıktan sonra, Rank "Doğum Travması" adında, bağımsız bir kitap yazar ve kitabında bu travmayı duygusal hayatın merkezinde tutar.[53] Hem Freud hem de Ferenczi kitaba karşı, karışık duygular ifade ederler: Bir yandan kitaptaki yaratıcılığı ve özgünlüğü değerli bulurken, diğer yandan- bağımsızlık hırsı Ferenczi'ninkinden daha belirgin olan- Rank'ın gerçekten Oedipus karmaşasından ve Freud'un diğer fikirlerinden vazgeçmesinden endişe duyarlar. Hatta Ferenczi, Freud'u tutarsızlığından dolayı azarlar (24.3.1924). Rank giderek kısa süreli (belki de dokuz ay süren ve travmatik olmayan bir yeniden doğumla neticelenen) analizlere yönelir, Ferenczi bundan kaçınır ve bu yüzden ("Kontrendikasyonlar" makalesinde) Rank'ın analize zorunlu bir bitiş tarihi saptamasıyla olan özdeşleşmesinden geri çekilir. Freud sevdiği ve kıymetli bulduğu Rank'ı yatıştırıp yaklaştırmaya çalışır ama en sonunda Rank ayrılır, Amerika'ya gider (ilk başta Ferenczi'ye de kendisine katılmayı teklif eder ancak sonra fikrini değiştirir), orada Sosyal Hizmetler profesörü olur ve dönem dönem Paris'te yaşar. 1927'de Ferenczi, Rank'ın analitik teknik üzerine yeni kitabı hakkında yayımladığı eleştiride, terapistin aktarımdaki anaç rolüyle ilgili Rank'ın

---

[53] O. Rank (1924) *The Trauma of Birth,* London, Routledge, 1929.

fikirlerinin kıymetini takdir eder fakat Rank'ın bu fikirleri absürtlük noktasına doğru ittiğini söyler. Rank gittikçe psikanalitik tutumdan uzaklaşan, "azim gücüyle tedavi" adlı yeni bir model geliştirir. Rank'ın Freud'dan kesin kopuşu Ferenczi-Rank ilişkisini sonlandırır. New York'ta bir tren istasyonunda tesadüfen rastlaştıklarında Ferenczi, Rank'a selam vermekten kaçınır ve bu da Rank'ı epey güçendirir.[54]

Rank ile yaşadığı hayal kırıklığı ortamında Ferenczi'nin George Groddeck'le (1866-1934) olan dostluğunun önemi artar. Alman bir hekim ve yazar olan Groddeck, Baden-Baden'de bir sanatoryumu yönetmektedir, Freud'a ve psikanalize yakın durur ama alışılmış bir psikanalist olmaz. Freud onu şefkatle "yabani analist" olarak adlandırır. Freud'un kendince benimsediği 'o'- (İngilizce) 'it' ya da 'id' (Das Es) terimini ilk geliştiren Groddeck'tir ve psikosomatik hekimlik üzerine düşünceleri çok etkileyicidir. Groddeck sevginin ve kendini adamanın hastalar üzerindeki önemine son derece inanır, kişisel tarzı sıcak ve açıktır ve bir nevi müşterek analize yönelir. Göze çarpan talebeleri arasında Freida Fromm Raichman bulunur. Baden-Baden'deki (Ferenczi'yi orada tanıyan) ekibin üyesi olan Freida, Washington yakınlarındaki Chestent Lodge'da psikotik hastalarla uzun seneler süren çalışmasında benzer yönelimler benimsemiştir; *Sana Gül Bahçesi Vaad Etmedim* adlı otobiyografik romanda[55] "Doktor Frid" adıyla anılır. 1921-1933 arasında Ferenczi ile Groddeck'in tüm yazışma-

---

[54] A. Haynal, *Disappearing and reviving: Sándor Ferenczi in the history of Psychoanalysis. London,* Karnac, 2002, s.105.

[55] J. Greenberg, *I never Promised you a Rose Garden,* New York, New Am. Library, 1964.

ları yakınlarda yayımlanmıştır[56] ve aralarındaki büyük karşılıklı anlayışı ve etkileşimi belgeler. Hatta Ferenczi de birkaç kere Baden-Baden'de konaklamış ve orayı hayatın sıkıntılarından kaçtığı rahatlatıcı bir sığınak gibi görmüştür.

1924'te, hem "Psikanalizin Gelişimi" hem de "Doğum Travması" yayımlanırken, Ferenczi'nin *Thalassa* adlı kitabı[57] da yayımlanır. Freud'u çok etkileyen bu kitap tamamen farklı türden bir yapıttır. İnsanoğlunun denizde yaşamını sürdürmekten -bir nevi kadim bir rahimden- kara yaşamına geçmesiyle maruz kaldığı travma ortamında insanlığın cinsel gelişimiyle ilgili zengin tahayyüllü ve kuramsal bir açıklama yapar. Tıpkı cinsel hayatta bir nevi rahme geri dönme arzusu olduğu gibi der Ferenczi, doğum ve amniyotik sıvı içindeki cenin varoluşundan ayrılma olgusu, atalarımızın kadim denizden kesilmelerinin ardından uyum sağlama çabalarının yeniden inşasıdır. Bir yandan *Thalassa*'yı, psikanalitik geleneğin, bireyin yaşantısının temelini önceki nesillerin kalıntılarında aramaya çalışan bir ürün olarak görebiliriz, Jung'un arketipler üzerine düşünceleri ya da Freud'un "Totem ve Tabu"'su[58] gibi; diğer yandan *Thalassa*'daki, insanlığın başlangıcından beri diye nitelendirilen travmanın vurgulanması, Ferenczi'nin ilerde geliştireceği, hastalarının kişiliklerini şekillendiren erken travmalar hakkındaki düşüncesinin habercisi olur.

---

[56] C. Fortune (Ed.), *The Sándor Ferenczi-George Groddeck correspondence.* London, Open Gate, 2002.

[57] S. Ferenczi (1924) *Thalassa: A Theory of Genitality*, New York, *Psychoanal Quarterly*, 1933.

[58] S. Freud (1913) Totem and Taboo, *Standard Edition*, 13: 1-162. Hogarth Press, London, 1955.

Ferenczi'nin yirmili yıllarda yazdığı birkaç eserinden daha bahsedeceğim: Sosyal statünün içsel hayatı etkilemesinin iki örneği "Bazı Analizlerde Toplumsal Düşünceler";[59] "Cinsel Alışkanlıkların Psikanalizi";[60] "Nahoş Fikirlerin Kabul Sorunu";[61] "Gulliver Fantezisi";[62] çocuğun aileye intibak etmesini isteyen yaygın beklentiyi alt üst eden, "Ailenin Çocuğa İntibaı".[63]

Bu seneler Ferenczi'nin uluslararası etkisinin genişlediği senelerdir. 1927'de gerçekleşen Londra ziyareti başarılı olur ve orada, kendisine Budapeşte'de tedaviye geldiğinde çocuk psikanalisti olarak ilk adımlarını atmakta cesaretlendirdiği Melanie Klein'in giderek artan etkisini fark eder (29.6.1919'da Freud'a yazdığı mektupta *"Birkaç yıl bende yetiştikten sonra, son zamanlarda çocuklarla ilgili çok iyi gözlemler öneren... Bayan Klein"*dan bahseder). 1928'de İspanya ziyareti büyük bir başarı ile sonuçlanır. Fakat en önemli yolculuğu, Eylül 1926'da Gizella'yla sekiz aylığına gittiği Amerika'dır. Ferenczi New-York'taki New School of Social Research'te ders verir, değişik mesleki forumlarda konfe-

---

[59] S. Ferenczi (1922) Social considerations in some analyses. Futher contributions to the theory and technique of psych-analysis. Hogarth, London, 1926. In: Borossa J. (Ed.), *Selected Writings: Sándor Ferenczi.* London, Penguin, 1999.

[60] S. Ferenczi, Psycho-analysis of sexual habits, 1925. *Futher contributions to the theory and technique of psych-analysis,* London, Hogarth, 1926.

[61] S. Ferenczi, The problem of acceptance of unpleasant ideas, *Further contributions to the theory and technique of psych-analysis,* London, Hogarth, 1926.

[62] S. Ferenczi (1926) Gulliver phantasies, *Final contributions to the problems and methods of psych-analysis,* London, Hogarth, 1955.

[63] S. Ferenczi (1928) The adaptation of the family to the child, *Final contributions to the problems and methods of psych-analysis,* Hogarth Press, London, 1955.

ranslar verir, analistleri yetiştirir ve hatta pek çok hasta kabul eder. Diğer şeyler arasında Freud'a davranışçılığın kurucusu, Watson'la sözlü kavgasından bahseder (9.1.1927). Rank'ın yarattığı etkiye ve psikanalizle ilgili yaydığı imgeye karşı savaşmak için çabalar. Aynı zamanda, Freud'un (aynı sene polemik eserini "Hekim olmayanlar tarafından analiz etme sorunu";[64] yayımlayan) ve (bu eseri İngilizce'ye çevirme telaşıyla hararetli bir önsöz katan) Ferenczi'nin fikirlerine şiddetle ters düşen ve psikanalizle uğraşmayı sadece hekimlere kısıtlama taraftarı olan Amerikan Psikanaliz Kurumuna karşı mücadele verir. Ferenczi Amerika'da hekim olmayan analistleri cesaretlendirir, onlara eğitim ve süpervizyon teklif eder. Ferenczi'nin verdiği konferanslarından birine kendisinden çok etkilenen Sullivan katılır. Sullivan Ferenczi'nin Washington'a çağırılmasını sağlar ve arkadaşı Clara Thompson'ı Budapeşte'ye gitmesi için ve Ferenczi ile bir anlamda kendisi için de, analizden geçmesi için yüreklendirir (Bazen Thompson'dan, Sullivan'nın analisti gibi bahsedilir, ama görünen şu ki yapısal bir tedavi yerine aralarındaki arkadaşlık ve ortak çalışma çerçevesi içinde yapılan içtenlik dolu sohbetlerden söz edilmektedir).[65]

Freud'un, Ferenczi'nin Amerika yolculuğuna karşı tavrı çelişkilidir. Bir yandan Ferenczi orada Freud'un görüşlerini hem Rank'a hem de tıp kurumuna karşı içtenlikle temsil eder. Diğer yandan Freud'un Amerikalılara karşı düşman-

---

[64] S. Freud (1926) The Question of Lay Analysis, *Standard Edition,* 20: 179-251. Hogarth Press, London, 1959.

[65] S.A. Shapiro, Clara Thompson: Ferenczi's messanger with half a message. L. Aron, A. Harris (Eds.), *The Legacy of Sándor Ferenczi,* Analytic Press, Hillsdale, NJ, 1993.

lığı büyüktür ("Colombus'un Suçu"ndan ve "Dolar Barbarlarının Toprağı"ndan söz eder, 19.9.1926), ve daha önce Ferenczi Amerika'ya göçle ilgili düşüncelerini ifade ettiğinde (15.3.1920), endişesini belirtip bunu Elma'nın orada bulunuşuna bağlamış olmasına rağmen, Ferenczi'nin Amerika'da kalmak üzere baştan çıkarılmasından endişe duyar. Freud bazen Ferenczi'nin Viyana'ya geçip kendi halefi olmasını umut eder (28.5.1924), ama ne olursa olsun onu yanında Orta Avrupa'da ister.

Bağımsız Yeni Yönler

Yaşamının son beş senesinde Ferenczi psikanalitik tedavi üzerine, bu alandaki çalışmasının en olgun ve en bağımsız aşaması olarak görebileceğimiz bir dizi makale yayımlar. Aynı zamanda bu dönem Freud'la olan ilişkisinde giderek artan ve doruk noktasına 1932'de Freud'dan habersiz yazdığı ve seksenli yıllarda yayımlanmasına kadar gizli tutulan *Klinik Günlük*'ün yazılmasıyla ulaşan gerginlikle de nitelendirilebilir.

1927'de İnsbruk'ta (İnnsbruck) yer alan psikanaliz kongresinde verdiği konferansa dayanan "Analizin Sonlandırılması Meselesi" makalesi genel bir onay alır. Makalenin ilk dipnotunda Ferenczi, "aynı şeyin bizzat kendisi hakkında bir sürü doğrunun varolma ihtimalini kabul eden" bilim adamlarını kınar ve bu pozitivist tutumu, 'tek ve bir gerçeklik' hakkında Freud'la mutlak bir uzlaşma arzusunun ifadesi gibi görünür. Benzer bir tutumla Ferenczi'nin psikanalitik yeniden inşa durumunda yalan ile fanteziyi bir tutarken "gerçeklik ile fantezi arasında sıkı bir ayırım" elde etme beklentisini anlayabiliriz.

Makaledeki ütopik öğeye ayrıca analizin "insanın neredeyse sınırsız bir içsel özgürlüğe kavuşmasına" yardımcı olması iddiasını, analistin "analizini tamamen tamamlama" ihtimaline olan inancına, hem de ilerde "tamamlanmış analiz vakaların artacağı" umuduna da bağlayabiliriz.

Buna karşılık, analizin başlarında serbest çağrışıma tamamen ulaşılamayacağını kabul etmesi daha gerçekçi bir tutumu yansıtır. Makalenin bu ucuna analistin duygusal katılımını ve hasta tarafından bu katılımın inceleme şekline giderek artan dikkati de bağlayabiliriz.

"Hastalar hekimin tepkilerine çok derin bir gözle bakıyorlar... Çoğu zaman çok yetenekli bir şekilde onu tetkik ediyor ve analistteki en ufak bilinçdışı duyguya dair izleri bulup çıkarıyorlar...".

Son senelerde Hoffman ve Aron'un çalışmalarına bir başlangıç noktası oluşturan böyle bir görüş, analistin "kendi yaptığı hataları ve ölçüsüz sözlerini" kabul etme beklentisiyle bağlanır. Böyle içtenlikli bir tutum, hastanın çocukluğunda rastladığı tutumun, çocuk olarak "dar görüşlü akrabaların ve eğitmenlerin" tepki ortamında kendisini ısrarcı bir davranışa iten tutumun tam tersi olacaktır (bu motifler "Dillerin Karmaşası" makalesinde daha derin bir şekilde ele alınacaktır). İncelik terimini hep göz önünde bulunduran yumuşatılmış tutum, analizi sonlandırma zamanının saptanmasındaki değişimle iyice ifade edilir: terapist tarafından gelen tek taraflı bir saptama yerine, hastanın duygularına güven duymak.

"Sağlığına kavuşan hasta kendisini yavaş yavaş ve güvenli bir şekilde analizden serbest bırakır: bu nedenle hasta gelmeye devam etmek istediği sürece bu, yerinin analiz olduğuna dair bir işarettir."

Yenilikçi radikal görüşler, Macaristan Psikanaliz Derneği'nde yapılan konferansa dayanan "Psikanaliz Tekniğinin Esnekliği" makalesinde sağlamlaştırılır. Ferenczi makaleye büyük usta Freud'a övgülerle başlar ve gene analistler arasında "tarafsız" bir aynılık ümidini dile getirir ve hatta analistlerin analizden geçmelerini gerektiren kuralın güçlendirilmesiyle *"analistin kişisel parmak izlerinin önemi giderek azalacak...* [ve] *analiz tekniğinde farklılıklar giderek küçülecek"* diye emin olduğunu ifade eder. Günümüzde tamamen yersiz olduğunu açık bir şekilde anlamış olduğumuz bu tespit bence bir nevi 'karanlıkta ıslık' gibidir; Ferenczi'nin kendi düşüncesinde ve çalışmasında giderek artan bağımsızlığın üstünde yarattığı endişe ortamına karşı geliştirdiği bir yadsımadır. Kaçınılmaz kişisel unsurun yadsınması, analiste *"libidosunu hastadan bir müddet için çekmesi gerekiyor, durumu soğukkanlı bir şekilde tartması lazım; ve hiçbir şekilde sadece duygularına göre hareket etmemesi lazım"* şeklindeki öneride de yer alır.

Bu tutucu uyarılara karşı Ferenczi'nin psikolojik inceliğe bağladığı giderek artan değer ve "ustalık empati kabiliyetidir" diyen saptaması duruyor. Freud empati terimini kullanmıştır fakat katiyen Ferenczi'nin şimdi yaptığı gibi (ve ilerde Winnicott, Kohut ve başkalarının yapacağı gibi) onu tedavi tekniğinin merkezine yerleştirmemiştir. Bu yeni odak noktasının etkisiyle, Ferenczi inceliksiz müdahalelere karşı uyarıda bulunur, duyarlılığa ve iyi niyete davet eder ve hatta ruhları şad olan Yahudi din adamlarını (doğrudan bir alıntı olmasa da) yardıma çağırır:

"Kendinde nefret uyandıranı akranına yapmayacaksın."

Ferenczi analizden "cüretkâr bir deney" olarak söz ettiğinde, görünen şu ki bunu sadece şüphecileri sakinleştir-

mek için kullandığı bir taktik değil, aynı zamanda adeta kendi şahsi cesaretinin gelişmesinin bir ifadesi de olarak yapar. Analistin davranışlarının fiili etkisine duyulan ilgi burada artıyor. (Günümüz dilinde söylersek, aktarımda sadece yansıtmalar değil, gerçekliğin kavrayışı da söz konusudur.)

"İstisnasız her bir hasta, hekimin dış görünüşünde, konuşma tarzında, davranışlarındaki en ufak tuhaflıkları fakat hiçbiri daha evvelden buna karşı cesaretlendirilmediği takdirde bunu bize doğrudan aktarmayacaktır". Devamında da "Hiçbir şey analize, hekimin bir eğitmen ya da başka bir otoriter figür olarak gözükmesi kadar zarar vermez. Yorumlarımız kesin kararlar yerine birtakım öneriler gibi gözükmeli... Gerçekten yanılabiliriz de... Kendi kuramlarımıza duyduğumuz güven kısıtlı olmalı". Ve: "Geçmişte yapılan hatalardan hiçbir şekilde utanç duyulmamalı ve bu sakınmadan kabul edilmeli."

Burada Freud'a karşı gizli bir eleştiri bulunur. Buna karşılık, yorumlara yeni yaklaşım biçimi bize kolaylıkla, hastanın "yorumlama işlemini neredeyse kendi başına yapma" aşamasına gelme çabası dahil olmak üzere, Winnicott'un seneler sonra vardığı sonuçları hatırlatır. Winnicott'un "Karşıakta-rımda Nefret"[66] makalesindeki kavrayışları da Ferenczi'nin *"çekilmez davranışının bilinçdışı amacı kovulmak olan"* antipatik hasta üzerine yaptığı incelemeyi yankılar.

Belirli bir aşamada Ferenczi analize bilhassa radikal bir hedef sunar: *"Analistin üstbenliği dahil olmak üzere, her çeşit üst benliği hiç olmazsa geçici bir süre için defetmek"*. Analizdeki

---

[66] D.W. Winnicott (1947) Hate in the Countertransference, *Through Paediatrics to Psychoanalysis*, Collected Papers, Karnac Books, London, 2002.

her hangi bir otoriteyi temsil eden öğeye karşı mücadelenin bir parçası olan bu sivri belirtme, makalenin sonlarına doğru keskinliği daha az olan bir anlatımla değiştirilir: *"Ben sadece üstbenliğin bilinçdışına dahil olan kısmı ve dolayısıyla etkiye tabi tutulamayan kısmına karşı mücadele ediyorum... [böylelikle] o kişinin, geçmişte anne-babanın bilinçdışı imgesine itaat ettiği gibi, bilinç öncesi bir üst benliğe bir köle olarak itaat etmesi gerekmeyecek"*.

Makalenin son kısmının ana teması, Ferenczi'nin "meslektaşlarımdan biri olan" diye adlandırdığı Freud'la mektuplaşmasına dayanıyor. Freud'un 4 Ocak 1928'de Ferenczi'ye yazdığı mektuptan bir alıntı yapacağım:

"Eklenmiş olan makale... son senelerde elde etmiş olduğunuz ve de kimsenin ulaşamadığı üstün olgunluğu göstermekte. Makalenin başlığı mükemmeldir ve daha geniş bir uygulamaya layıktır. Zira zamanında, teknik üzerine önerilerim temel olarak olumsuzdu. En mühimi, yapılmaması gerekeni vurgulamak ve analiz sürecindeki baştan çıkarmalara ve engellere dikkati çekmektir sanmıştım. Tüm yapılması gereken olumlu şeyleri sizi 'incelik' diye adlandırdığınız şeye bıraktım. Fakat netice itaatkârların bu ikazlarımın esnekliğini fark edemeden, yasakların önünde bir tabuymuşçasına teslim olmaları oldu. Bunu yeniden incelememiz gerekiyor, elbette yükümlülüklerimizi ertelemeden.

"... Her ne kadar ustalık üzerine söylediklerinizi doğru bulsam da, olayları sunma şeklinizde gösterilen müsamaha beni endişelendiriyor. Ustalıktan yoksun olanlar söylemlerinizde bir keyfiliğe, öznellik unsuruna hak görecekler, yani kendi kontrol altında tutamadıkları çatışmalarının etkisi altında bulunmalarına hak verecekler." Freud müdahale tepkilerini

iyice düşünme önerisinden sonra özetler: "Ustalıktan gizemli unsuru ayıklamak gerekiyor".

Ferenczi Freud'un mektubundan harfiyen alıntı yapar, olası riskler hakkında Freud'la mutabık kalır, fakat esnekliğin*"hiçbir şekilde dirençsiz bir teslim olmaya benzemediği"* fikrini vurgular ve *"belki de olumlu öneriler de belirleme olasılığı hakkında beni eleştirenlerden daha iyimserim"* der. Diyalogun satır aralarında geçen olay, Freud ile Ferenczi'nin 'öznel unsur''a karşı geliştirdikleri duygusal bağlantının farklılığıdır ve de aralarındaki tabiat farklılığı, yani Freud'un (bu mektuplaşmaya yakın tarihte "Hekim Olmayanlar Tarafından Analiz Meselesi" makalesi için yazdığı Sonsöz'de *"gençliğimden beri bende acı çeken insanları iyileştirmeye dair bir arzu hatırlamıyorum"*[67]) yorumları, hayatının bu aşamasını nitelendiren kötümserliği ve şüpheciliği ile Ferenczi'nin -'iyileştirme tutkusu'- dahil olmak üzere, coşkunluğu ve iyimserliğinin farklılığıdır.

"İstenmeyen Çocuğun Ölüm Dürtüsü" makalesinde, Ferenczi'nin, bu dönemdeki eski ile yeniyi kaynaştırmak, Freud'un ilkeleri ile kendi şahsi alternatif yönünü bir araya getirmek için gösterdiği üstün gayreti makalenin başlığında bile ifade edilir. Bir yanda -Freud'un yenilenmiş dürtü teorisinden ve hatta tahmini niteliğinden dolayı öğrencilerinin bile benimsemekte zorluk çektiği kesin bir kavram olan- ölüm dürtüsü var. Diğer yanda, Freud'un vurgulamalarından farklı olarak, istenmeyen çocuk- yani gerçek nesne ilişkilerinin vurgulanması, ailevi ortamın çocuğun yazgısı üzerindeki güçlü etkisi yer alır. Benzer bir birleş-

---

[67] S. Freud (1926) The Question of Lay Analysis, *Standard Edition*, 20: 179-251. Hogarth Press, London, 1959.

tirme gayreti makalenin son cümlelerinde görülür: Ferenczi, tasarladığı yönün "Freud'a göre nevrozların libidinal teorisi"'ne karşı bir saldırıya yol açma ihtimalini göz önünde tutar ve Oedipus kompleksini gündemden indirmediğine dair alelacele bir açıklamada bulunur. Fakat sonradan anlaşılır ki Ferenczi'nin yaptığı bu komplekse bağlı olan çatışmaları açıklaması yenidir: Oedipus ve genitallik etrafında bulunan çatışmalar *"erken yaşta kazanılmış, hayata karşı isteksizliğin sonuçlarını açığa çıkartıyor".* Oedipus evresinin etkisi (erişkin cinsel kimliğine ve eşli yaşantının başlangıcı olabilen ve buna karşı duygusal saplantının ve ketlenmişliğin kökeni olabilen) aslında Oedipus öncesi evrelerin etkisine şartlandırılmış olduğu fikri daha sonra Fairbairn tarafından geliştirildi ve günümüz psikanalizinde yaygın bir fikir haline geldi.

Jones'un şefkatli anaç ortamın kaybı sebebiyle oluşan travmatik etkiler üzerine yaptığı gözlemlerden destek alarak (bu makale 50'nci yaş günü onuruna yayımlandı), ve bedensel belirtiler ile bilinçsiz öz yıkım hakkında kendisinin çeşitli klinik deneyimleri yardımıyla, Ferenczi, "aileleri taraflarından istenmeyen misafirler olarak dünyaya gelen" insanların üzerinde erken reddedilmişliğin o vahim etkisinin farkına varır. Öyleyse, Ferenczi duygusal yaşantıya varoluşsal bir boyut, Freud'un uğraştığı çatışma ve fantezi boyutlarının altyapısı olarak esas yaşama arzusunu ele alan bir boyut önermektedir. Ferenczi, Freud'un zaman zaman "yaşama kabiliyetinde doğuştan güçsüzlük"'e atfettiğinin aslında hiç de doğuştan olmadığını, çok erken bir travma sonucu olduğunu söyler. İktidarsızlıkla ve cinsel soğuklukla ilgili verdiği örnekler oldukça dramatiktir, zira Freud bu olguları kendi geliştirdiği psikoseksüel gelişme modelinden ve cinselli-

ğin uyandırdığı belirli çatışmalardan yola çıkarak kapsamlı bir şekilde açıklarken, Ferenczi burada tamamen farklı bir açıklama önerir.

Bu noktada Ferenczi'nin bu düşünce çizgisini devam ettiren psikanalizde sonradan gelen bazı gelişmelerden kısaca bahsedeceğim. Öksüz ve terkedilmiş çocukların akıbetini ve ağır bedensel hastalıklara karşı eğilimlerini araştıran Renee Spitz,[68] aslında Ferenczi'nin *"özensizce ve sevgisizce karşılanan çocuklar kolayca ve isteyerek ölürler"* varsayımını genişletmiştir. Winnicott'un öğrencisi olan Massud Khan'ın koruyucu kalkan (protective shield) fikri[69] Ferenczi'nin, hayatın başlarındaki hızlandırılmış gelişme *"ancak uygun koşullarda, özellikle cenini ve çocuğu koruyan ortamda" "ruhsal ve bedensel yaralanmalara karşı... bağışıklık"* kazanıldığında gerçekleşebilir, sözlerini yankılar. "Çok büyük sevgi, şefkat ve bakımın yatırımı"nın hayati önemi Winnicott'un tutma (holding), ve hayatı sağlama (provision) terimlerinde de ifade edilir. Bowlby'nin bağlanma kuramı (attachment) da Ferenczi'nin varsayımlarına yakındır.

Makalenin asıl ele aldığı olgular ruhsal gelişmeye ilişkin temel tahminler ve patolojik biçimler olsa da, terapötik uzantıları bellidir ve Ferenczi bunları makalenin sonlarına doğru kısaca *"hastaya bir müddet için çocuk gibi davranmasına olanak sağlamak... hastalara ilk olarak, çocuklukta mümkün olduğu gibi, sorumluluk alma ihtiyacını gerektirmeyen durumlar yaşama fırsatını* [sağlar]*; bunun anlamı hastaları yaşam dürtülerine açma ve gelecekte varolmaları için* ***olumlu*** *nedenler sunma"* ihtiyacından söz ederek belirtir. Başka bir deyişle,

---

68 R.A. Spitz, Hospitalism. Psychoanal. *Study of the Child*, 1: 53-74, 1945.

69 M. Khan, The concept of cumulative trauma. *Psychoanal. Study of the Child*, 18: 286-306, 1963.

burada gerekli olan şey çok kuvvetli bir duygusal iyileştirme yaşantısıdır.

"Gevşeme ve Neokatarsis İlkesi" makalesi ilk başta 1929'da "Psikanaliz Tekniğinde İlerlemeler" başlığıyla, Oxford'daki psikanaliz kongresinde sunuldu. Makalenin giriş bölümünde Ferenczi tedbirli davranır ve tutumunun psikanalizin ilk günlerine bir gerileme gibi gözükmüş olduğuna dair, olası eleştiriyi karşılayarak gene kabul edilen ile farklı olan arasındaki gerilimi ele alır; "öğrenci ile öğretmen arasındaki" şahsi konumuyla da uğraşır, yani sadık bir izleyici ile bağımsız bir yenilikçi. Makalenin devamında, duygusal boyutu vurgulayarak- hipnotik telkinci duygusallıktan başlayıp, duygusal aktarım ve duygusal direnç konusundan geçerek, öğrenci-öğretmen ilişkisindeki mantıklı bir ortamı yaratma tehlikesine vararak ve duygusal gücü yeniden aramasıyla *"saldırganlık fırtınasına izin verildiği müddetçe analizanlara daha fazla bir özgürlük temin ediliyor"* diyerek analitik tekniğin tarihini belirtmeye çalışıyor.

Fiili çalışmasını betimlerken, Ferenczi bazen Freud'un birleştirdiği yöntemleri ihlal etme ihtiyacını (otoriteden, yani Freud'un tam da kendisinden gelen yatıştırıcı bilgiye dayanarak) ve böylelikle hastanın divana uzanmaya karşı çıkmasını kabullenmek gibi, analizi ücretsiz gerçekleştirmek, seansların uzatılması gibi bazı deneyimleri göze alarak ve genel olarak- engelleme ilkesini muktedir kılma ilkesiyle tamamlayarak hastayı direncinden ille de esneklik yoluyla silahsızlaştırmanın mümkün olduğunu vurgular. Hatta Ferenczi aktif teknik aşamasındaki bazı müdahalelerini bu yönde yorumlar ve gevşeme (relaxation) kavramını keskinleştirir. Haklı olarak bu iki ilkenin *"hastayı nahoş gerçekleri kabul etmeye zorlayan, ama ona konuşma özgürlüğü-*

nü ve duyguların özgürce ifadesini sağlayan" serbest çağrışım yönteminde zaten göründüğünü belirtir. Buna paralel olarak Ferenczi analistten, otantik bir şekilde kendisini ifade etmesine izin vermesini, değişik yönlerde sahte tavırlardan kaçınmasını ve hastalarına "analitik bir şekilde yani mutlak bir samimiyetle" davranmasını beklediğini de belirtir.

Makalenin devamında Ferenczi gevşeme yöntemiyle *"hem hasta hem de hekimin güçlerini birleştirerek ve ortak bir şekilde engellenmeden bastırılmış konu üzerinde çalışmalarını"* sağlayan deneyimleri açıklar ve *"acaba hastanın gerektiğinden fazla acı çekmesine göz yummuyor muyuz"* diye sorar. Geçmişin yeniden inşasını sağlayan ve *"o ana dek hiçbir zaman olmadığı gibi bu sefer doğasında gerçek bir* ***anıya*** *benzeyen,* ***hissedilebilir ve gerçeklik*** *duygularıyla daha fazla yüklü olmasını"* sağlayan *"Hekim ile hasta arasındaki güven ortamını ve mutlak özgürlüğün duygusunu derinleştirmeye"* çabalar. Trans ya da oto-hipnoz yönleri Ferenczi'ye Breuer ile Freud'un katarsisini hatırlatır, fakat 19. yüzyılın sonlarındaki o tarihsel evre ile güncel çalışması arasındaki farkı geniş bir şekilde açıklamayı dener. Vardığı sonuçlar onu yetişkinlerin zaman zaman *"bastırılmış enses içerikli duygular"* ortamında *"genellikle travmanın dayanılmaz, anlaşılmaz, açgözlü ve acımasızlık derecesine varan ustalıksız bir bakımın neticesi olduğu"* görüşünü vurgulamaya iter ("Dillerin Karmaşası"nda geliştireceği konu). Travmanın ardından kişilikte iç bir bölünme meydana gelir -bu konu ilerde Ferenczi'yi çok meşgul edecektir- ve "Klinik Günlük"e vardığımızda tanışacağımız Eizabeth Swarren'e bu konuyu açıkladığı için teşekkür eder.

Ferenczi arkadaşı Groddeck'e de "hastalarını çocuksu bir saflığa teşvik ettiği" için teşekkür eder ama gene de tüm

gereksinimlerin tam olarak karşılanmasından söz etmediğini ve daha yetişkin nitelikli gereksinimlerin (özellikle cinsel gereksinimlerin) halen analizlerinde karşılanmadığını belirtmeye çalışır. Bu noktada acı veren bir müdahaleyi gerektiren ruhsal bir bozukluğun dramatik imgesi yükselir: *"bedenin gizli kısımlarından birinde gelişmesi engellenmiş ikiz kardeşin parçalarını kapsayan- tratomi"*. *"Belki de terapistin kendi bilinçdışı libidinal arzuları"* yüzünden terapide abartılı şefkate karşı uyarırken, kişiliklerinin büyük kısmı travmaya dönüşen hastaları *"hakikaten evlat edinircesine benimsemek ve her şeyden önce onlara normal bir çocukluğun bazı avantajlarından yararlanma imkânını sağlamak"* gerektiğine dair ısrar eder. Görünen şu ki, ilerde Balint, Winnicott ve Kohut'un geliştirecekleri inancın, analizdeki 'yeni başlangıç'ın kökenleri burada ilk olarak ortaya çıkıyor.

Rahatsız olan Freud artık psikanaliz kongrelerine iştirak etmez (eserlerini genellikle kızı Anna sunar) ve Ferenczi konuşmasını ancak bir müddet sonra ona yollar. Fakat 1929 senesinin sonlarına doğru Ferenczi-Freud mektuplaşmasında artan bir gerginlik dışa yansır. Ferenczi, dış görünüşünün zamanından önce ihtiyarladığını ima eden Freud'un yorumunun kendisini yaraladığını yazar ve Freud'la, en ince detaylarda bile çatışmasına ilişkin kendisinde tekrar ortaya çıkan kaygıdan bahseder (6.11.1929). Freud böyle bir yorum yaptığını hatırlamaz ve Ferenczi'nin uzaklaşmasından dolayı üzüntüsünü dile getirir, ama *"kahramanım ve gizli büyük vezirim, tarafınızdan yeni bir analitik muhalefet yaratılacak kadar değil- umarım"* der (13.12.1929). Ferenczi Freud'un ihtiyarlıkla ilgili izlenimine onun birçok dolaylı yorumu sonucunda vardığını söyler, Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin başkanı seçilmemesin-

den incindiğine dair Freud'un duygusunu doğrular ve Freud'a yeni yaklaşımın değerini "muhalefet yönünden" ziyade ortaya çıkan tekyanlılığı dengelemeye çabaladığını izah etmeye çalışır. Tutumunun temelini dört hususla özetler: yeterince derine inildiğinde hastaların sorunlarının travmatik-histerik temeliyle karşılaşılır; bu katmana varıldığında terapide çok daha iyi sonuçlar elde edilir; kendilik psikolojisi ve fantezi aşırı bir şekilde vurgulandığında gerçek travmanın ihmaline yol açar; bu kavrayışlar teknikte bazı değişimleri zorunlu kılar ve tüm aşırı sert yöntemleri gevşetmek gerekir (25.12.1929).

Ferenczi sıcak ve şakacı yorumlarını görmezden geldiği için Freud hayal kırıklığına uğramıştır (11.1.1930). Genellikle Ferenczi, Freud'a yazdığı mektuplarını "Sevgili Profesör" sözcükleriyle açarken bu sefer Freud'un Ferenczi'ye yazdığı gibi, "Sevgili Dostum" ile başlar (bu seferki hitabını bir dil sürçmesi olarak adlandırır). Mektubunda Freud'la yapmış olduğu analizin eleştirisini *"negatif duyguları ve negatif fantezileri anlamamanız ve abreaksiyona getirmemeniz beni özellikle üzdü"* diyerek ifade eder, aynı zamanda da aralarındaki çekişmeyi daha direkt bir şekilde görüşmelerini de diler. *"Mesela, iyileştirme sürecinin önemsiz bir prosedür olduğu fikrine katılmıyorum."* (17.1.1930)

Freud yanıtlar: *"Değerli Dostum! (dil sürçmesiz) hoş mektubunuz aramızdaki kötü duygunun fazla sürmeyeceğine dair güvencemi artırdı... Analizinizdeki negatif tepkilerinizi ihmal ettiğim için beni azarladığınızda, bu analizin on beş yıl önce gerçekleştiğini ve o dönemde bu tür tepkilerin her bir durumda beklenilen tepkiler olduklarından hiç de o kadar emin olmadığımızı hesaba katmıyorsunuz... Analizde nevrotiklere karşı olan sabrımın gittikçe azaldığını memnuniyetle itiraf edebilirim ve*

hayatın içinde onları hoş görmemeye eğilimim artıyor." (20.1.1930)

Dupont'un belirttiği gibi, Freud geçmişe dönmek için heveslenirken, Ferenczi mevcut sıkıntısıyla uğraşmaktadır. Freud'a karşı hem kişisel duygularını hem de bilimsel görüşlerini ifade etmesinde kendisini ketleyen şeyi yenmenin onun için ne kadar önemli olduğunu açıklamaya çalışır ve analizden bahsederek, Freud'un aralarındaki arkadaşlığı korumak yerine onu tekrar analist konumuna ittiğine dair yorumuyla hemfikir olmadığını söyler:

"Artık tek taraflı analizan rolünde kendimi iyi hissetmediğimi itiraf etmem lazım. Karşılıklı açıklığın imkânsız olduğunu mu düşünüyorsunuz?" (14.2.1930).

Öyleyse, Freud'a analize gelmeden önce ondan olan beklentilerini hakim olan karşılıklılık arzusuna geri dönmüş oluyor. Bu arzu 4 yıl önce Freud'a yazdığı mektupta da ifade edilir:

"Dünyaya psikanalizi veren sizin, kendinizi bir başkasına teslim etmekte güçlük çekmenizi -aslında teslim edememenizi- trajik buluyorum. Eğer kederli durumun devam eder ve rejim ve davalar yararlı olmazsa, birkaç aylığına yanınıza gelip analistiniz olarak hizmetinizde bulunacağım -tabii beni kovmazsanız" (26.2.1926).

Bu dönemde Ferenczi'nin çağırılarının yıllar önce yaptığı benzer çağrıları yeniden inşa ettiğini anımsayıp anımsamadığını bilmek güçtür.

Klinik Günlük ve Freud'la Olan Kriz

Ferenczi'nin otuzlu yılların başındaki yenilikçi düşüncesi, ancak ölümünden sonra yayınlanan bir dizi yazıda ve

bazı bölünmüş yazılarda ifade edilir. Örneğin, "Travma ve İyileşme Arzusu" yazısı bir travmatik yaşantının akabindeki ruhsal parçalanmayı ele alır ve uygulanabilirliğini sorgular, aslında duyguların ve düşüncelerin yokluğu incinmiş olan çocuğun nasıl paradoksal bir şekilde çok daha kolay toparlanmasına yardımcı olur. "Gevşeme ve Eğitim" makalesinde Ferenczi, özellikle korkunç çocukluk anılarının bilince ulaşma esnasında ve analist tarafından en ufak bir reddin bile hastada büyük acılara sebep olacak kadar büyüdüğü hassasiyet ortamında, analizdeki gevşeme çabalarından etkilenen o zor anları derinlemesine inceler. Ruhsal bölünmenin bir biçimini daha betimler: Sevecen, anaç, bir nevi "koruyucu melek" gibi merhametli bir imgenin görünmesi, fakat nihayetinde çaresiz olarak ortaya çıkan bir meleğin imgesi. İnsanın kendi gücüyle travmayla başa çıkması yeterli olamaz; burada gene analizin "yeni hayata itmenin" canlı kaynağı olduğunu vurgular.

Ferenczi, Freud'a "**Rüyaların Yorumu**"nu yeniden gözden geçirmeyi" önerdiğinde, arzuyu doyurmanın ötesine gitmeye rüyayı görenin gerçek hayatına ve özellikle hayatın travmatik yönlerine bağlamaya çabalar.

"Her rüya daha iyi psikolojik bir çözüm sağlama ve travmatik deneyim üzerine daha iyi hakimiyeti kurma gayretidir".

Örnek olarak rüya görenin çocukluğunda yaşamış olduğu cinsel bir travmasına ilişkin olarak yorumladığı dramatik bir rüyasını getirir. Bu yazı Avrupa'daki ekonomik zorluklardan dolayı iptal edilmese 1931'de gerçekleşecek olan psikanaliz kongresinde sunulmak üzere hazırlanmış bir konferansın taslağıdır. Yazıya karşılık Freud'un

yorumu "Haz İlkesinin Ötesinde"de benzer bir fikri ortaya attığını belirtmek olur.[70]

"Düşlerin Yorumu"na duyulan ilgi, Freud'un 75. yıl kutlaması münasebetiyle Viyana'da gerçekleşen şenlikte (6.5.1931'de) Ferenczi'nin vermiş olduğu "Yetişkinlerle olan Çocukların Analizi" konferansının metninde tekrar gündeme gelir. Makalenin başı bir yemin törenini andırır: Freud'un hoşgörüsüz bir müstebit olmadığına dair aleni bir duyuru, terk eden öğrencileri kınama ve heyecanlı bir ant içme. Ferenczi bu makalesinde "Gevşeme İlkesi" makalesinde sunduğu düşünceyi, çocuk terapi teknikleri, özellikle Anna Freud'un teknikleri ile kendi yenilikçi yöntemleri arasındaki yakınlığı geliştirir (Melanie Klein aslında ters yönü izler ve çocuk terapisini mümkün mertebe, yorumun baskın olduğu yetişkinlerin klasik tekniğine yakınlaştırmaya çalışır; dolayısıyla Ferenczi'nin "teknik sertliği hafifletme" anlatımını benimseyip benimsemediği şüphelidir). "Özellikle zor vakaların ustası" olduğu için ve direnç ya da narsisizm yüzünden analizin mümkün olmadığını kabullenmemesi Ferenczi'yi hastanın eşsiz kişiliğine uyum sağlayabilmek için yeni yönler aramaya ve mutlaka hastanın daha çok çocuksu söylevlerine kulak vermeye zorlamıştır. Hastaların çocuk olarak duygularını tekrar yaşama durumlarını canlı bir şekilde gösterir ve bu yüzden onlarla söz konusu anlarda konuştuğunda bir çocuğun algılayabileceği dili ve ses tonunu kullandığını açıklar. Nitekim girmiş olduğu analitik çocuk oyunu düşüncesi Ferenczi'yi, seneler sonra *eyleme dökme'ye (acting out)*

---

[70] S. Freud (1920) Beyond the Pleasure Principle, *Standard Edition,* 18: 3-67. Horath Press, London, 1955.

çevirilerek kamufle olan ve analizde oynama-sergileme ifade biçimini kapsayan Freud'un erken düşüncesi *agieren*'e bağlar.

Kendi ailesindeki deneyiminin tersine, *"Eğer analist hastasına sabırlı, anlayışlı, iyi niyetli ve şefkatli bir biçimde yaklaşırsa ve ona duyarlı ve yumuşak bir anne gibi davranırsa -diyor Ferenczi- analizde bunun faydası görülür"*. Aynı zamanda, analist negatif duygular ifade ettiği zaman bile ortaya çıkan – samimiyet- *"hastanın çevresi tarafından sadece sözel olarak ifade edilen ikiyüzlü ve samimi olmayan sevgi demeçleriyle zoraki yaşantısını"* öğrenmeyi sağlar.

Elizabeth Sweren'e dayanarak Ferenczi, belirlenmiş işaretler olmaksızın açık sözlülüğün cesaretlendirilmesinin gerekliliğini vurgular ("Zorunlu Fanteziler"deki tutumunun tersine). Bölünme konusunu, *"kişiliğin bir parçası kalan parçanın karşısında anne ya da baba rolünü oynuyor ve böylelikle görünürdeki terk edilmiş durumunu geçersiz kılıyor"*, ya da başka bir versiyonda *"benliğin, bir parçası kendini şiddetle acılı ve yıkılmış hissederken, öbürü her şeyi bilen ama aynı zamanda hiçbir şey hissetmeyen, iki parçaya bölünmesi"* senaryosunda daha ileriye götürür.

Çocuğa ve çocuksuya olan tavrındaki büyük değişim burada en doruk noktasına ulaşır: *"hastalarımızdan, öğrencilerimizden ve elbette çocuklardan daha çok şey öğrenmemiz gerekiyor"*. İlerde, kendi profesyonel eğitimi çerçevesinde analizden geçen kişinin de bu betimlediği çocuksu derinliklere dalmaktan çok faydalanabileceğini açıklar.

Freud-Ferenczi mektuplaşması 1931 senesinde de çatışmalı olmaya devam eder. Ferenczi meşgul olduğu "arınma işlevi"nden söz eder ve *"normallik sınırlarından sapmadığıma (ya da çok ender saptığıma) inanıyorum. Elbette*

sık sık yanılıyorum, fakat önyargılarımda karşı katı tutumlu değilim" der (15.9.1931). Freud, Ferenczi'nin uzaklaşmasının bir yabancılığa dönüşmeyeceğini umduğunu yazar fakat aynı zamanda da *"bana hiç de arzu edilmeyen sonuçlara doğru değişik yönlerde ilerliyormuşsunuz gibi geliyor... Belki de bu nihayetinde olgunluğa erişebileceğiniz üçüncü bir ergenlik çağıdır"* diye ekler (18.9.1931).

Bu yorum Ferenczi'yi derinden yaralar. Cevabını geciktirir fakat sonunda yazar:

> *"Sübjektif öğelerin çoğu zaman eserlerimin şekillerini ve içeriklerini önemli bir biçimde etkilediğini kesinlikle inkâr edemem. Geçmişte bu beni abartmalara yönlendirdi... Diğer yandan, bu bilinmeyene doğru gezintilerim bile bana daima önemli faydalar sağladı... Arzu edilen olgunluğa eriştikten sonra, yani değişimin ardından, pratik, üstelik teorik anlamda yararlı bir şeyler yaratabileceğime inanmıyor musunuz?"* (10.10.1931).

Freud, Ferenczi'nin kadın hastalarıyla öpüştüğünü duyduğunda, aralarındaki gerilim artar (bilgi kaynağı Clara Thompson'dır). Ferenczi'ye iğneleyici bir mektup yazar ve mektubunda ona hastaların cinsel tatmine ulaşmalarına mani olma gereğini hatırlatarak öpücüklerin meşrulaştırmasının kısa bir süre içinde aşırılığa yol açacağı konusunda uyarır: *"niçin bir öpücükle yetinelim ki? dokunmak' daha çok şey kazandırabilir, neticede bundan çocuk doğmaz..."*.

Bütün okşama şekilleri analize entegre olduktan sonra - Freud devam ediyor- belki manevi baba Ferenczi kendine gelir ve kendisine: *"belki de anaç yumuşaklık tekniğini öpücükten **evvel** durdurmam gerekirdi"* der. Mektubun sonuna doğru Freud, Ferenczi'ye geçmişte de kadın hastalarıyla cinsel oyunlara eğilimli olduğunu (acaba Elma'yı mı ima edi-

yor?) hatırlatır ve aynı zamanda -kendi duygusuna göre- Ferenczi'nin meydan okuyucu bir iddiacılık ihtiyacı içinde olduğu için, babacan sözlerinin faydalı olacağına dair inançsızlığa kapıldığını dile getirir (13.12.1931).

Derinden yaralanan Ferenczi cevap verir:

"'Gençlik günahları' ve sapkınlıklar - analitik şekilde işlendiğinde ve üstesinden gelindiğinde insanı, böyle fırtınalar geçirmeyen birinden daha akıllı ve dikkatli kılabilir... Şimdi ılımlı, tutkusuz bir ortam yaratabildiğime inanıyorum... ama uyarılarınızı dikkate alacağım..." (27.12.1931).

Görünüşe göre Ferenczi yavaş yavaş Freud'la olan diyalogundan umutsuzluğa kapılmaya ve giderek kendisi için notlar yazmaya başlar. 1931 senesinin son gününde, parçalar halinde yazılmış "Travma ve Kaygı" yazısında travma sonrası kaygının, bazı niteliklerini belirginleştirmeye çalışarak özyıkımın kaygıyı serbestleştiren bir unsur olarak yaşanma olasılığını, sessiz bir ıstıraba yeğleneceği olasılığını dile getirir. Kaygıyı paranoyaya ve megalomaniye bağlar ve düşüncelerini bazı analizlerden özlü örneklerle gösterir (bunlar arasında Clara Thompson'un analizi de yer alır).

Hastalarıyla olan deneyimlerini belgeleştirmeye giderek artan ihtiyacı, Ferenczi'yi 1932 senesinin başlarında daha sistematik bir "Klinik Günlük"e başlamaya iter. Söz konusu "Klinik Günlük" ilk başlarda yayımlanma hedefini taşımaz, fakat neticede (uzun seneler süren bir gecikmenin ardından, zira Balint zarar vermesinden korkup yayımlanmasından kaçınmıştır) 80'li senelerde yayımlanmıştır.[71]

---

[71] J. Dupont (Ed.), *The Clinical Diary of Sándor Ferenczi*, Cambridge, MA, Harvard, 1988.

Günlükte, Ferenczi'nin son profesyonel çalışma senesinde düşüncesine damgasını vuran bazı kilit noktaları inceleyeceğim ve "Dillerin Karmaşıklığı" makalesini günlüğün yarattığı dizinin içine yerleştireceğim.

Günlük, Freud'la öpücükler meselesi hakkında yoğun mektuplaşmalardan kısa bir süre sonra "analistin duyarsızlığı" konusunu ele alarak 7 Ocak1932'de başlar. Ferenczi, analistin kibar ve ölçülü tavrının hastayı aşağıladığını iddia eder, fakat analisti suçlamamak için hasta sorumluluğu kendi üzerine alır ve analistin yeterince ilgisini çekmediği için kendini suçlar ve böylece söz ettiği içeriklerden şüphe etmeye başlar. *"Denilebilir ki bir retroaksiyon yapıyor: bize yöneltilmiş suçlamaları içselleştiriyor (introaksiyon yapıyor)"*. Tahmin edilebilen suçlamalara karşı *"davranışlarımızı eleştirel biçimde incelememiz... ve bazen ortaya çıkan yorgunluk, bitkinlik ve can sıkıntısını itiraf etmemiz gerekiyor"*. Formel tavra karşı, arkadaşı Groddeck'e ve hastası Thompson'a atfettiği yönde doğal ve samimi bir davranış sergiler *"Aktif metoda karşı uyguladığım gevşeme ilkesi (pasiflik) de kötü deneyimlere yol açabilir. Hastalar sabrımı sömürüyor, kendilerine fazlasıyla izin veriyor ve bizim için utandırıcı durumlar yaratıyorlar..."* sonucuna varır.

Buna yerinde bir örnek, kendisine Ferenczi'yi zaman zaman öpme izni verip ardından çocukluğunda cinsel olarak kendisini istismar eden babasından intikam almak amacıyla kullanarak bunu etrafa yayan Thompson'dur. Fakat Thompson'un yardımıyla Ferenczi kendi pasifliğinin doğal olmadığını anlar. Hem hastaya hem de analiste faydalı olabilecek karşılıklı analizin geliştirilmesi olasılığını hatırlatır.

O ayın devamında Ferenczi karşılıklı analizin geliştirilmesinin bağlantılarını detaylı bir şekilde açıklar: Elizabeth Sveren olan R.N. ile çalışması. Fortune'un önemli araştırmaları sayesinde onun hakkında daha fazla bilgiye ulaşabildik.[72] Amerikalı bir kadın olan Sveren (1879-1959), hayatı boyunca birçok ruhsal çöküntü yaşadı ve değişik tedaviler gördükten sonra kendisi psikoterapist oldu. Acısı çok derindi ve 1924 senesinde Budapeşte'ye Ferenczi'ye, bir nevi son çare olarak terapiye geldi; Ferenczi ABD'deyken onunla çalışıyordu. Başka dönemlerde analizi bölmemek için Sveren, tatillerini geçirdikleri beldelerde Gizella ile ona katılıyordu. Bir kez Ferenczi onu Groddeck'in sanatoryumuna yatırdı. Başka bir olayda ise Elizabeth'in New York'taki kızına, çökün durumda olan annesine gelip bakması için telgraf göndermek mecburiyetinde kaldı (bunu sağlamak için Ferenczi ücretinden vazgeçti).

Günlük'te Ferenczi geniş bir şekilde, analizde açığa çıkan çocukluk travmaları yüzünden hastasının geçirmiş olduğu ruhsal bölünmeyi betimler (12.1.1932) ve ardından analizde geçirilmiş olan evreleri anlatır; katartik ve kendi tarafından kişisel olmayan bir tavırdan, Elizabeth'in provokasyonlarını uyandıran aktif teknikten ve bir gevşeme elde etme çabasıyla nitelendirilen bölümlerden geçip, hastasında daha fazla samimiyet uyandıran iyilikçi görüntüsünden vazgeçme istekliliğine ve ona karşı olan fantezilerini ve negatif duygularını itiraf etmeye doğru; taa ki bir dönüm noktasına varılsın:

---

[72] C. Fortune, The case of "RN": Sándor Ferenczi's radical experiment in Psychoanalysis. In: L. Aron, A. Harris (Eds.), *The legacy of Sándor Ferenczi.*, Analytic Press, Hillsdale, NJ, 1993.

"R.N. kendisini hastaları öldürme ya da onlara işkence çektirme eğilimimden korumak için tek bir yöntem olarak [Ferenczi'nin kendi] düzenli analiz talep ediyor. İlk başta [günlüğün devamındaki detaylı açıklamalara göre bir yıl süren, 5.5.1932] tarafımdan şiddetli bir itiraz: hasta bu durumu suiistimal edebilir... kendisi analizde olmak yerine beni analiz edebilir. Şaşırtıcı şekilde olaylar tersine dönüyor: analist tarafından benimsenen tavır, analizana o noktadan itibaren hiçbir tutukluk ya da diplomasi olmadan o zamana dek tüm engellediklerini ifade etme imkânı veriyor... Elbette en güçlü intiba ona karşı duyduğum kişisel ve bedensel antipatiyi kabul ve ifade etmemden ve ona karşı sıcak tavrımın abartılı olduğunu itiraf etmemden kaynaklanıyor. Öyleyse, kibarlık, sadece profesyonel olanları değil, tüm sahici karşıaktarım umutlarını yıkıyor... Her nevi gizlilik, ister olumlu olsun, ister olumsuz, hastada güvensizlik uyandırıyor." (17.1.1932)

Öyleyse, karşılıklı analizin birçok kökenleri olduğunu anlayabiliriz: Hem başından beri Freud'la olan diyalogunda ifade edilen hem kendisine ait özgün değerleri; hem Elma'nın "Bir kez için kendinden... bir yetişkinle konuşur gibi bahset" meydan okumasına gecikmiş bir tepki; hem de hastanın analistinde algıladığı bilinçli vefakârlık ile analist tarafından algılanan bilinçsiz olumsuz duygular arasında uçurumdan kaynaklanan hastanın analiste karşı duyduğu güvenin yitirilmesinden doğan ciddi klinik sorunu sonuçlandırmak. Geleneksel tepki hastanın şüpheciliğini, kendi anne babası ile çocukluk dönemindeki ilişkisinin çarpıtılmış yer değiştirmelerine bağlamak ya da ıstıraplı iç dünyasından rasgele seçilmiş yansıtmalara atfetmek iken, Ferenczi tamamen farklı bir ihtimal sunuyor: Hastanın yaşantıları tamamen geçerli bir algılama olabilir ve eğer gerçekten öy-

leyse hastanın güvenini (haklı olarak oldukça savunmacı gözüken) yorumlardan ziyade, gerçeği kabul ederek ve analistin karşıaktarımını hastasıyla açıkça inceleme istekliliğiyle yeniden inşa etmek mümkün olabilir.

Ertesi haftalarda Ferenczi, Sveren ve başka kadın hastalarıyla karşılıklı analizin dönüşümlerini detaylı bir şekilde açıklamaya devam eder ve zaman zaman yeni yaklaşımındaki zayıf noktaları belirtir: her hastaya seni analiz etme imkânını veremezsiniz (31.1.1932); hasta duyduklarına şaşırdığında seansları bitirmenin güçlüğü (2.2.1932); gizlilik sorunu- başka hastalara bağlı olan çağrışımlarla ne yapılır? Acaba grup toplantıları olmadan bir nevi 'grup analizi' yaratmak mı gerekiyor? Ve acaba bazı deyişler hastayı fazlasıyla yaralamaz mı (16.2.1932); acaba analistin analizine odaklanmak hastanın korkularını ve yansıtmalarını kışkırtmayacak mı? Ya hasta analiste uyguladığı analiz için ücret talep ederse? (3.3.1932); tam bir eşitlik olmuyor zira analistin analizi, esas özne olan analizanın analizindeki kaynaklardan biridir (29.3.1932); eğer kendisi terapist olan bir analizan bu yöntemi benimser ve Ferenczi ile çalışması esnasında kendi hastalarından biri tarafından paralel olarak analiz edilirse ne yapılır? Belki de bütün bu fikir çılgın ve imkânsızdır? (31.3.1932).

Karşılıklı analizde, diye yazar Ferenczi, otoriteden mutlak şekilde bir vazgeçiş vardır; iki ortak *"Deneyimlerini karşılaştıran iki korkmuş çocuğa benziyorlar ve ortak kaderleri sayesinde birbirlerini tamamen anlayıp içgüdüsel bir şekilde birbirlerini teselli etmeye çalışıyorlar"* (13.3.1932). Aslında burada Ferenczi analizin hem babacan imgesinden (Freud) hem de annesel imgesinden (gevşeme ilkesi) feragat eder; yeni model kardeşlik modeli oluyor: Karanlık ormanın

içinde, ürkütücü gölgelerin arasında yollarını bulmaya çalışan Hansel ile Gretel. Günlüğün sorunlar dizisinin gösterdiği gibi Ferenczi saflıktan ya da narsisist hoşnutluktan uzak duruyor ve aynı zamanda kendi cüretkâr deneyinin ne denli güçlükler uyandırdığının farkındadır. Derin doğruluğu, hastaların tepkilerine büyük dikkat ve gerçekçi bir özeleştiriyle dengeleniyor. 3.6.1932'de yazıyor:

"Karşılıklı analiz: son çare! Bir yabancı tarafından yükümlülüksüz alışılmış bir analiz tercih edilir."

Ferenczi bu konuda düşüncesini geliştirmeye devam edemeden hastalanıp hayatını yitiriyor, ama kolaylıkla tahmin edebiliriz ki eğer on yıl daha yaşasaydı, aktif teknik hakkında geliştirdiği gibi karşılıklı analiz hakkında da doğrudan eleştirel bir düşünce geliştirebilir ve belki de bu konuda da sözü geçen bu özgül tekniği, mümkün olduğu kadar dersler çıkartarak nihayetinde terk ederdi. Günümüz bakış açısıyla, bu deney şüphesiz başarısızlıkla neticelenirdi, ama sağlamış olduğu derin kavrayışlardan dolayı son derece değerliydi. Ferenczi'yi, çalışmasının bu aşamasında düşündüğümde, aklıma, diğer askerlerin zor ve kuvvetlendirilmiş bir sınırı geçebilmeleri için kendisini dikenli teller üzerine atan ve böylece üstüne basmalarına izin veren yürekli bir askerin imgesi geliyor. Asker ölümcül derecede yaralanabilir fakat arkadaşları, o ana dek erişilmez olan topraklarda ilerliyor.

Günlük boyunca analitik karşılıklılık ve yansımaları derin bir şekilde ele alınıyor; Kornitzer'in özetine göre Ferenczi, *"Terapötik diyalogu bir insanın kendi davranış tarzını, görüşünü ve düşüncesini, diğeri ona baktığında, onu izlediğinde ve ona yanıt verdiğinde farklılaştırdığı yer olarak belirt-*

meye ve açıklamaya çalışıyor".[73] Bu kavrayış, *"hasta tarafından spontan bir şekilde duyguların ifadesi olmayan, yapay şekilde analitik durumdan dolayı ortaya çıkan... aktarıma yeni bir bakış kazandırıyor. Her bir öğeyi analiste karşı duyulan duygu olarak yorumlama... paranoyak bir ortam yaratır"* (3.5.1932).

Kohen'in işaret ettiği gibi, aktarımın, duruma karşı tepkisel bir olay olarak vurgulanması[74] "İçselleştirme ve Aktarım"daki kavramlaştırılmasına ilişkin, Ferenczi'nin bir insanın psikolojisinden iki insanın psikolojisine geçerek izlediği değişimi gösteriyor. Hatta paranoyak ortam hakkında yapılan yorumda, kendisinin Rank'la birlikte yazdıkları kitapta geliştirdikleri vurgulamaya karşı bir öz eleştirisi vardır; söz konusu yorum aynı zamanda, Balint'in *"son derece önemli ve hep var olan bir nesne ile analist ile ona eşit olmayan ve hiçbir şekilde analistle bağlantılı olmayan hiçbir duygu, düşünce ya da deneyime sahip olamayan bir özne"* arasında ilişki izlenimi veren Kleincı teknik üzerine eleştirisinin temeli yatıyor.[75]

Ferenczi genel olarak analiz tekniğini de ele alıyor ve analistin insani doğal tavrının herhangi bir teknikten vazgeçmesi anlamına geldiğini öne sürüyor (1.5.1932); iyileştirici unsura gelince: *"Sadece sempati iyileştirir. Anlayış, sempati'yi doğru yerde uygulamak için gereklidir"* (13.8.1932). Son yorum Freud ile Ferenczi arasındaki farklılığı anlamamız için bir açıklama daha sağlar. Freud için, önemini ancak

---

73 S. Kornitzer, Sándor Ferenczi – The friend who got lost. A biographical summary. *Shihot: Israel Journal of Psychotherapy*, 13(2): 98-104, 1999, s.102. İbranice.

74 E. Kohen, "Sándor Ferenczi" by Thierry Bokanowski. *Shihot: Israel Journal of Psychotherapy.*, 14(2): 145-148, 2000, s.146. İbranice.

75 M. Balint (1969) *The basic fault*. Evanston, IL, North-western, 1992, s.169.

kademeli olarak kavradığı – terapötik bağ, gerçek iyileştirici araç olan isabetli yorumun, etkinliğini en çok sağlayacak yöntemdi; Buna karşılık Ferenczi olayları tersine çevirip analitik anlayışı, kendi görüşüne göre, terapötik bağ ve içinde duyulan duygular olan iyileştirici aracın etkililiğini sağlayan yöntem olarak görüyor.

Paralel olarak Günlük, hastaların çocukluk travmalarını açıklamak, deşifre etmekle ve travmalardan dolayı ruhlarında meydana gelen karmaşık bölünme süreçlerini betimlemekle oldukça meşguldür. Aynı zamanda Ferenczi, kendi hayatındaki travmatik olayları da ele alır, özellikle annesinin onunla olan ilişkisindeki zorlu yönlerini (sevgi talebi ve onun sebep olduğu üzüntü yüzünden ölme tehditleri), altını ıslattığı için bakıcısının ona yaşattığı istismarı (16.2.1932) ve bir hizmetçi tarafından korkunç bir baştan çıkarılma olayını anlatır (17.3.1932).

Freud'la ilişkisi bir merkezi temayı daha oluşturur: *"Freud'un ilk başlarda gerçekten de analize inandığına inanmaya meyilliyim. Breuer'i heyecanla takip etti ve tutku ve içtenlikle nevrotikleri iyileştirmeye çalıştı... Fakat herhalde bazı deneyimlerden... Belki histeriklerin yalan söyledikleri keşfinden sarsılıp hayal kırıklığına uğramıştı. Bu keşiften sonra artık hastaları sevmez... Psikotiklere, sapkınlara, genellikle 'epeyce anormal' olanlara karşı bir antipati duyuyor ve onları aşağılıyor... Gene doğabilimcinin materyalizmine bir iniş yapar... Analize duygusal olmayıp mantıksal bir şekilde bağlı kalır"* (1.5.1932). Aralarındaki ilişkinin geçmişini, Freud'un onu bir evlat gibi benimsediğini ve tıpkı ondan önce Jung'a yaptığı gibi onu kendisinin 'veliahtı' olarak gördüğünü belirtir, fakat *"beni ondan farklı olduğum ana kadar kendi oğlu olarak görebilirdi"* diyerek derinlemesine inceler. Aynı zamanda da

başlangıçta Freud'u körü körüne takip etmesine ilişkin kendi nedenlerini inceler: seçkin bir gruba aidiyet kazanması sayesinde, Freud'un benimsediği sakin tutum ve onun hep haklı olmasından kaynaklanan *"kısmen kendimizde araştırmaktan ziyade, başarısızlığın nedenini hastalarımızda bulmaya çalışmak"* (4.8.1932) güvence. Aynı zamanda Ferenczi Freud'un *"kadın çıkarlarını kolayca erkek çıkarlarına feda etmesi"* 'ile uğraşır (bu da acaba Elma ile olan ilişkisinden kazandığı geç bir kavrayış olabilir mi?), ve bunu (feminist eleştirilerden onca yıl evvel) kadınlığı kastrasyonla bağdaştıran teoriye bağlar.

Freidman[76] *Günlük*'ü izleyerek şunu yazar: *"Ferenczi, Freud tarafından kayıtsız şartsız kabul edilmeyi arzu etti - farklılığa rağmen ve 'hayır'larla - sevilmeyi arzuladı. Ne var ki bunu başaramadı ve 'ebeveyn' tarafından bir travmaya maruz kaldı"*.

Günlük'ün yazılma aşamasında Freud'la olan mektuplaşma seyrek ve kısıtlıdır. Freud, Ferenczi'nin kendisine ilan ettiği yalnızlıktan endişelenir ve onu Uluslararası Psikanaliz Birliği'nin başkanı olması için dürter ama sonuç alamaz.

> *"Fantezi çocuklarınla birlikte yaşadığınız hayaller adasını terk etmeniz ve insanların mücadelesine karışmanız lazım"* (5.5.1932).

Ferenczi, mevcut faaliyetini, Freud'un *"'hayalperestlik', 'gündüz düşleri' ve 'ergenlik buhranı'"* deyişlerine itiraz eder ve *"gerçekte göreli karışıklılıktan yararlı bir şeyin gelişebileceğine ve zaten geliştiğine dair bir sezgiye sahibim"* diye ekler

---

[76] R. Freidman, Ferenczi's Clinical Dairy, *Shihot: Israel Journal of Psychotherapy.*, 4(1): 74-76. 1989. İbranice.

(19.5.1932). Ferenczi, Wiesbaden'de gerçekleşecek olan uluslararası kongreye bir yazı hazırlar (4-7.9.1932); Freud'a yeni bir ekol kurma eğiliminden serbest olduğuna dair söz verir ve meslektaşlarının tartışmaya sunacağını fikirleri anlayacaklarını umar (29.8.1932). Fakat olaylar bu şekilde gelişmez.

"Yetişkinlerle Çocuk Arasındaki Dillerin Karmaşası" konferansı (ki bu ilk versiyonda "Yetişkinlerin Tutkusu ve Çocukların Cinsel Gelişimlerini Nitelendirmesi ve Etkilemesi" olarak adlandırılmıştır), Ferenczi'nin (herhalde tedbir olarak) karşılıklı analiz konusunu dahil etmekten kaçındığı, "**Klinik Günlük**"ün bir ürünüydü. Kongreden önce, Ferenczi Viyana'ya gidip Freud'a evinde konuşmasını okur. Bu buluşma, ki aralarında olan son buluşmaydı, bütünüyle bir felakete dönüşür. Freud, makaleden sarsılır, herhalde kendisini (dayanaksız bir görüş olmayan) saldırı altında hisseder ve makaleyi (bence yanlış olarak) onlarca yıl önce geliştirip terk ettiği baştan çıkarma kuramına regresif bir geri dönüş olarak algılar. Ferenczi'yi makaleyi en azından bir yıl gizlemeye ikna etmeye çalışır fakat Ferenczi bunu şiddetle reddeder. Freud, Ferenczi'yi mesafeli ve içine çekilmiş hisseder, buna karşılık Ferenczi, Freud'un buluşmanın sonunda el sıkışmaktaki isteksizliğinden derin bir şekilde incinir. Çıkışta Ferenczi tökezler ve ardından yürümekte güçlük çeker. Bu olay henüz teşhis edilmemiş anemisinin ve giderek bozulan sağlılığın ilk belirtileri olabileceği gibi, belirtinin ortaya çıkış anının duygusal anlamını da yadsımak mümkün değildir: Freud'un sevgisi olmadığında Ferenczi yıkılır.

Dinlemiş olduğu metin üzerine Freud, Eitingon'a yolladığı telgrafta şunu yazıyor:

"Zararsız, aptalca, uygunsuz. Nahoş bir izlenim."[77]

Freud'un Anna'ya tamamıyla olumsuz raporundan da, makaleye ilişkin değişik unsurlar arasındaki bağlantıları kuramadığını ve Ferenczi'yi tam olarak anlamadığını görebiliriz. Bonomi, Ferenczi'nin Freud'a yaptığı eleştiriye, tıpkı makalesindeki gibi, bir analistin hastası tarafından yapılan eleştiriye yanıt verdiği gibi Freud'un da benzer şekilde yanıtlayacağını umduğunu farz eder. Fakat Freud hiç de buna eğilimli değildir.[78] Eitingon ve başkaları bu makalesini kongrede sunma olanağını Ferenczi'ye vermemeyi teklif ederler. Jones olayın sadece Ferenczi'nin kendisine zarar vereceğini savunarak, onları metnin sunulmasına müsaade etmeye ikna eder. Kongrede de tepkiler kısıtlı ve sınırlıdır. Makale aslında 1933 senesinde Almanca yayımlanan psikanaliz dergisinde yer alır fakat Jones İngilizceye çevrilmesine mani olur ve ancak 1949 senesinde (Jones artık derginin editörü olmadığı sırada) makale *International Journal of Psychoanalysis*'de yayımlanır. 16 yıl süren bu red derginin tarihçesinde alınan en kötü yayın kararı olarak nitelendirilebilir.

"Yetişkinlerle Çocuk Arasındaki Dillerin Karmaşası" 20. yüzyılda psikanaliz biçimlendiren en büyük yapıtlarından biri sayılır. Günümüzün görüş açısıyla makalenin birçok değişik alanlarda kritik gelişmelere yol açtığını görebiliriz: Çocuklukta insanlararası ilişkilerin etkisini vurgulayan ve her şeyi dürtü ve fantezi temeline dayanarak açıklamaya çalışmayan psikanalitik bir modelin geliştirilmesi;

---

[77] G. Peter, *Freud - A Life for Our Time.* W.W. Norton, London, 1994.

[78] C. Bonomi, Flight into sanity: Jones's allegation of Ferenczi's mental deterioration reconsidered. *Int. J. of Psychoanal.*, 80: 507-542, 1999, s.511.

Karşıaktarımın ve öznellikler arası süreçlerin kavranışı; terapideki yıkıcı süreçlerin tehlikesine dair farkındalık kazanılması; çocuklukta yaşanan travmaların, özellikle cinsel istismarın karmaşık etkisi üzerine düşünülmesi; ruhsal patolojinin ortaya çıkışında bölme ve dağılma süreçlerinin yeri; çocuk istismarı etrafında oluşan aile dinamizminin çözümlenmesi vs.

Ferenczi makalesine kendisiyle terapide olan hastaların travmatik yaşantılarının varsanısal tekrarlarını betimleyerek başlar. Hakiki eleştirinin ve öfkenin ifadesini engelleyen bir özdeşleşme yüzünden bazen de analistin direnci yüzünden hastalar şikayetlerini doğrudan ifade etmekte güçlük çektiğinden bu konuyu ele alırken hastaların kendisine olan şikayetlerindeki gerçeklik payını incelemeden varsanısal tekrarlarla başa çıkmanın ne kadar güç olduğunu söyler. Görünen şu ki Freud ve bazı başka meslektaşlar Ferenczi'nin profesyonel ikiyüzlülüğe ilişkin geleneksel 'tarafsızlığı' olumsuz olarak nitelendiren anlatım biçiminden incinmişlerdir. Ferenczi'ye göre, sadece, hastaların itirafı dahil olmak üzere, açık ve keskin bir söylem analiste olan güveni yeniden inşa edebilir ve ***"bu güvendir ki travma yaratan geçmiş ile şimdiki zaman arasındaki tezadı doğurur"***. İçtenlikli sıcak bir tavrın ve çocuksu bir söyleme karşı gönüllülüğün gereğini tekrar vurgularken, samimi olmayan bir paylaşımın hemen fark edilip yararlı olmayacağını söyler.

Çocukluk travmaları konusuna geçtiğinde Ferenczi (daha varoluşsal türden bir travmayı vurguladığı, örneğin "İstenmeyen Çocuk"a karşı) cinsel travmayı vurgular. Burada aslında Freud'un baştan çıkarma kuramına geri dönüş vardır ama baştan çıkarmanın içsel ve insanlararası

etkisinin geniş incelemesi eski modelde ima bile edilmeyen katmanlara ulaşır ve böylelikle makaleyi yenilikçi kılarak regresif olmaktan uzak tutar. Bununla birlikte aslında makalenin adlandırılması için seçilen sözcüklerin nispeten bir sorun yarattıklarını söyleyebiliriz, zira çocukların şefkat dili ile yetişkinlerin tutku dili arasında katı bir ayırım fazla kesin olur ve çocukluk çağını kayıp cennete benzeten bir idealleştirmeyi yansıtır. Bu kesin ayırım belki de Ferenczi'nin kısmen saf güvenine, hastalarına fiziksel sıcaklık verebileceğine ve aynı zamanda tutkusuz bir ortam sağlayabilmesine elverişli olmuştur.

Fakat bu kuşku Ferenczi'nin çocukların baştan çıkarma ile başa çıkma yollarına ilişkin ortaya koyduğu zengin kavrayışların önemini azaltmaz. Çocukların baştan çıkarılma endişesi ***"onları otomatik olarak kendilerini saldırganın isteğine boyun eğmeye, tüm arzularını sezmeye, tatmin etmeye ve saldırgan ile kendilerini mutlak şekilde inkâr ederek özdeşlemeye zorluyor"***. Bu noktada Ferenczi'nin saldırganla özdeşleşmeye ilişkin anlayışının Anna Freud'un bu kavramı kullanma şeklinden çok farklı olduğunu belirtmek gerekir. Ferenczi saldırganla özdeşleşmeyi kapsamlı ve kalıcı bir kişilik değişimine yol açan, derin içselleştirme süreci olarak görürken (ki buna saldırganın suçluluk duygularının içselleştirilmesi dahildir), Anna Freud bu kavrama bir benimseme anlamı verir - anlık olarak olsa da- saldırganlığı benimsemekten ve başkalarına yönlendirmekten söz eder.

Ferenczi ailede oluşan dinamizmin karmaşıklığını ve annenin can alıcı rolünü iyice kavrar. "İstenmeyen Çocuk" makalesinde inkâr, travmanın ana örneği olurken, bu makalede Ferenczi cinsel tacizi, travmanın ana örneği ve inkâr

fikrinin tamamlayıcı unsuru olarak ele alır. Ortaya çıkan gerçekliğin tanınmasına dair hiçbir güven kaynağı olmadığında çocuğun tüm kişiliğiyle bu gerçekliğe bilinçli kalması engellenmiş olur. Bu düşünce sonraki onlu yıllarda *double bind* fikrinde, aile terapi modellerinde, Laing'in ailede şaşırtma (mystification) kavramı üzerine çalışmalarında ve daha birçok çalışma şeklinde ifade edilecektir. Yaralanmış çocuğun başına gelenlere paralel olarak, hastasının gerçekçi algılamalarını inkâr eden ve bunları onun yansıtmalarına atfeden terapist, hastanın gerçeklik sınamasını şaşırtabilir. Ferenczi terapi konusuna, aktarım sevgisi de dahil olmak üzere, boğazlayan sevginin ve esir eden hayranlığın tehlikelerini vurgulayarak tekrar bağlanır. Burada (**"Günlük"**ün belirttiği gibi) analistin içtenliği ve kendisini açma gereği abartılmış ve çarpıtılmış bir idealleştirmenin engellenmesi için gereken unsurlar olarak anlaşılır fakat Ferenczi karşılıklı analizden alenen söz etmekten kaçınır.

Makalede ek bir ana konu kişilikteki bölünmedir. Bu bölünme travmadan etkilenerek "erken olgunluk" tehlikesine yol açar (ki, örneğin İkinci Dünya Savaşı'nı çocuk olarak geçirenlerle çalışan herkesin bildiği bir konudur) ve bizi tekrar başka bir açıdan "Bilgin Çocuk"a götürür. Ferenczi birçok içsel bölünmeyi olanaklı görür (böylece çözülme ve çoğul kişilik unsurlarını ele alan çağdaş mesleki tartışmanın önünde gider) ta ki parçalanma yerine bir atomizasyona, bir zerrelere bölünme işlemine tanık olabiliriz. Klinik yararı büyük olan "Istıraplıların Terörü", ebeveynin sıkıntısının çocuğu bir terapiste dönüşmeye zorlaması biçimi (daha geç deyişlerle, ebeveyn-çocuk) Ferenczi'nin bir başka parlak kavrayışıdır.

Ferenczi, Freud'a tekrar yazdığında *"Viyana'daki görüşmemizin beni ne denli derinden sarstığı"* diye bahseder, söz konusu sarsıntının giderek bozulan kendi sağlığını çok etkilediğini belirtir ve *"size yaptığım ziyaretin meydana geliş şeklinin ikimiz için de ne kadar büyük bir kayıp olduğunu herhalde benim kadar biliyorsunuzdur"* (27.9.1932) diye ekler. Çaresizliğe kapılan Freud: *"Benim yıllar önce kendimi düzelttiğim gibi, kendinizi düzelteceğinize artık hiç inanmıyorum... bana karşı ifade gücünü aşan kişisel bir kin beslediniz..."* (2.10.1932).

Yaşlı ve rahatsız olan Freud'un kendisini arkadaşı tarafından terkedilmiş hissettiği açıktır ve hem o hem de Ferenczi arkadaşlıkları boyunca yaşadıkları en zor buhranı acıyarak yaşarlar. Hatta Haynal[79] ikisi arasında daha derin katmanlarda gerçekleşen aşk macerasının trajik sonundan bahseder.

Freud'la olan acıklı karşılaşmadan ve Wissbaden'deki red deneyiminden sonra Ferenczi'nin sağlığı hızla kötüleşir; yazmakta ve hasta bakmakta zorlanır. Kademeli olarak nörolojik zararlara, giderek artan yürüme güçlüklerine vs. yol açan kanserli bir kansızlık teşhisi (*pernicious anemia*) konur. "Klinik Günlük"e sadece çok acıklı sayılı bir kaç sayfa daha yazılır.

> *"Benim durumumda, kan krizi (Pernicious anemia) sadece üstün bir gücün korumasına güvenemeyeceğimi,* ***aksine*** *– onun yolunu takip etmeyip kendi yolumu izlediğimde bu umursamaz gücün ayakları altında ezileceğimi fark ettiğimde oluştu. Bu deneyim benim ancak (bilinçsizce) başka bir güce*

[79] A. Haynal, *Disappearing and reviving: Sándor Ferenczi in the history of Psychoanalysis.* Karnac, London, 2002.

itimat ettiğimde cesur (ve verimli) olabildiğime, yani hiçbir zaman gerçekten 'olgun' olmadığıma dair bir kavrayışa varmama yardımcı oldu... Acaba kendi kişiliğime (yaratabilirsem) yeni bir temel yaratmam gerekiyor mu, eğer bugüne kadar olan temelimi sahte ve güvenilmez görüp terk etmem gerekiyorsa? Buradaki seçim ölüm ile hele 59 yaşında, 'kendimi yeniden düzenlemek' arasında mı? Buna karşı hep başkasının hayatını (arzusunu) yaşamaya değer mi? Böyle bir hayat neredeyse ölüm değil mi?" (2.10.1932).

Dupont, *"Ferenczi'nin, çok güçlü bir babanın sevgisi ve desteği ile kendi öz tatmini arasındaki seçimle tek başına yüzleşmesi gerekiyordu – onu sonunda öldüren bir ikilem"*[80] diye yorumlar.

Yarım kalan Günlük'ün dışında Ferenczi başka bazı heyecanlı yazılar daha yazar. Meydan okur:

*"**Kendi teorinizi zorlamanız** objektif değil - bu bir nevi diktatörlüktür"* (29.10.1932). *"Analizde tekrar, asıl travmadan beterdir... Fantezi teorisi – gerçekleştirme olayının **kabulünden** kaçıştır"* (4.11.1932). *"Başarılı bir sonucu beklemek ancak şimdiki sonuç asıl sonuçtan **farklı olursa** mümkün olabilir. Burada bir müdahale gerekir (regresyon ve yeniden başlama). Buna ek olarak iyi niyetli anlayış"* (11.11.1932).

Ve Ferenczi'nin yazdığı son mesleki metinde: *"Benimsemek – evet, fakat bu benimseme nasıl sonlandırılır?.. Travmaya, çocukluğa, çocukluk düşlerine: amnezi. Onları **anımsamak** mümkün değil, çünkü olaylar **hiçbir zaman** bilinçli değildi, **ancak yeniden yaşamak** mümkündür ve bir geçmiş olarak **kabul etmek**"* (16.12.1932).

[80] J. Dupont (Ed.), *The clinical diary of Sándor Ferenczi,* Harvard, . Cambridge, MA, 1988, s.xxvi.

Freud'la mektuplaşması, Ferenczi ölüm döşeğindeyken de devam eder. Bozuk bir yazıyla yazılmış bir mektupta (mektubun sonunda kendisinin belirttiği gibi) Ferenczi, Freud'a kendi hekimi olan Dr. Levi'nin durumunda bir iyileşme gördüğünü ilan eder. Fakat önemli nokta Almanya'da Nazilerin (1933 Mart'ında) iktidara geçmeleriyle ilgilidir:

"Size tavsiyem durumun henüz tehlikeli olmamasından faydalanarak, birkaç hastanız ve kızınız Anna ile daha güvenli bir ülkeye, belki İngiltere'ye gitmeniz. Dr. Levi bu tavsiyemin fazla karamsar olduğunu düşünüyor ve belki de (patolojik) depresif ruh halime bağlıyor. Ben kendim bu fikri dikkate alıyorum, şayet siyasi tehlike Budapeşte'ye yaklaşırsa zamanı gelince İsviçre'ye geçeceğim... Lütfen bu tavsiyemi ciddiye alın" (29.3.1933).

Freud dostça fakat körce bir cevap yazıyor:

"Viyana'yı terk etmeyi düşünmediğimi size sevinerek söyleyebilirim... Hitler yönetiminin Avusturya'yı da ele geçireceği kesin değildir; elbette mümkündür, fakat herkes Almanya'da ulaştığı vahşet derecesine burada ulaşmayacağını düşünüyor. Tabii ki kişisel tehlikede bulunmuyorum ve şayet baskı altında bir yaşamın, biz Yahudiler için çok rahatsız edici olduğunu sanıyorsanız, yabancı bir ülkenin mültecilere ne kadar az tatmin vaat ettiğini unutmayın..." (2.4.1933).

Freud'un diğer mektuplarından, onun Ferenczi'nin belirtmiş olduğu endişeleri hezeyana yorduğu anlaşılabilir.[81]

Ferenczi, Freud'un 77. yaş gününü kutlar, Gizella da kocasının durumundan ne kadar endişelendiğine dair bir not

[81] C. Bonomi, Flight into sanity: Jones's allegation of Ferenczi's mental deterioration reconsidered. *Int. J. of Psychoanal.*, 80: 507-542, 1999, s.511.

ekler (4.5.1933). Ferenczi 60 yaşına yakın, 22 Mayıs 1933'te ölür.

Ölümünden Sonra Ferenczi'ye Karşı Tutum

Ferenczi hakkında yazdığı kısa methiyede Freud, Ferenczi'nin hayatındaki değişik evreleri keskin bir şekilde ayırır. Freud özlemle arkadaşlıklarından söz eder ve "tüm analistleri kendi talebeleri kılan eserlerini" över, fakat çoğunun Ferenczi 50 yaşına basmadan önce ve parlak *Thalassa*'dan bir yıl sonra, yazıldıklarını söyler. Son paragrafta şöyle belirtir:

"Başarılarının zirvesinden sonra arkadaşımız yavaş yavaş bizden kaçıp uzaklaşmaya başladı... Onu sadece bir konu meşgul etti. İyileştirme ve yardım etme ihtiyacı ona hükmetti. Herhalde kendisine, elimizdeki terapötik yöntemlerle ulaşılamayacak hedefler koymuştur. Tam olarak kurumayan duygusal kaynaklardan, hastalarımıza çocukluklarında hasret duydukları sevgiden yeterince verirsek onlarla birlikte daha çok netice alacağımıza ikna olmuştu. Bunun analitik konumun sınırlarında gerçekleşme imkânını keşfetmek istedi..."[82]

Dört yıl sonra Freud, Ferenczi'den (ismini belirtmeden, fakat çoğu okuyucu kuşkusuz tahmin edebildi) "Biten Analiz, Bitmeyen Analiz" makalesinde bahseder:

"Büyük başarıyla analizle uğraşan, belirli bir adam, hem erkeklerle hem de kadınlarla – rakipleri olan erkeklerle ve sevdiği kadınla olan ilişkisinde henüz nevrotik engellemeleri aşmadığını sanır ve kendisini kendisinden üstün saydığı bir başkasının analiz nesnesi kılmaya karar verir. Kişiliğine dair ona yapılan bu eleştirili aydınlatma büyük bir başarıyla sonuçlandırılır.

---

[82] S. Freud, Sándor Ferenczi. *Int. J. of Psychoanal.*, 14: 297-299, 1933.

Sevdiği kadınla evlenir ve hayali rakiplerine arkadaş ve öğretmen olur. Böylelikle uzun seneler geçer ve eski analistiyle olan ilişkisi de bozulmaz. Fakat süreç içinde, dış etkenlere atfedilemeyecek nedenlerden dolayı bir sorun meydana çıkıverir. Hasta analiste karşı çıkar ve hastanın analizini tamamlamakta başarılı olmadığı için onu suçlar. Aktarım ilişkilerinin daima sadece olumlu olmadıklarını bilmeli ve hesaba katmalıydı; olası olumsuz aktarımın tedavisinin yükümlülüğünü alması gerekirdi. Analist, kendisini savunmak için, söz konusu analiz esnasında olumsuz aktarımı fark etmenin mümkün olmadığı yanıtını verir. Fakat en sessiz belirtileri dahil, olumsuz aktarımı ihmal ettiğini varsaysa bile -ki analizin o erken dönemdeki sınırlarını göz önünde tutarsak bu olasılığı hiç hesaba katmamak mümkün değildir– yine de henüz hastanın kendisinde güncel olmayan bir konuyu ya da alışılagelmiş deyimle 'bir kompleksi' işaret ederek hareketlendirme gücüne dair bir şüphe kalırdı. İlaveten, böyle bir girişim hastaya karşı, gerçek anlamda nezaketsiz bir girişim olarak yorumlanırdı. Üstelik analist ile hastası arasındaki analiz sürecinde ya da analizden sonra olan her çeşit olumlu ilişkiyi ille de aktarım ilişkisi olarak saymak gerekmiyor, gerçek temele dayalı, kendi varlıklarını sürdürme konusunda ispatlanmış iyi ilişkiler de mümkündür."[83]

Bu metni, izini sürdüğümüz yazışmalardan öğrendiklerimizle karşılaştırmak Freud'un, Ferenczi'nin uzaklaşmasının nedensiz olduğu hissini doğrulamak için 'kestirmeden gittiğini' (özellikle analizin mutlak başarısı ve Gizella'yla evlenme hususlarında) kolayca görebiliriz. Son paragraf özellikle savunmacıdır; gerçek arkadaşlık olasılığının arifane kabulü Freud-Ferenczi bağını başından beri ana

[83] S. Freud (1937) Analysis Terminable and Interminable, *Standart Edition,* 23:209-255. Hogart Press, London, 1964.

motif olarak nitelendiren karşılıklı aktarımsal çatışmayı yadsımanın hizmetindedir.

Freud'un bu iki metni Ferenczi'nin ellili yıllara kadar psikanaliz camiasındaki imgesini şekillendirmiş gibi görünüyor. "Dillerin Karmaşası"nın 1949'da İngilizce yayımlanması, yeniden entegrasyonun başlangıç noktası gibi görünmektedir. 1955'te Ferenczi'nin sonraki yazıları İngilizce yayımlandığında, Winnicott'un öğrencisi olan Margarett Little tarafından, analitik düşüncenin esnekliği ortamında Ferenczi'ye olan potansiyel yenilenmiş ilgiyi ifade eden, olumlu ve elverişli bir eleştiri ortaya çıkıyor.[84] Fakat bu olasılık kısa süre içinde zor bir engelle karşılaşır: 1957'de Jones'un kaleminden çıkan Freud biyografisinin üçüncü cildi yayımlanır ve içinde Ferenczi'nin son günlerinde aklını kaybetmiş olduğuna dair kararlı bir belirleme yer alır:

"Rank ile Ferenczi... diğer şeylerin arasında, Freud'a ve doktrinlerine sırt çevirerek psikotik ifadeler geliştirdiler. Uzun süre gözlerden gizlenen yıkıcı psikoz tohumları sonunda filizlendi." Ferenczi'nin hayatının son döneminde "Ruhsal rahatsızlığı, şiddetli paranoyak ve hatta öldürücü patlamalarla hızlıca gelişti".[85]

Bu sözler Ferenczi'yi yakından tanıyan herkesi sarsar. Elma kendisi ve ablası Magda adına Balint'e yazar:

"Jones'un Sandor hakkında yazdıkları, bir akıl hastası olarak öldüğü, bizi sarsıntıya uğrattı! Bildiğiniz gibi o bir deli değildi! Jones ve muhtemel başkaları da son yazılarını kabul

[84] M. Little, The selected papers of S. Ferenczi. *Int. J. of Psychoanal.*, 38: 121-123, 1957.

[85] E. J ones, *The Life and work of Sigmund Freud*, Vol. 3. Basic Books, New York, 1957.

etmeseler ve hem fikir olmasalar da bu kesinlikle Sandor'un deli olduğunu kanıtlamıyor! Ölmüş ve kendini savunamayan bir insan hakkında böyle şeyler söylemek korkunçtur. Acaba birisi bunu düzeltebilir mi? Acaba bu konuda bir şeyler yazılıp yapılabilir mi? Alenen demek istiyorum" (8.11.1957).

Balint gerçekten de düzeltmeye çalışır, Jones ve *International Journal of Psychoanalysis*'in editörü olan Villy Hoffer ile düzeltmenin biçimi hakkında karmaşık bir görüşmeye girer. Jones'un bu hususta Balint'e yazdığı mektupta imalı bir tehdit yer alır:

"Belki Elma ve Magda'ya son derece dikkatli davrandığımı ve Ferenczi'nin şahsi hayatını, örneğin Gizella'ya olan davranışını ve kızıyla olan samimiyetini vs. ele almaktan kaçındığımı ve sadece Freud'la olan ilişkisine değindiğimi söyleyebilirsiniz."[86] (16.12.1957).

Balint Elma'ya yayınlanmasında mutabık kalınan yanıtın diplomatik uzlaşmaya dayalı olduğunu yazar, *"Ama seçenek ne olabilirdi ki? Sandor'un ve Profesörün hayatlarından şahsi detaylara inerek, suçlamalara, karşı suçlamalara ve buna benzer konulara yer vererek açık bir tartışmak başlatmak gibi mi"* (28.1.1958).

Uzlaşmayı zorunlu kılan bir başka önemli veri de Jones'un İngiliz psikanaliz hiyerarşisinde sahip olduğu kuvvetli egemenliğine karşı Balint'in İngiltere'de göçmen olması ve ülkede yerleşip kendi yerini bulabilmesi için Jones'tan aldığı yardımdan dolayı zayıf konumda bulunması olmuştur. Elma bu yönün farkındadır ve İzet De Forst'ta yazar:

---

[86] P. Roazen, Elma Laurvick, *Ferenczi's stepdaughter. Am. J. of Psychoanal.*, 58: 271-286, 1998, s.273.

"Acaba Balint ve Levi (alenen karşılık vermeyen Ferenczi'nin hekimi) yabancı oldukları için onlara kapılarını açan ülkedeki en ünlü psikiyatra karşı çıkmaya tereddüt ediyor olabilirler mi?"[87] (6.12.1957).

Fromm ve Thompson'un tepkileri gerçekten de daha sivriydi fakat kurumsallaşmış psikanaliz hareketini terk ettikleri için Balint'in tepkisinden daha az etkileyici olmuştu. Yayınlanmış cevabında Balint, Jones'un incelemesinin Ferenczi'nin son yazılarının uygun dikkate layık olmadıklarına ve değersiz olduklarına dair yanlış bir sonuca götürebileceğini, bu yüzden kendisinin böyle bir durumu önlemesi gerektiğini söyler:

"Ferenczi'yi son hastalığı, omuriliğin hızla yozlaşmasına neden olan kötücül kansızlık sürecinde sık sık, haftada bir iki kez gördüm... İlerleyen fiziksel güçsüzlüğüne rağmen, zihni hep berraktı ve benimle birçok fırsatta Freud'la arasındaki çekişmelerden ve şayet eli kalem tutabilseydi kongrede sunduğu son makalesini yeniden yazmaya ve genişletmeye dair çeşitli planları olduğundan konuştu. Ölümünden önceki Pazar günü onu gördüm; o zaman bile, ataksiden çektiği sıkıntıya (kaslardaki eşgüdümün kusuru) ve acı verici şekilde güçsüz olmasına rağmen zihni son derece berraktı."[88]

Balint, Ferenczi'nin alınganlığı ve aşırı derecede sevilme ve değerli görülme ihtiyacı gibi nevrotik yönlerine dair Jones'la hemfikirdir ama Jones'un ve kendisinin gerçekleri farklı yorumladıkları ve bunun da sübjektif nedenlerden kaynaklandığını ekler (Jones'un talebi üzerine Balint ikisi-

---

[87] C. Bonomi, Flight into sanity: Jones's allegation of Ferenczi's mental deterioration reconsidered. *Int. J. of Psychoanal.*, 80: 507-542, 1999, s.531.

[88] M. Balint, Letter to the editor, *Int. J. of Psychoanal.*, 34: 68, 1958.

nin de Ferenczi'de analizden geçtiklerinden söz etmez). Fromm, Balint'in tepkisini "kıvrak ve itaatkâr" olarak nitelendirir ve *"organizasyonun liderlerin birine karşı, en ılımlı eleştiri hariç, eleştiriyi yasaklayan baskısının gücüne"* işaret ettiğini belirtir.[89] Haklıdır, ama belki de Fromm, Balint'in, karşılaştığı zor çelişkiye karşı yeterince empatik değildir. Balint, hem Ferenczi'nin fikirlerinin izleyicisi olmuştur; hem de onun çalışmalarının devamı olan kendi çalışmalarının direkt bir çatışma ortamında yeniden uzaklaştırılmalarını ve geçersizleştirilmelerini engellemeye çalışmıştır.

Jones Balint'in mektubuna kendi sert yanıtını ekler[90] ve yanıtında (oldukça küçümseyerek) Balint'in acısını paylaştığını ifade eder, fakat Ferenczi'nin deliliği hakkında "güvenilir bir görgü tanığının tanıklığına" dayandığını ekler. Balint'in karşıt tanıklığını, *"paranoyak hastaların, yakınlarını ve arkadaşlarını, çoğu konular hakkında, eksiksiz bir berraklık sergileyerek yanıltmaları tipiktir"* diye sebeplendirerek geçersizleştirir. Ferenczi'nin son yazılarına gelince, *"Freud, Eitingon ve 1933'te tanıdığım herkes tarafından, Ferenczi'nin yazılarında kişisel sübjektif unsurların oldukça etkili olduğuna dair mutlak bir şekilde ifade edilmiş fikirleri sadece kabullendiğimi belirtmek istedim"* (o dönemin üslubuna göre Freud'un ya da Jones'un kendi yazılarının söz konusu kişisel sübjektif unsurlarından hiç de etkilenmemiş oldukları anlaşılıyor).

Ferenczi'nin hekimi Layosh Levi, Jones'la alenen yüzleşmekten kaçındığına gerekçe olarak, Jones'un kitabı üzerine ortaya çıkan polemik sırasında, Jones'un kendisinin çok hasta olmasını gösterir (Jones Şubat 1958'de öldü).

---

[89] E. Fromm, *The crisis of Psychoanalysis*, Greenwich, Facwett, 1970, s.20-22.

[90] E. Jones, Rejoinder to Balint, *Int. J. of Psychoanal.*, 34: 69, 1958.

Anna Freud'un yazdığı mektuba cevabında Levi, Ferenczi'de hiç de psikoz belirtileri görmediğini belirtir.[91] Levi hezeyanlı yönlerin Ferenczi'nin hayatının son aylarında ağır kansızlıktan dolayı ortaya çıktığını (böylelikle Levi'nin tanıklığı, Balint, De-Forst ve Thompson'un tanıklıklarından farklılaşır), fakat böyle bir tıbbi yan etkiyi gerçek paranoya ile karıştırmamak gerektiğini ekler. Jones'un Ferenczi'nin durumuna dair açıklamasını Levi tamamiyle reddeder ve açıklamanın empati eksikliğini gösterdiğini, belki de 'ırkçı nedenlerden' etkilendiğini söyler (yani Yahudi düşmanlığı: 1922'de Jones'un Rank'ı "Pis Yahudi" diye isimlendirmesinden sonra 'Komite'de bir buhran patlamıştır).[92] Levi'ye cevabında Anna Freud, Jones'un kitabında yazmış olduklarını yazmadan önce Levi'ye danışmamış olmasından dolayı üzüntüsünü dile getirir.

Jones'un dayanağı - Ferenczi'nin psikozunun görgü tanığı – hiçbir zaman tam olarak belirlenmedi ve muhtemelen Jones'un yargısı Freud'un izlenimleri üzerine kurulmuştu. Bu dayanak seneler sonra epey gözden düşmesine neden olan tüm biyografisinin problematik yönleriyle bağdaşmaktadır: Freud'un bakış açısı biyografide hakimdir, Freud'a olan sadakat insanları değerlendirme kıstasıdır ve Freud'dan uzaklaşanlar ya da onunla uyuşmayanlar bir şekilde aşağılanırlar.

Belki bu noktada psikanalist teorisyenlerin değerlendirmelerinde ve eserlerinin okunmasındaki kişisel sübjektif unsurun yerine ilişkin kendi düşüncemi belirtmem ve

---

[91] C. Bonomi, Flight into sanity: Jones's allegation of Ferenczi's mental deterioration reconsidered. *Int. J. of Psychoanal.*, 80: 507-542, 1999.

[92] A. Haynal, *Disappearing and reviving: Sándor Ferenczi in the history of Psychoanalysis.* London, Karnac, 2002, s. 35.

bu unsurlardan söz etmek uygun olabilir. Ferenczi hakkında burada anlattıklarımın, onun kişiliğindeki sorunlu tarafları ve hayatını yönetme tarzına dair bazı yönleri açığa çıkardığına şüphe yoktur. Acaba böyle bir açığa çıkarma psikanalitik tedaviye olan katkısının yasallığını baltalar mı? Bana kalırsa kesinlikle hayır. Böyle bir katkı konuyla ilgili olarak değerlendirilmeyi hak eder. Ancak böyle bir değerlendirme (konvansiyonel tutumun -yani analitik olmayan tutumun- icap ettirdiği gibi), kişisel yönleri 'bir kenarda bırakmak' anlamına gelmez, aksine, mesleki yol göstericilerimizle doğal olan idealleştirme gereksinimimizle başa çıkarak onları derin ve isabetli bir şekilde anlamaya çalışmak anlamını taşır.

Terapi sırasında bazen spontan bir idealleştirme gelişir. Böyle bir idealleştirmenin potansiyel gelişimsel değerini şüphesiz kabul etmemiz gerekir, tıpkı çocuklukta ebeveynleri idealleştirmenin, bütün ve değerli bir benliğe sahip olma sürecinin bir evresi olması gibi (Kohut'tan öğrendiğimiz gibi). Ama doğal büyüme sürecinde de ebeveynlere karşı ergenlik niteliklerine sahip bir başkaldırı zamanı gelir ve sonunda onlara karşı, idealize etmeden ya da değersizleştirmeden gerçekçi bir bakış açısı gelişir. Erişkinlikte devam eden eleştirisiz hayranlığın kişisel maliyetini klinikten biliriz.

Mesleğin gelişmesinde de 'ebeveynlere' ve bizlere bıraktıkları mirasa karşı, tek yönlü ve kısıtlı bakışı yansıtan, otoriter figürlerden onların insani üç boyutluluklarını inkâr eden idealizasyonu ve değersizleştirmeyi aşan daha ilintili bir gözlem evresine doğru yönlenmeyi amaçlamamız gerektiğini hissediyorum. Bu tür bir gözlem özerklik ve bağımsız kimliğe erişmek için aynı zamanda da gerçek-

liğin tüm yönlerine, hem iç hem de dış gerçekliğe karşı tahammülün gelişmesi için önemli ve gereklidir. Eğer 'mükemmel' modellere gerek duymaya devam ediyorsak, eğer her bir mükemmeliyetsizlik ağır ve ciddi bir biçimde (delilik olarak) algılanıyorsa, gelişen terapötik kişilikte, belki de Winnicott'un çocuklukta zaman zaman gelişen 'sahte kişilik' öğesine atfettiği duruma benzer şekilde beklentilerde taklide ve yüzeysel olarak uyuma dayalı kuvvetli bir profesyonel 'sahte kişilik' öğesinin bulunma tehlikesi artabilir.

En önemli terapötik modelleri geliştiren teorisyenler genellikle ıstıraplı ve karmaşık kişiliklere sahipti ama aynı zamanda da parlak ve yaratıcıydılar. Psikanaliz ve Psikoterapi ile uğraşmaya büyük bir gönül rahatlığından varılmıyor. İyileştirme arzusuna neredeyse hep bir yaradan - yitikten, eksiklikten, çatışmadan, acıdan varılıyor. Bu hem kendimiz için hem meslektaşlarımız için hem de 'önder nesillerimiz' için geçerlidir. Yaralar hem insani acıyı anlamanın ilham kaynağıdır, hem de aynı zamanda kör noktaların ve sapmaların kaynağıdır.

Nasıl her analistin kör noktalarını en yüksek derecede anlaması formasyonunda – kişisel analizinde, süpervizyonlarında, yakınlarıyla olan derin sohbetlerde, kendi kendine sürdürdüğü analizde bir mihenk taşı ise, bizi etkileyen teorisyenlerin kör noktalarını anlamamız da onların önemli katkılarını eleştirili, akıllı ve görülebilir bir şekilde sindirmemize yardımcı olabilir. Ferenczi'nin rakipleri 'o bir delidir' argümanını kullanarak (halbuki buradan onların tam olarak aklı başında oldukları anlaşılıyor) onun mirasını feshetmeye çalışırken, ben her birimiz nasıl birer 'deli' olduğumuzu, öğretmenlerimizin nasıl birer 'deli' olduklarını aramayı ve böylelikle burada onaylanmamanın söz

konusu olmadığını çünkü bir nevi deliliğin yaratıcılığın ve genel olarak insanlığın ayrılmaz bir parçası olduğunu anlamayı öneriyorum.

"Sadece aklı başındaysak gerçekten fakiriz" (We are poor indeed if we are only sane), diyor Winnicott.[93] Başka bir fırsatta da şöyle açıklıyor: *"Biz psikanalistler, Freud'un akıl sağlığına doğru kaçışından iyileşmeye çalışıyor olabiliriz."*[94]

Öyleyse, Freud'un kadınlarla samimi ve eşit bir ilişkiyi yaratmakta ve muhafaza etmekte çektiği zorluk, Jung'u Nazilerle işbirliğine iten içsel kuvvetler, Ferenczi'nin trajik karmaşıklıklara dahil olması, Klein'in kendi çocuklarına karşı zorla uyguladığı analizdeki içine girme tavrı, Kohut'un arkasına saklandığı yüzler (Yahudiliğini gizlemesi, eşcinsel yönü, Mr. Z olarak kimliği),[95] başka teorisyenlerin kişiliklerindeki karmaşık yönleri – bütün bunlar 'bir dedikodudan ibaret' değildir, tabii ki de harika kavrayışlarını yok saymak için bir neden de değildir. Ancak bunlar, anlaşıldıkları takdirde, savunmacı aşırı özdeşleşme olmadan katkılarından daha gerçekçi ve dengeli bir şekilde faydalanmamızı sağlayacak temel yönlerdir. Böylelikle, baba tarafımızdan ve anne tarafımızdan soylarımızla yarattığımız bir nevi karşılıklı analizle onları kavrayışlarımız sayesinde kendimizi anlayabiliriz ve bizim kavrayışlarımız onları - sonradan- daha iyi anlamamıza yardımcı olur.

Andersen'in masalında, kralın çıplak olduğu keşfi küçümseyici sahtekârlığı ortaya çıkartır, zira kral gerçek bir

---

93 D.W. Winnicott, Primitive emotional development. Int. J. of Psychoanal., 26: 137-143, 1945, s.140.

94 D.W. Winnicott, Dung's Memories, drems, reflections, *Int. J. of Psychoanal.*, 45: 450-455, 1964, s.450.

95 Y. Hazan, Heinz Kohut's 'Unresolved' Jewish Identity. *Sihot: Israel Journal of Psychotherapy.*, 17 (3): 2003. İbranice.

kralsa krallık giysileri giymesi beklenir. Fakat psikanalitik anlayış farklıdır, daha az konvansiyoneldir. Hepimiz kılıklarımız altında çıplağız. Bu gerçeği derinden kabullenmek psikanaliz ve psikoterapi ile uğraşmanın, 'çıplak olan'a karşı, hem hastalarımızın, hem de analistlerimizin ve hocalarımızın yaralarına ve 'deliliklerine' karşı yargılayıcı olmayan empatik bir tavrın önemli bir temelidir.

Ferenczi'nin Yeniden Doğuşu

Ferenczi'nin ölümünden sonraki senelerde etkisi neydi ve yirmi seneden beri giderek kuvvetlenen konumunu ve 'Ferenczi Rönesansı'nı nasıl açıklamamız gerekir?

Ferenczi'nin belli bazı öğrencileri ölümünden sonra düşüncesini temsil etmeye devam ettiler. Örneğin, İzet De Forest bu tutumu yansıtan bir kitap ve bazı makaleler yayımladı; fakat psikanaliz camiasında konumu önemsizdi.[96] Clara Thompson, Ferenczi'nin ölümünden on yıl sonra New York'ta Hoyet adına psikanaliz enstitüsünün kuruluşuna (Fromm ve Sullivan'la birlikte) ortak oldu ve Ferenczi'nin denemiş olduğu karşılıklı analize karşı olmasına rağmen onun hakkında hep takdir dolu yazılar yazmaya devam etti.[97] Buna karşılık Melanie Klein, yoluna Ferenczi'nin desteğiyle başlamasına ve (özellikle içselleştirme konusunda) onun düşüncesinden epey etkilenmiş olmasına rağmen, nadiren ona gönderme yaptı ve hep ikinci analisti olan Karl Abraham'la özdeşleşmesini vurgu-

---

[96] I. de Forest, The therapeutic technique of Sándor Ferenczi. *Int. J. of Psychoanal.*, 23: 120-139, 1942.

[97] D.W. Winnicott (1947) Hate in the Countertransference. Through Paediatrics to Psychoanalysis, Collected Papers. Karnac Books, London, 2002.

lamayı yeğledi; belki de bu Ferenczi'nin Anna Freud'a olan ve "Çocukların Yetişkinlerle Analizi"nde ifade edilen hayli yakınlığından kaynaklanıyor. Anna Freud, 1935'te Balinte şöyle yazdı:

"Psikanalizi onsuz düşünmenin mümkün olmadığı bir insan varsa, o da Ferenczi'dir."[98]

Ferenczi'nin en yakın ve kesin takipçisi şüphesiz Michael Balint'ti (1896-1970). Balint Macaristanlı Yahudi bir hekimdi (esas soyadı Bergsamam'dı), formasyonunu ve analizini hem Berlin'de Zacks ile hem de Budapeşte'de Ferenczi ile gerçekleştirdi ve belirttiğim gibi Ferenczi'ye son günlerine kadar eşlik etti. Artan Nazi tehlikesinden dolayı İngiltere'ye kaçtı ve orada ilk başlarda Manchester'de, daha sonra da Londra'da çalıştı. Hayatının sonlarına doğru İngiliz Psikanaliz Cemiyeti'nin başkanıydı. Balint Ferenczi'nin edebi mirasını yönetti, yazılarının çeşitli dillere çevrilmesini ve yayımlanmasını sağladı (bu konu başka bir yerde belirttiğim gibi Elma'yla olan yazışmasında önemli bir yer aldı), fakat **"Klinik Günlük"**ün yayımlanmasını, ek bir zarar verilmesinden korktuğu için uzun seneler erteledi. Mektuplaşmaya ilişkin kararsızlığın büyük kısmı Elma konusuna bağlı iken (kimi zaman Elma'nın kimliğini kamufle etmeyi düşündüler) Anna Freud ile karmaşık görüşmeler sürdürdü.

Balint, İngiliz psikanalizindeki, Melanie Klein ya da Anna Freud ile özdeşleşmekten kaçınan Nesne İlişkileri ekolünün ve 'Ortanca' (sonradan 'Bağımsız') grubunun kesin sözcüsüydü. Meslektaşı Winnicott'la dostluğunu sürdürdü ve aslında Ferenczi'yi takip ettiği noktalarda ona

---

[98] A. Haynal, *Disappearing and reviving: Sándor Ferenczi in the history of Psychoanalysis.* London, Karnac, 2002, s.127.

yeterince pay vermediği için Winnicott'u azarladı. 1954'te Guntrip'e yazdı:

"Çoğumuzun şimdi Ferenczi'nin fikirlerinden kaynaklanan hat boyunca çalıştığımızı söylemekte kesinlikle haklısın."[99]

Jones'un biyografisi olayında gördüğümüz gibi, Balint (Ferenczi'den farklı olarak) makul ve itidalli, özgün fakat aynı zamanda da diplomatik bir insandı, çatışmaları şiddetlendirmemek ve kendi inançlarını antagonizm yerine ilgi uyandıracak şekilde ifade etmek onun için çok önemliydi.

Ferenczi'nin etkisi Balint'in bütün kapsamlı kitaplarında ve makalelerinde görülebilir, fakat en belirgin etkisi, psikanalizin önemli klasiklerinden biri olan *Temel Kopuş* (The Basic Fault) kitabında görülür. Kitapta özel bir bölümü Freud ile Ferenczi arasındaki çatışmaya ve çatışmanın uzantılarına adar. Balint'te göre Freud yalnızca kötü huylu regresyonun örnekleriyle karşılaşırken, Ferenczi iyi huylu regresyon durumlarında başarı elde edebildi ve coşkusunu fazlasıyla genelleştirdi. Freud haklı olarak Ferenczi'nin çalışmasındaki tehlikeli yönleri gördü fakat bu yönlerin olumlu potansiyelini atladı. Kitabında iki regresyon biçimini genişletmeye çalışan Balint, Freud ile Ferenczi arasındaki yapay kutuplaşmayı aşmaya çalışır. Balint, bu alandaki kavrayışlarını, Ferenczi'nin hayatının sonlarına doğru baktığı hastalarla temasa geçmesinden ve onların Ferenczi'yle çalışma deneyimlerini dinlemekten elde etmiş olduğunu anlatır. Balint, Freud ile Ferenczi arasında kopan buhranın tüm psikanaliz hareketi için bir travmaya dönüştüğünü ve regresyon konusundan tamamen geri çekilmeye

---

[99] A. Haynal, *Disappearing and reviving: Sándor Ferenczi in the history of Psychoanalysis.* Karnac, London, 2002, s.68.

neden olduğunu hisseder. Balint kitabın bu bölümünü psikanaliz literatüründe regresyon konusuna ilişkin bir yaklaşımın *"regresyonu... adeta belli bir hasta ile belli bir analist arasındaki etkileşim biçimi olarak yani, iki insanın psikolojik alanına, özellikle temel kopuş olarak açıkladığım ruhsal alana bağlıymış gibi gören bir yaklaşımın"*[100] eksik olduğunu işaret ederek sona erdirir.

Amerika'da kişilerarası zümrelerde (ki oralarda Ferenczi Sullivan ve Fromm tarafından çok takdir edildi) özellikle etkili olan Thompson'a ek olarak Ferenczi'nin düşüncesinden etkilenen, René Spitz, Frieda Fromm Reichman ve Margaret Mahler gibi Ferenczi'nin başka eski öğrencileri de faaliyet gösterdi. Ferenczi'nin etkisi daha ileriki bir safhada Heinz Kohut'un kendilik psikolojisi üzerinde çalışmasında da hissedildi. Viyana doğumlu Kohut, Ferenczi'yi tanımadı fakat yöntemini biçimlendirmedeki önemli safhada kendisine yakın olanlar Macar kökenli oldukları için Ferenczi'nin etkisi ona nüfuz etti. Burada söz ettiğim özellikle (daha sonra Kohut'tan uzaklaşan) John Gedo ile günümüzde kendilik psikolojisinin kesin sözcüsü olan Paul ve Anna Ornstein'dir. Hatta Paul Ornstein ilk başlarda Balint'e çok yakındı ve *Temel Kopuş* kitabının yeni baskısına yazdığı önsözde, Ferenczi'den, Balint ve Kohut'a olan gelişimi nasıl gördüğünü açıklar.[101] Başka bir düzeyde bu gelişimden Hazan da söz eder.[102]

---

100 M. Balint (1969) The basic fault, Evanston, IL, North-western, 1992, s.156.

101 M. Balint (1969) The basic fault, Evanston, IL, North-western, 1992.

102 Y. Hazan, From ferenczi to Kohut: From Confusion of Tongues to Selfobject Transference. *The American Journal of Psychoanalysis.*, 59: 333-343, 1999.

1962'de bile Arthur Valenstein, nesne ilişkileri yaklaşımları ve analizi bir karşılaşma olarak açıklayan bütün yeni analitik yöntemler, kaynaklarını Ferenczi'ye borçlu olduklarını söyler.[103] Ama bu anlayışın kapsamlı biçimde genişlemesi ancak seksenli yıllarda gerçekleşebildi. *Klinik Günlük*'ün 1985'te (Judith Dupont ve 'Le coq Heron' grubundaki meslektaşların öncülüğünde) Fransızca yayımlanması ve 1988'de İngilizce yayımlanması Balint'in korkularına karşın Ferenczi'nin asıl tutumuna muazzam bir ilgi uyandırdı (tabii ki böyle olumlu etki otuz ya da yirmi sene önce elde edilebilir miydi, yoksa ancak seksenli yıllarda mesleki iklimin olgunlaşmasıyla birlikte mi Ferenczi'nin sergilediği keskin meydan okumayla aşağılayıcı olmayan şekilde başa çıkmaya hazır oldu diye sorabiliriz). 1988'de Andrée Haynal'ın *The Technique at Issue* kitabı, Ferenczi ve Balint'in düşüncelerine, psikanalitik düşünce tarihinde onları meşgul eden konuları açıkça belirten destekleyici bir inceleme sundu.[104] Buna karşılık yine 1988'de Peter Gey'in kaleminden yayımlanan yeni Freud biyografisi Freud ve Jones'un Ferenczi'nin kişiliği ve fikirleri hakkındaki önyargılarını, hayal kırklığı yaratacak şekilde yeniden inşa eder.[105] Ferenczi araştırmasındaki bir ani yükselme daha, Freud-Ferenczi mektuplaşmasının Andrée Haynal'ın editörlüğüyle eksiksiz olarak yayımlanmasından sonra, onlarca senelik gecikmeyle doksanlı yıllarda meydana geldi. Bu mektuplaşma şimdi tam bir biyografi noksanlığında, in-

---

[103] A. Valenstein, Affects, emotional reliving and insight in the psychoanalytic process. *Int. J. of Psychoanal.*, 43: 315-324, 1962.

[104] A. Haynal, *The technique at issue.* Karnac, London, 1988.

[105] G. Peter, *Freud - A Life for Our Time.* W. W. Norton, London, 1994.

san ve analist Ferenczi'nin gelişmesini anlayabileceğimiz en önemli kaynak olarak elimizde bulunmaktadır.

O senelere ait bir gelişme de Komünist rejimlerin yıkılması, özellikle de Macaristan'da meydana gelen politik devrimdir. Komünizm psikanalize düşmandı ve her ne kadar hükümdarlığını sürdürdüğü ülkelerde psikanalizin gelişmesini frenlemiş olsa da bazı analistler Macaristan'da (Çekoslovakya'da da) komünist rejim altında bile çalıştılar. Bu da demokratik bir yönetimin kurulmasıyla birlikte Macaristan'daki psikanaliz hareketinin Doğu Avrupa ülkelerine nazaran birinci olarak kalkınmasına ve Macar analistlerin çoğunun (ama ille de hepsi değil) Ferenczi'ye büyük ilgi duymalarına yol açan nedenlerden biri oldu. Bugün geçmişe baktığımızda görüyoruz ki, faşizm ve ardından komünizm yıllarının politik değişiklikleri meydana gelmiş olmasaydı Macaristan psikanaliz hareketi Ferenczi'nin fikirlerinin unutulmamasına olası bir zemin yaratmış olabilirdi; ne var ki yazgı böyle istemedi.

Dünya çapında Ferenczi'yle geleneğiyle çalışanlar da Macar kökenli analistlerdir (Cenevre'de Haynal, Paris'te Dupont, Los-Angeles'ta Judith Vida, New York'ta Giselle Galdi dahil olmak üzere). Bununla birlikte, her sene yayımlanan birçok kitabın, makalenin ve son on yılda katılımcı sayısı yüksek olan uluslararası kongrelerin (Fransa, İspanya Amerika, Brezilya, İtalya, İsrail ve başka ülkelerde) gösterdiği gibi, günümüzde pek çok ülkede Ferenczi üzerinde düşünen binlerce profesyonel, onların yanında yer alır.

Terapi dünyasında travma konusuna uyanan ilgi de, Ferenczi'nin eserlerinin, özellikle yaşamının sonlarına doğru yazdığı makalelerinin ve *Klinik Günlük*'ün yakın dö-

nemde son derece güncelleşmesine büyük katkıda bulunmuştur. Daha da belirli biçimde, çocukluk dönemindeki cinsel tacizin yıkıcı etkilerine giderek artan dikkat "Dil Karmaşası"nı önemli bir kaynak haline getirmişti. Paradoksal şekilde, son yıllarda cinsel travmayı ele alan hiçbir klinik yapıt "Dil Karmaşası"ndaki maharete ve incelikli düşünceye yaklaşmıyor ve zaman zaman Ferenczi'nin yaralanmaya eşlik eden içsel ve kişilerarası dinamizme dair ve kurbanın hayatta kalma aktif çabalarının bedellerine ilişkin önerdiği zengin kavrayışlardan yoksun, çocuğu yalnızca pasif bir kurban olarak gören, nispeten basite indirgeyen gözlemlere rastlıyoruz.

Başka bir düzeyde, Ferenczi'nin yeniden benimsenmesi son yirmili-otuzlu yıllarda psikanalizde meydana gelen daha kapsamlı gelişmelerden kaynaklanıyor. Süregelen muhafazakâr iklimden, klasik metapsikolojiye (dürtüler, savunmalar, libido vs), anonimliği ve yalnızca yorumlar yoluyla çalışmayı vurgulayan sisteme olan sadakatten sonra, seksenli yıllar değişim ve çalkantı yıllarına dönüştü. O zamana dek klasik psikanalize olan eleştiri özellikle analitik kurumun dışında gelişirken (mesela, kendi enstitüleri ve kendi dergilerine sığınan kişilerarası görüşü benimseyen analistler tarafından gelen eleştiri) şimdi klasik yöntemde yetişen, Amerika'da Merthon Gill ile Roy Schafer ve İngiltere'de Joseph & Anne Marie Sandler gibi kuramcılar tarafından da eleştiri keskin bir şekilde dile getiriliyor. Bu eleştirinin birçok farklı tonu vardı ama aralarındaki ortak nokta, psikanalitik düşünceyi hastanın yaşantısal canlı deneyimine yaklaştırma çabasıydı (daha fazla 'deneyime yakın' - 'experience near' olabilmek) aynı zamanda da kavramsallaştırmaları, birçok analistin (diğer şeylerin arasında Winnicott ve Kohut'tan etkilenerek) benli-

ğin gelişmesine ve nesne ilişkilerinin yanı sıra hasta-terapist ilişkisinin bilfiil terapi odasında gerçekleşen kademeli deneyimsel değişimin altyapısında olan son derece önemli payına giderek artan ilgileriyle içgüdüsel olarak geliştirdikleri vurgulamalara da psikanalitik düşünceyi yaklaştırabilmek. Ferenczi'nin eserleri bu nesli doğrudan fazla etkilemiş olmamakla birlikte, yıllar süren unutturma çabalarından sonra (ki buna belirgin bir örnek Warren Poland'ın psikanalizde ustalık üzerine yazdığı makaledeki literatür incelemesinde Ferenczi bu konuya değinen ilk kişi olduğu halde onun adının tamamen eksik olmasıdır) yön giderek Freudcu olmaktan çok Ferenczici olmaya başladı ve bu yeni gelişim yönüne dikkat kademeli olarak arttı. 'Tek bir insanın psikolojisi' ile 'iki insanın psikolojisi'nin[106] birleşmesi nihayet normatif hale geldi. Zamanının önünde giden Ferenczi, kendi nesli için çoğunlukla olmadığı biçimde, yeni nesil için ilginç ve ulaşılabilir oldu.

Bu aşamada, Ferenczi'nin eserlerinde de izleri bulunabilen sabit ilkelere dayalı 'doğru' bir tekniğe olan inanç güçsüzleşti (ki bu inançtan bağımsızlaşabilseydi belki Freud'la kendi arasındaki farklılıkla daha kolay yaşayabilirdi). Örneğin, Lipton 1979'da bile 'klasik teknik' olarak adlandırılan şey ile Freud'un fiili çalışması arasındaki büyük uçuruma işaret eder.[107] Kleincı çalışma şekilleri ile Anna Freud'un öğrencileri ve İngiliz bağımsızlar arasında oluşan epey büyük farklılık; Fransız psikanalizindeki bölünmeler, analiz seansını analistin doğru olarak algıladığı anda sonlandırması gibi klinik çalışmalarına Freud'un

---

[106] M. Balint (1969) The basic fault. IL, North-western, Evanston, 1992.

[107] S.D. Lipton, The advantages of Freud's technique as shown in his analysis of the Rat Man. *Int. J. of psychoanal.*, 58: 255-273, 1979.

terapötik tekniğiyle çelişen teknikleri katarken aslında kendilerini sadık Freudcu olarak gören Lacancılar (ki bu 50 dakikalık seanslar dahil olmak üzere, Freud'un sabit çerçevenin önemine dair inancına karşıttır); hastanın deneyimi ile özdeşleşmeyi ve şiddetle empatiyi vurgulayan Kohut'un çalışma yönteminin sunduğu meydan okuma – bütün bunlar standart analitik tekniğe olan inancı geri dönüşsüz biçimde çürüttü. İlaveten, İngiliz (Winnicott, Paula Heimann, Margaret Little), Arjantinli (Heinrich Racker) ve Amerikalı (Harold Searles) merkezi analistlerden esinlenerek, analistin karşıaktarımının kaçınılmaz etkisine giderek artan ilgi, 'standart' ve kişisellikten uzak, sadece bir teknik uygulayan ve katı tarafsızlığını koruyan analist imgesinin bir varsanı olduğunu kademeli bir şekilde açıklığa kavuşturdu. Bütün bunlar, kişisel tarzıyla, öznelliği ve deneysel nitelikleriyle, Ferenczi'nin tutumunun sindirilmesini kolaylaştırdı.

Konu ile ilgili ek bir gelişme, 1983'te Jay Greenberg ve Stephen Mitchell'in yazdıkları *Psikanaliz Kuramında Nesne İlişkileri* adlı kitabın yayınlanmasıyla başlayıp, New York Üniversitesi'nde psikanaliz programında ilişkisel bölümün kurulması ve 1991'de *Psychoanalytic Dialogues* adlı derginin yayımlanmasıyla devam eden, psikanalizde ilişkisel (relational) tutumun biçimlenmesidir. İlişkisel analistlerin önerdiği yeni entegrasyonda, Harry Sullivan, W.R.D. Fairbairn, D.N. Winnicott, Heintz Kohut ve John Bowlby'nin kuvvetli etkilerinin yanı sıra Ferenczi'nin şerefli bir yeri vardı.[108] Greenberg ve Mitchell aslında

[108] E. Berman, *Relational Psychoanalysis: A historical perspective. American Journal of Psychotherapy*, 51: 185-203, 1997.

Ferenczi'yi çok fazla ele almasalar da, meslektaşları Lewis Aron ile Adrienne Harris New York'ta doksanlı senelerin başlarında Ferenczi hakkında kongreler düzenlediler ve bu kongreleri baz alan önemli bir belge yayımladılar.[109] Aynı gruba dahil olan Jay Frankel'in eseri de, özellikle saldırgan ile özdeşleşme konusunda, büyük ölçüde Ferenczi'ye dayanır.[110] Ferenczi'nin ruhsal gelişmede nesne ilişkilerinin ve içselleştirmelerin merkezde yer aldığını vurgulamasının yanı sıra, terapi sürecinin esas olarak hasta ile terapist arasındaki duygusal karşılaşmanın niteliğinden etkilenmiş olduğunu görmesi (ki bu yön günümüz literatüründe 'öznellikler arası' olarak adlandırılıyor) ilişkisel tutumla güçlü bir biçimde bütünleşir.

Bu söz konusu yazarların, Ferenczi'nin eserlerini, olduğu gibi, tüm yönlerini kapsayarak benimsedikleri anlamına gelmez. Ferenczi'nin yazılarını çok inceleyen Aron,[111] karşılıklı analizin başarısızlığıyla epey uğraşır ve kendi kanaatine göre Ferenczi'nin karşılıklılık ile simetriyi karıştırarak bir an için terapötik bağın iki ortağın farklı amaçlarını ve terapistin eşsiz mesuliyetini görmezden gelerek, terapideki esas karşılıklılığın kavranmasındaki potansiyeli baltalamış olduğunu söyler.[112] Başka bir deyişle, Aron'a göre -ki bu görüşe ben de katılıyorum- karşılıklı analiz tam anlamıyla uygulanamaz ve

---

[109] L. Aron, A. Harris (Eds.), *The legacy of Sándor Ferenczi*. Analytic Press, Hillsdale, NJ, 1993.

[110] J. Frankel, Exploring Ferenczi's concept of identification with the aggressor. *Psychoanal Dialogues*, 12: 101-139, 2002.

[111] L. Aron, "Yours, thirsty of honesty, Ferenczi": Some background to Sándor Ferenczi's pursuit of mutuality. *Am. J. of Psychoanal.*, 58: 5-20, 1998.

[112] L. Aron, *A meeting of minds: Mutuality in Psychoanalysis*. Analytic Press, Hillsade, NJ, 1996.

Ferenczi'nin *Klinik Günlük*'te ifade ettiği endişeler aslında yerindedir. Buna karşılık, bu deneyi tamamen feshetmek, yalnızca sınırların aşılmasıyla ilgili kınanacak bir örnek olarak görüp geçersizleştirmek, bu deneyin, aktarımın kavranışı ile karşıaktarımın kavranışı arasındaki sıkı bağa ve analizin, analistin kendi özünü açığa çıkarmasından (self disclousre) çok fayda sağlayabileceğine dair (diğer şeyler arasında, tıkanma ve kriz durumlarda) getirdiği önemli dersleri ihmal etmek anlamına gelir. Böyle ölçülü ve kontrollü bir ifşaat, hastaya karşı mesuliyetli bir şekilde, onun kişiliği ile terapinin bulunduğu aşamayı göz önünde bulundurarak ve analistin ve hastanın farklı görevlerinin tanımlamalarını koruyarak yapılmalıdır; ve aynı zamanda da böyle bir ifşaat, içinde analistin sahip olduğu karmaşık kişiliğe, onun en az hastası kadar bilinçdışı etkilere maruz kaldığına ve aralarındaki sürecin esas anlamda karşılıklı olarak birbirini etkileyen bir süreç olduğuna dair içtenlikli bir kabul barındırır. Bu çalışma yönü, son senelerde değişik çeşitlemelerle Christopher Bollas, Michael Tenzi & Walter Burke, Owen Renik, Theodore Jacobs ve birçok başkaları tarafından geliştirildi ve halen deney aşamasında olmasına rağmen, psikanalitik tedavinin etkililiğini artırma bakımından yüksek potansiyele sahiptir.[113]

Bu yönler, günümüzde Ferenczi'ye ve düşüncesine duyduğumuz büyük ilginin ille de 'Ferenczici' bir analize dönüşmesine gerek olmadığına dair inancımı göstermektedir. Ferenczi'nin derin bireyciliği ve bir ekol yaratmaktan kaçınması, buna benzer herhangi bir girişimin, Jung, Sullivan ve diğerlerinin kurdukları ekollerde kaçınılmaz şekilde

---

113 E. Berman, Psychoanalysis and life. *Psychoanal. Quarterly*, 70: 35-65, 2001.

olduğu gibi, çabucak yeni bir Ortodoksluk yönünde yozlaşma yaratacak bir çarpıtmayı ima ettiğini gösterir. Bu bakımdan Ferenczi ve Winnicott'un mirasları bana benzer görünmektedir. Winnicott 1954'te İngiliz Psikanaliz Cemiyeti'ndeki iki aşırı grubun liderleri, Anna Freud ile Melanie Klein'a şöyle yazmıştı:

"Eğer şimdiki zamanda katı kalıplar yaratırsak, tıpkı bir dinde olduğu gibi, katı bir psikolojik yöntemin yalancılığına bir daha tahammül edemeyecek kadar klostrofobik ya da Tanrı yıkan kişiler yaratırız (belki ben de onlardan biriyim)... Aranızdan biri dünyadan ayrıldığında otomatik olarak oluşacak katı gruplarla başa çıkmamız gerekeceği ihtimali beni sarsıyor."[114]

Bilakis Ferenczi'nin kendisinin, kişiliğinin ve fikirlerinin idealizasyonundan kaçınırsak ve 'haklı olan' Freud mu Ferenczi mi bunu tartmak yerine, hayatlarının çoğu senesinde aralarında süregelmiş olan verimli ve zengin diyalektiği kurmaya çalışırsak Ferenczi'nin esas mirasına sadık kalmış oluruz. İkisi de son derece parlak ve yaratıcı insanlardı ve aralarındaki polemikle, çalışmaya ve düşünceye yönelik büyüleyici bir doku yarattılar. Ferenczi'nin ölümünden sonra ve dışlanmasından dolayı, psikanalizde 'tek ebeveynli' fantezi belirgin bir hal aldı ve psikanaliz formasyonunda ve psikanaliz enstitülerinde yozlaştırıcı bir katılık oluştu.

Bugün kademeli bir şekilde bu katılıktan bağımsızlaşıyoruz ve Ferenczi'nin sesine, 'Diğer Ses'e iyice kulak verme olanağı (ve ilerde katılan tüm sesleri de katarak) diyalogdaki Freud'un sesini bir an için bile geçersizleştirme-

---

[114] F.R. Rodman (Ed.), *The spontaneous gesture: Selected letters of D.W. Winnicott.* Harvard, Cambridge, MA, 1987, s.72-73.

den, heyecan verici bir olanaktır. Çünkü dediğim gibi, Freud-Ferenczi diyalogu günümüzde analizin ve analizden türeyen dinamik psikoterapilerin yürütüldüğü alanları saptayan diyaloga dönüştü. Günümüzde psikanalitik tedavide sürekli olarak, yorumun ve kavrayışın vurgulanması (Freud) ile terapötik bağının ta kendisinin yeni bir nesne ilişkisi olarak etkisinin vurgulanması (Ferenczi); gerçek çocukluk yaşantısının etkilerine olan dikkat (Ferenczi) ile bilinçdışı fantezilerin önemini anlamaya verilen emek (Freud); analisti ölçülü bir gözlemci olarak görmek (Freud) ile analisti başka çaresi olmadığından dolayı güçlü bir duygusal bağlılığa sürüklenmiş olarak görmek (Ferenczi); ve benzeri karmaşık diyalektikler bulabiliriz.

Psikanalizin 'çift ebeveynli' olmasına ilişkin en etkili anlatım biçimlerinden biri, Freud'a baba rolünün, yasanın kaynağını, Ferenczi'ye ise anne rolünün, duygusal güven kaynağını (duygusal çapayı) atfedilmesidir.[115] Belli bir düzeyde bu imge, "İçselleştirme ve Aktarım"da babacan hipnozdan (korkunun) ve anaç hipnozdan (sevginin) söz ettiğinden beri Ferenczi'nin kendi merkezi düşünce akışını yenileyen isabetli bir imgedir ve Freud'un kavrayışı, yapılandırmayı ve başa çıkmayı vurgulamasına olduğu kadar esnekliği, gevşemeyi ve regresyon ihtiyacını vurgulayan sonraki Ferenczi'ye de uymaktadır. Zamanında bu anlatım biçimi beni çok etkiledi ve hatta Ferenczi Rönesansını "Anne ebediyen geri döndü" sözleriyle özetledim.[116] Sene-

---

115 A. Hoffer, Ferenczi's relevance to contemporary psycho-analytic technique. In: L. Aron, A. Harris (Eds.), *The legacy of Sándor Ferenczi.* Hillsade, NJ, Analytic Press, 1993.

116 E. Berman, The Ferenczi renaissance. *Psychoanal. Dialogues,* 6: 391-411, 1996.

ler sonra bu imgeden giderek daha az heyecan duydum. Genelleme doğruluğu feda ediyor: Elbette Ferenczi'nin de (Aktif Teknikte ifade ettiği gibi) katı-'babacan' yönleri, Freud'un da (örneğin aç hastası, 'Fare Adam'ı beslediği zaman) yumuşak- 'anaç' yönleri vardı. Buna karşılık Ferenczi'nin kadın imgesi, bizzat Freud'un Ferenczi'den kaçınmasında rol oynadı; Palmero olayından sonra Freud, Jung'a 24. Eylül 1910'da şöyle yazdı:

"Yolculuk arkadaşım değerli bir insan, fakat hayalperesttir... Bir kadın gibi- kendisine her şeyin yapılmasına izin veriyor."[117]

Fakat 'Baba' Freud karşısında Ferenczi'yi 'Anne' olarak tanımlamadaki daha geniş sorun, sabit üniversal varlıklarmış gibi, babalığın ve anneliğin, erkekliğin ve kadınsılığın özüne ilişkin tanımlamada geçen konvansiyonel vurguda yatıyor. Halbuki *Thalassa* da, Ferenczi, erkeksi ve kadınsı nitelikler arasındaki ayırımı sorguladı ve bu niteliklerin her bir erkekte ve her bir kadında kaçınılmaz olan birleşmesinden söz etti (Stanton'un kapsamlı şekilde incelediği konu).[118] Örneğin, Ferenczi'ye göre, cinsel ilişkiden önce gelen ön oyun aşamasındaki bedenler arası yakın fiziksel temas, her bir ortağa ötekinin cinsel organı ile özdeşleşme olanağını sunar ve eğer ötekinin bedeni yabancı ve garip kalsaydı ortaya çıkacak olan, cinsel ilişkinin uyandırabildiği karşılıklı tehdidi azaltır. Benzer bir biçimde, ***Klinik Günlük***'te Ferenczi, hasta üzerinde etkisi sürekli olan, analistin fiili duygusal karmaşıklığını kamufle etmesine olanak sunan, analistin üstlendiği sabit rolleri (birkaç

---

[117] W. Mcguire (Ed.), The Freud / Jung correspondence. Princeton, 1974.

[118] M. Stanton, *Sándor Ferenczi: Reconsidering active intervention.* Northvale, NJ, Aronson, 1991.

yıl önce tavsiye ettiği iyilikçi ve sakinleştirici anne rolü dahil) sorgular.

Bu itirazların ortamında Ferenczi için beklenen anne rolünü sabitleştirmeyi tercih etmezdim. Her bir babanın, annenin, erkek ya da kadın analistin, her insanın elinde, cins, rol ya da bir teorinin emrinde olmadan, değişik anlarda meydana gelebilen ve öbürü için değişik ihtiyaçları karşılayabilen zengin beceri ve duygular yelpazesi vardır (çocuk, hasta, eş, dost, vs.). Terapide her an aktarımda ve karşıaktarımda gelişen duygusal tonlara sürekli olarak dikkat etmek, analitik anlayışa önceden gelen sabit fikirlere sıkı sıkıya yapışmaktan çok daha iyi hizmet etmekte. Ferenczi bize insani karşılaşmanın büyük olanaklarına dair epey şey öğretti ve belki de onunla Freud arasındaki buluşmayı ve de Ferenczi'nin bizzat bizimle olan karşılaşmasını, kısıtlayıcı tanımlamalara bağlı tutmadan, çok yönlü dinleyiş ve anlayışa tabi tutarsak iyi ederiz.

KAYNAKÇA

Aron, L., "Yours, thirsty of honesty, Ferenczi": Some background to Sándor Ferenczi's pursuit of mutuality. Am. J. of Psychoanal, 58: 5-20, 1998.

Aron, L., A meeting of minds: Mutuality in *Psychoanalysis. Analytic Press*, Hillsade, NJ, 1996.

Aron, L., Harris A. (Eds.), *The legacy of Sándor Ferenczi.* Analytic Press, Hillsdale, NJ,1993.

Balint, M., (1969) *The basic fault. Evanston,* IL, North-Western, 1992.

Balint, M., Letter to the editor. *Int. J. of Psychoanal.*, 34: 68, 1958.

Berman, E., Psychoanalysis and life. *Psychoanal. Quarterly*, 70: 35-65, 2001.

Berman, E., Relational Psychoanalysis: A historical perspective. *American Journal of Psychotherapy*, 51: 185-203, 1997.

Berman, E., Sándor, Gizella, Elma: A biographical journey. *Int. J. of Psychoanal.*, 85: 489-520, 2004.

Berman, E., Sándor Ferenczi today: Reviving the broken dialectic. *Am. J. of Psychoanal.*, 59: 303-313, 1999.

Berman, E., The Ferenczi renaissance. *Psychoanal.Dialogues*, 6: 391-411, 1996.

Bernfeld, S., On psychanalytic training. *Psychoanal. Quarterly*, 31: 457-482, 1962.

Bonomi, C., Flight into sanity: Jones's allegation of Ferenczi's mental deterioration reconsidered. *Int. J. of Psychoanal.*, 80: 507-542, 1999.

Borossa, J. (Ed.), *Selected writings: Sándor Ferenczi.* Penguin, London, 1999.

de Forest, I. The therapeutic technique of Sándor Ferenczi. *Int. J. of Psychoanal.*, 23: 120-139, 1942.

Dupont, J. (Ed.), *The clinical diary of Sándor Ferenczi.* Cambridge, MA, Harvard, 1988.

Dupont, J., Freuds analysis of Ferenczi as revealed by their correspondence. *Int. J. of psychoanal.*, 75: 301-320, 1994.

Eissler, K.R., Remarks on some variations in psychoanalytic technique. *Int. J. of Psychoanal.*, 39: 222-229, 1958.

Ferenczi, S. (1899) Spiritism. In: J. Borossa (Ed.), *Selected writings: Sándor Ferenczi.* Penguin, London, 1999.

Ferenczi, S. (1901) Love within science. In: Borossa J. (Ed.), *Selected writings: Sándor Ferenczi.* Penguin, London, 1999.

Ferenczi, S. (1901) Two errors in diagnosis. In: Borossa J. (Ed.), *Selected writings: Sándor Ferenczi.* Penguin, London, 1999.

Ferenczi, S. (1902) Female homosexuality. In: Borossa J. (Ed.), *Selected writings: Sándor Ferenczi.* Penguin, London, 1999. á

Ferenczi, S. (1908) Psycho-analysis and education. Final contributions to the problem and methods of psychoanalysis. London, Hogarth, 1955; In: Borossa J. (Ed.), *Selected writings: Sándor Ferenczi.* Penguin, London, 1999.

Ferenczi, S. (1908) The effect on women of premature ejaculations in men. *Final contributions to the problem and methods of psychoanalysis.* Hogarth, London, 1955.

Ferenczi, S. (1911) On obscene words. *First contributions to psych-analysis.* Brunner/Mazel, New York, 1980.

Ferenczi, S. (1911) On the organization of the psycho-analytic movement. *Final contributions to the problems and methods of psyco-analysis.* Hogarth, London, 1955.

Ferenczi, S. (1912) On the definition of introjection. *Final contributions to the problem and methods of psychoanalysis.* Hogarth, London, 1955.

Ferenczi, S. (1912) Philosophy and psycho-analysis. *Final contributions to the problems and methods of psyco-analysis.* Hogarth, London, 1955.

Ferenczi, S. (1913) Stages in the development of a sense of reality. First contributions to psychoanalysis. In: Borossa J. (Ed.), *Selected writings: Sándor Ferenczi.* Penguin, London, 1999.

Ferenczi, S. (1913) To whom does one relate ones dreams? *Further contributions to the theory and technique of psych-analysis.* Hogarth, London, 1926.

Ferenczi, S. (1914) Sensations of giddiness at the end of the psychoanalytic session. In: Borossa J. (Ed.), *Selected writings: Sándor Ferenczi.* Penguin, London, 1999.

Ferenczi, S. (1916) Silence is golden. Further contributions; In: Borossa J. (Ed.), *Selected writings: Sándor Ferenczi.* Penguin, London, 1999.

Ferenczi, S. (1922) Social considerations in some analyses. Futher contributions to the theory and technique of psych-analysis. Hogarth, London, 1926. In: Borossa J. (Ed.), *Selected writings: Sándor Ferenczi.* Penguin, London, 1999.

Ferenczi, S. (1924) Thalassa: A theory of genitality. *Psychoanal. Quarterly*, New York, 1933.

Ferenczi, S. (1926) Gulliver phantasies. *Final contributions to the problems and methods of psych-analysis.* Hogarth, London, 1955.

Ferenczi, S. (1928) The adaptation of the family to the child. *Final contributions to the problems and methods of psych-analysis.* Hogarth, London, 1955.

Ferenczi, S., Psycho-analysis of sexual habits, 1925. *Futher contributions to the theory and technique of psych-analysis.* Hogarth, London, 1926.

Ferenczi, S., Rank, O., *The development of psycho-analysis.* Dover, New York, 1924.

Ferenczi, S., The intermediate sex. In: *Les ecrits de Budapest.* EPEL, Paris, 1994.

Ferenczi, S., The problem of acceptance of unpleasant ideas, *Further contributions to the theory and technique of psych-analysis.* Hogarth, London, 1926.

Flazeder, E., Barabant E. (Eds.), *The correspondence of Sigmund Freud and Sándor Ferenczi.* 3 Vols, Cambridge, MA, Harvard, 1933, 1996, 2000.

Fortune, C. (Ed.), *The Sándor Ferenczi–George Groddeck correspondence.* Open Gate, London, 2002.

Fortune, C., The case of "RN": Sándor Ferenczi's radical experiment in Psychoanalysis. In: Aron L., Harris A. (Eds.), *The legacy of Sándor Ferenczi.* Analytic Press, Hillsdale, NJ, 1993.

Frankel, J., Exploring Ferenczi's concept of identification with the aggressor. *Psychoanal. Dialogues,* 12: 101-139, 2002.

Freidman, R., Ferenczi's Clinical Dairy. *Shihot: Israel Journal of Psychotherapy.,* 4(1): 74-76. 1989. İbranice.

Freud, S. (1908), 'Civilized' Sexual Morality and Modern Nervous Illness. *Standard Edition,* 9: 177-205. Hogarth Press, London, 1959.

Freud, S. (1909) Analysis of a Phobia in Five-Year-Old Boy. *Standard Edition,* 5: 1-149. Hogarth Press, London, 1955.

Freud, S. (1910) A Special Type of Choice of Object Made by Men. *Standard Edition,* 11: 163-177. Hogarth Press, London, 1957.

Freud, S. (1911) On Psychoanalysis. *Standard Edition,* 12: 205-213. Hogarth Press, London, 1958.

Freud, S. (1912) The Dynamics of Transference. *Standart Edition,* 7: 97-109. Hogarth Press, London, 1958.

Freud, S. (1913) Totem and Taboo. *Standard Edition,* 13: 1-162. Hogarth Press, London, 1955.

Freud, S. (1918) Wolf Man: From the History of an an Infantile Neurosis. *Standard Edition,* 17- 122. Hogarth Press, London, 1955.

Freud, S. (1919) Lines of Advance in Psych-Analytic Therapy. *Standard Edition,* 17: 157-169. Hogarth Press, London, 1955.

Freud, S. (1926) The Question of Lay Analysis. *Standard Edition*, 20: 179-251. Hogarth Press, London, 1959.

Freud, S. (1937) Analysis Terminable and Interminable. *Standart Edition*, 23:209-255. Hogart Press, London, 1964.

Freud, S., (1920) Beyond the Pleasure Principle. *Standard Edition*, 18: 3-67. Horath Press, London, 1955.

Freud, S., Sándor Ferenczi. *Int. J. of Psychoanal.*, 14: 297-299, 1933.

Fromm, E., *The crisis of Psychoanalysis*. Facwett, Greenwich, 1970.

Glover, E., 'Active Therapy' and psycho-analysis: A critical Review.. *Int. J. of Psychoanal.*, 5: 269-311, 1924.

Greenberg, J., *I never promised you a rose garden*. New Am. Library, New York, 1964.

Haynal, A., *Disappearing and reviving: Sándor Ferenczi in the history of Psychoanalysis*. Karnac, London, 2002.

Haynal, A., *The technique at issue*. Karnac, London, 1988.

Hazan, Y. , Heinz Kohut's 'Unresolved' Jewish Identity. *Sihot: Israel Journal of Psychotherapy.*, 17 (3): 262-265. 2003. İbranice.

Hazan, Y., From ferenczi to Kohut: From Confusion of Tongues to Selfobject Transference. *The American Journal of Psychoanalysis.*, 59: 333-343. 1999

Hoffer, A., Ferenczi's relevance to contemporary psycho-analytic technique. In: Aron L., Harris A. (Eds.), *The legacy of Sándor Ferenczi. Analytic Press*, Hillsade, NJ, 1993.

Jones, E., Rejoinder to Balint. *Int. J. of Psychoanal.*, 34: 69, 1958.

Jones, E., *The life and work of Sigmund Freud*, Vol. 3. Basic Books, New York, 1957.

Kerr, J., *A most dangerous method: The story of Jung, Freud, and Sabina Spielrein*. Vintage, New York, 1993.

Khan, M., The concept of cumulative trauma. *Psychoanal. Study of the Child*, 18: 286-306, 1963.

Kohen, E., "Sándor Ferenczi" by Thierry Bokanowski. *Shihot: Israel Journal of Psychotherapy.*, 14(2): 145-148, 2000. İbranice.

Kornitzer, S., Sándor Ferenczi – The friend who got lost. A biographical summary. *Shihot: Israel Journal of Psychotherapy.*, 13(2): 98-104, 1999. İbranice.

Lieberman, E.J., *Acts of will: The life and work of Otto Rank. Free Press,* New York, 1985.

Lipton, S.D., The advantages of Freud's technique as shown in his analysis of the Rat Man. *Int. J. of psychoanal.,* 58: 255-273, 1979.

Little, M., The selected papers of S. Ferenczi. Int. J. of Psychoanal., 38: 121-123, 1957.

Mcguire, W. (Ed.), *The Freud/Jung correspondence,* Princeton, 1974.

Molad, G., The yearning and the difficulty – the Ferenczi Freud correspondence. *Sihot: Israel Journal of Psychotherapy.,* 13 (2): 148-155, 1999. İbranice

Peter, G., *Freud - A Life for Our Time.* W.W. Norton, London, 1994.

Racker, H., *Transference and countertransference.* IUP, New York, 1968.

Rank, O. (1924) *The trauma of birth.* Routledge, London, 1929.

Rank, O. (1914) *The double.* Univ. of North Carolina, Chapel Hill, 1971.

Rank, O., *The myth of the birth of the hero.* New York, Vintage, 1964.

Roazen, P., Elma Laurvick, Ferenczi's stepdaughter. *Am. J. of Psychoanal.,* 58: 271-286, 1998.

Romdan, F.R. (Ed.), *The spontaneous gesture: Selected letters of D.W. Winnicott.* Harvard, Cambridge, MA, 1987.

Shapiro, S.A., Clara Thompson: Ferenczi's messanger with half a message. Aron L., Harris A. (Eds.), The legacy of Sándor Ferenczi. Hillsdale, Analytic Press, NJ, 1993.

Simon, B., The imaginary twins: The case of Beckett and Bion. *Int. Rev. of Psychoanal.,* 15: 331-352, 1988.

Spitz, R.A., Hospitalism. *Psychoanal. Study of the Child,* 1: 53-74, 1945.

Stanton, M., *Sándor Ferenczi: Reconsidering active intervention.* Northvale, Aronson, NJ, 1991.

Valenstein, A., Affects, emotional reliving and insight in the psychoanalytic process. *Int. J. of Psychoanal.,* 43: 315-324, 1962.

Winnicott, D.W. (1947) Hate in the Countertransference. *Through Paediatrics to Psychoanalysis*, Collected Papers. Karnac Books, London, 2002.

Winnicott, D.W., Dung's Memories, drems, reflections. *Int. J. of Psychoanal.*, 45: 450-455, 1964.

Winnicott, D.W., Primitive emotional development. *Int. J. of Psychoanal.*, 26: 137-143, 1945.

Elma ve Magda

Magda, Gizella ve Elma

Elma

Elma (Çocukluk fotoğrafı)

Elma (Genç kızlık fotoğrafı)

Elma (Orta yaşlı fotoğrafı)

Gizella

Lajos ile Magda

Gizella, Magda ve Elma Bern'de

Elma Bern'deki Ofisinde

DİĞER SES

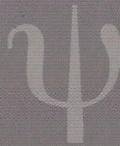
Sandor Ferenczi ve Psikanalitik Tedaviye Katkısı

EMANUEL BERMAN

'Diğer' sözcüğü 'Öteki'yi andırıyor elbette. Ama öteki dediğimizde yaşadığımız sürecin dışında bir şeyi ima etmekteyiz. Her ne kadar ortak niteliklere sahip olsa ve her ne kadar onu içselleştirsek de onu tamamen içimize kabul etmediğimizi ve sadece iyi ya da kötü, sakinleştirici ya da endişelendirici duygularımızı uyandırdığını, yani hep yabancı kaldığını ima etmiyor muyuz? Halbuki 'diğer' dediğimizde bir sahiplenme işlemini işaretliyoruz. Kendimize, yaşadığımız sürece ait bir şeyden söz ediyoruz. Tıpkı bir madalyonun iki yüzü gibi onları birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bu nedenle Ferenczi'nin sesine 'Diğer Ses' demeyi tercih ettim; her ne kadar başlangıçta yabancılaştırılmaya ve dışlanmaya çalışılsa da, Ferenczi Psikanalitik kuramın dışında değildir, bu kuramın içinde kulak vermemizi ve dikkatlice dinlememizi gerektiren, hem bağlantısız hem de karşılıklı tamamlama süreci içinde bulunan çeşitli tonlardan biridir.

BESSİ MESHULAM

ISBN 975-8803-75-1
9 789758 803750

BAĞLAM